

B2-páholy

Haikut mindenki tud írni. Azt gondolom, hogy haikut mindenki ír is. Egyet, kettőt, tizet, százat, ki mennyire jön rá az írás ízére, és kire mennyire jön rá a haikuírás. Mi sem egyszerűbb annál, mint az ujjainkon kiszámolni először öt, azután hét, végül ismét öt szótagot. Mondjuk, akinek hiányzik egy-két ujj, házi barkácsolás, láncfűrészelés vagy egyéb baleset okán, nyilván nehezebben számolja ki az ujjain a haiku öt-hét-ötös szótagrendjét, nem beszélve azokról, akiknek csuklóból hiányzik valamiért a kezük, ráadásul mindkét alkarjukról, ami majdnem hogy sületlenség. A lényegen az ujjon való számolás vagy nem számolás mit sem változtat. Azzal a szomorú ténnyel kell szembenéznünk, hogy a haiku, talán épp a túltermelés, így a túlkínálás okozta rettenetes mértékű felhígulása okán, mára egyike lett költészetünk leggyanúsabb, egyben leginkább megunt, így legérdektelenebb formájának.

A haiku tér- és hitelvesztésének okát én abban látom, hogy a haiku elveszítette korunkban a szakralitását. Szakralitáson nem feltétlenül vallási megnyilvánulást értek, hanem a haikunak mint ősi erőhordozónak, jelentés-koncentrátumnak, valamiféle mágius töltésnek az emberi lélekre gyakorolt hatását.

Köztudomású, hajdanán a samurájok, ezek a szekrényi emberek, mielőtt seppukut (harakirit) követtek volna el magukon, különös dolgot műveltek. (SEPPUKU: „hasfelmetszés”, rituális öngyilkosság. *Japánon kívül harakirinek ismert fogalom, amely a japán nemesi osztály kiváltsága volt. A hasat vágták fel, mert a HARA-ban lakozik a lélek. A tettet több ok is kiválthatta: büntetés, önkéntes vezeklés vagy akár tiltakozás is, a feljebbvaló helytelen [BUSHIDO-ellenes] viselkedése miatt. Már a TOKUGAWA shogunátus is betiltotta, de még a 20. században is számos példa akadt az elkövetésére. A 20. század egyik legnagyobb japán írója, Mishima Yukio [1925–1970] is így vetett véget életének.* – Plavec Tamás: *Judo kislexikon*) Ez a különös művelet nem volt más, mint hogy a végső döntés pillanatáig, mielőtt az éles és vastag pengéjű samuráj kardot az altestükbe döfték volna, hogy fel, majd kétoldalt rántva a rettenetes fegyvert, különös T betű formában ontsák ki a saját beleiket és belső részeit, órákon keresztül térdeltek, valahova a semmibe, talán az életem túlra bámulva, és haikutat mormoltak saját megtisztulásuk érdekében. (Nem kínozom önöket a kérdésfelvetéssel, de vajon korunk hősei, a milliárdos vállalkozók, a körülrajongott celebek, a politikai hangos élharcosok stb. életük valamennyire nehéz pillanatában el tudnának-e mondani egyetlen haikut is, de tovább megyek, akár egyetlen versszakot is valamelyik, az *anyámtúkjánál* komolyabb szervezetségű versből, mindenféle *tantó* (a seppukuhoz alkalmazott, 30 centiméternél nem hosszabb kard) okozta várható fájdalom és bekövetkező halál nélkül?...))

Ezzel csak azt akartam írni, hogy érzésem és olvasatom szerint a legtöbb „magyar haiku”-ból, a minden kis üres folyóirat-felületet beszóró-bemászó, sok haikunak tetsző háromsorosból hiányzik az a többlet, amit megszenvedésnek, akár megszenvedettségnek hívunk. De hívhatjuk ezt akár felelősségnek is. Gondolt-e valaki mostanában egy haiku leírásánál, hogy abban akár a teljes létét kell összegeznie, vagy mások számára összegezni a létezését, mintha erre nem lenne már több lehetősége? Sorolhatnám, nem teszem. Mindössze annyit dűnyögök kedvetlenül, de annál több elhatározottsággal, felebarátaim, ne játsszunk a haikuval, mert az olyasvalami, mintha istenből csinálnánk bohócot!

Zalán Tibor

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVIII. évfolyam 2. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Toot-Holló Tamás** (próza), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wehner Tibor** (művészet). Szerkesztőségvezető: **Cserép Nelli**. Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncev Toso**, **Gráfik Imre**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncez Gábor**, **Radnóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szokolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája . . . . . borítóbelső

Nyugat Plusz

Zalán Tibor: Genézis	4
Petőcz András: Megölelt az Isten	4
Lukács Sándor: A kezdetek utcája	5
Tamás Menyhért: Archaiku	5
Tózsér Árpád: Ó, Orpheusz	6
Schwalm Zoltán: Talány	7
Tépő Donát: Kilengések	8
Bíró József: Ettől olyan; Nemzetben; Keresztül 9 „Viszonyom van mindenhez, mindenkihez” (In memoriam Fodor Ákos, Podonyi Hedvig összeállítása)	10
Az elfeledett Csók-vers; Csók István: A Ferdinánd hídon	11
Filip Tamás: Süllyedő szigetről integet	12
Horváth Gábor Miklós: Pilinszky	13
Bolemant László: Leszno–München repülőút	14
Hegyi Botos Attila: Az időutazó estéje	14
Vörös István: Farkasrét	15
Debreczeny György: a létezés sodor	15
Novák Valentin: Festő és tája	16
Agócs Sándor: Lepkék a könyvtárszobában	17
Schwalm Zoltán: Egy legenda sorsa	18
Petőcz András: Optimista haiku	19
Kéringér Gábor: Bárcsak	19
Varga Imre: Elmeszesedtek	19
Lárai Eszter: Hajsza	19
Babics Imre: Tér-Idő	20

Liszkay Zoltán: Bambara 21

Hetedhét | Cédrus

Joel Haahtela: Nászút (Antal Adrien fordítása)	35
Tove Jansson: A Ház (Várkonyi Flóra fordítása)	41
Matthew Hollis: Járj vizen! (M. Pálffy Erika fordítása)	49
Pálffy Gabriella: Virág vagyok	49

Vonalvendégység

A sok haikuszerzőt felsorolni itt nem tudjuk. Alkotásaik nevük (álnevük) sorrendjében következnek – ettől csak egy-két helyen, tördelési szempontból tértünk el. 50–72

Ziff Stella egyszavas versei 72

Tárlat

Vonalvendégség-pályázatunkon
kiemelt szerzők haigái . . . . . színes melléklet

Ablak

Szepes Erika: A titok vonzásában
(Rejtőzködő tó) 73
Örök avantgárd (Debreczeny György:
Tértivevényes csillagok) 76

Évnap

Csontos János: Ditrói Ákos 90 89
Valami furcsa és megmagyarázhatatlan
(Elfogult sorok Toót-Holló Tamás
fél évszázados fennállására) 91
Kiss Anna: Kövek, források a falból, tünemé-
nyek, nap útját, hold útját járó garaboncok 93

Hangszóló | Évnap

Fekete Győr István (zeneszerző,
zeneszerzés tanár 80 éves) 94
Elek Szilvia, Gémesi Géza, Hollós Máté,
Horváth Bálint, Horváth Barnabás,
Gaál Erzsébet, Kecskés Balázs, Nógrádi Péter,
Pócs Katalin, Spányi Miklós, Szűts Péter,
Kiss Zsuzsanna és Bucz Magor köszöntői

Téka | Évnap

Lukáts János: Túl komédián, túl tragédián...
(Shakespeare utolsó alkotói korszaka) . . 101
Bakonyi Péter: Várj – még – reám!
(Konsztantyin Szimonov) 114

Tizennegyedigünkben

Juricskayné Aszja Szabeva:
Bolgár apokrif imák 120

Barabás Irén: Őszi hangulat 125
Gála Edit: Párkák 126

E számunk szerzői 127

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 102.

Bíró József: Akkor és most
(EDITH KÖNYVE [1975 – 2015])

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVIII. évfolyam 2. szám

Vonalvendégség

Kilencedik alkalommal írta ki műhelyünk (ezúttal) **vonall** témában haiku- és haibunszerző pályázatát. Nem is igazán pályázat ez (meghirdetése szerint se), hisz díjak voltaképp nincsenek. A „jutalom” a közlés: 102 beküldő munkáiból teszünk közzé sikeres, szép alkotásokat. Ennyi bennünket megtisztelő versmester szerepel e válogatásban közel kétszáz közül. Nem versenyeredményt hirdetünk tehát, midőn kiemeljük mégis nyolcukat, akik szerintünk most leginkább eltalálták e japán versforma magyar háromsorosát, a megadott témát fogalmazva (fordítva vagy fotózva) megfinoman, művészi erővel. Kiemeltek: Barna Júlia, Csata Ernő, Egry Artúr, Halasi László Antal, L. Horváth Zsuzsanna, Nagy István Paphnutius, Pálmai Tibor, Vermuth Attila.

***

Lapszámaink rendre miniinformációval szolgálnak a benne közlő alkotókról (127–129. oldal). Ezúttal, igen, ennyi oldalra rúg a lajstrom, amelyben a szerzők olykor álnévükön szerepelnek, máskor kérik, tekintsünk el adataik nyilvánosságra hozatalától. Természetesen valamennyiük kérését tiszteletben tartjuk.

Napút – Nyugat Plusz

Reprint 2010–2016

Barátsággal a Napútnak...

A Nyugat Plusz a tolerancia jegyében fogant, az egyetemes értékeket előbbre sorolja, mint a szűklátókörű és szűkmarkú egyen létet. Tudjuk, hogy a pusztá létezésünk is siker egy oly' korban, amikor a tartalmatlant tartalmasnak szokás hazudni, amikor a maroktelefont (újabban már okos!) – ha kellemetlen a hívás vagy nem időben érkezik – ki kell csak nyomni, félre kell tenni úgy, ahogy a problémákat is szokás.

Napjaink a látszateleganciáról, a látszatgazdagságról, a rútat, a csekélyt, az értelmetlent „felkaroló” rossz stratégiákról, a marketing-szamárságokról mutat hű és borzalmas képet. A Nyugat Plusz ebben a környezetben él(t) túl mindent. Apró bárkaként a háborgó tengeren...

Hatodik esztendeje létezőnk – 2012 óta Nyugat Plusz néven. A független szépirodalmi folyóirat azokat az értékeket képviseli, mint elődei: az 1908-tól 33 éven át létezett legendás Nyugat, illetve a legelőször 2010. október 23-án megjelent és a jelenkori olvasók szimpátiáját hamar elnyerő, 2012-ig létezett Nyugat Ma/Nyugat Most (mint közvetlen előd).

Szellemi bázisunk az Újnyugat Irodalmi Kör; olyan alkotó emberek baráti közössége-szövetsége, akik a közhelyeket kerülik, és akik az olvasóra is gondolnak, amikor írnak. A Nyugat Plusz az az orgánus, ahol a minőségelv érvényesül és nincsenek más elvárások, egyéb „tényező”. Valódi műhely, ahol az ifjú tehetségeknek is mindig jutott hely.

Lapunk 2015. évi téli számában közölt esszét Berda Józsefről („...társadalmon kívüli lény vagyok...”), amelyet Sipos Lajos, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tiszteletbeli elnöke jegyezt. Az írás beharangozója volt annak a kiváló Sipos-kötetnek, ami a Napkút Kiadó gondozásában jelenik meg Berda József, kritikai pályarajz címmel. Ennek az együttműködésnek folytatása a Napút hasábjain most olvasható „Nyugat Plusz 2010–2016” melléklet, amely az újnyugatos kiadványokban megjelent művekből szemezget, a teljesség igénye nélkül.

A Nyugat Plusz alapcsapata nevében tartalmas időutazást kívánunk a Napút olvasóinak!

Szabó Zoltán Attila (alapító-főszerkesztő)

Raffai Ferenc (társalapító-lapigazgató)

Konyári János (fővédnök)

Petőcz András (a szerkesztőbizottság elnöke)

Bolemant László, Kálloy Molnár Péter (szerkesztőbizottsági tagok)

Spangel Péter (olvasószerkesztő)

Kovács Gábor (művészeti vezető)

Kisteleki Dóra (illusztrátor)

Zalán Tibor

Genezis

Világunk fölött
van egy másik világ Még
alig alatta

Petőcz András

Megölelt az Isten

Ebben a nagy-nagy rohanásban,
egy pillanatra megölelt az Isten.

Zavartan megálltam.
Magamat magányosnak hittem.

Annyi volt csak, hogy *volt egy kis időm.*
Hogy épp nem kellett semmit sem tennem.

Hirtelen azt láttam, *valaki jön.*
Gondoltam, elmegy mellettem.

Aztán a kezemre tette a kezét,
és hosszan a szemembe nézett:

betakart minket a csendesség,
és hozzám bújtak a remények.

Nem múlik el semmi sem, soha!
A fű kiszökdül, büszkén újra nő.

Hogy lehettem annyira ostoba,
hogyan engedtem, hogy múltjon az Idő.

Csak álltam ott, és beburkolt az Isten,
éreztem, hogy minden mozdulatlan,

és ott volt a nagyvilág! A szemeimben.
És egyedül voltam, végtelen magamban.

Lukács Sándor
A kezdetek utcája

*Turczi István: A VÁLTOZÁS
MEMÓRIÁJA c. könyvének olvasása
közben.*

Város... városféle...? A kezdetek utcája szélesedik. Földerül előtted hegy, kripta, bölcső, bodzavirág. Minden fontos a maga léptékében. A durván bevert homlokzat mögött szoba tátong, huzat cibál alvó függönyrojtokat. Itt elbúcsúztál valakitől. Dicstelen állsz, lépted elhagyott, belefúródsz a pillanatba. Majd kéz érint puhán, mint illatos selyemsál. A gesztus mögött nincsen arc, csak hópehelynyi súly a lelken. És várod, hogy hosszan hordott emléképeid visszabomoljanak színekre, vonalakra. Nem tehetsz mást, hiába pulzál mobilodon egy földöntúli sms, az alkonytáji szürkület elnyeli még a szándékodat is. De hajnalra a szelek kisöprik belőled az éjszakát. Milyen zavarodott erő hajt alakból alakba, hogy újra átéld a kiüresedést. Megkéssett elismerések koszorúi száradnak kóróvá homlokodon. Készülj hát a végső megaláztatásra. Emelkedett öntudattal, büszkén görnyedj az anyaföldre. Térded alatt betonba égett lepkeszárny.

Tamás Menyhért
Archaiku

(Aδy)

Szórobaj árnya;
fájó, féktelen fénye –
újra új az új!

Tőzsér Árpád

Ó, Orpheusz

Hommage à Hamvas Béla

Ó, kihúnyó esonok,
amelyek ifjúkorom olvasmányaiban
valóságosabbak voltak az abla
kom alatti sövénynél, a szubsz
sztanciák karámjánál, po
ros akácainknál, melye
ken estéknént álomtól
elnehezült régi böl
cselők gubasztot
tak, s a Herku
les oszlopain
túl a jószemű
hajós akár az
éjszaka óceán
jából fel-fel
bukkanó
Atlantiszt
is láthatta;

ó, költők, barátaim,
bizony mondom, elhagy minket a vers,
mert elhagytuk orfikus emlékeinket,
Mnemoszünének, a múzsák anyjának
(ki eredetileg nimfatorrás volt) kilenc
leánya szakadatlanul a születés s elmú
lás rejtélyére emlékeztette az embert,
ma a vers forrás helyett eltérített hason
lat, s hogyha szemfedél, nincs visszája;

(o, tempora, o, mores,
s látja ezt a konzul, s Catilina, a csaló
költő mégis egészségesebb, mint vala
ha, sőt némely szenátor szerint újab
ban minden szava remekmű; közben
köröttünk új ezredév zavaros árja forr,
s még mielőtt az éjmadár végleg a vers
re s ránk telepedne, volna mit tisztos
múltá emlékeznünk, kiérdemelve a
méltóbb isteneket és az igazabb létet);

ó, *Orpheusz*,
megbántad már, hogy hátranéztél? Eu
rüdiké csak sötétben követ, szemed vi
lágánál titok a szíve és öle, mint az é
nek a letépett fejedben; míg a torkod é
des kromatikájára féltékeny Apolló le
vágva is daloló fejedet leckézteti (ne a
vatkozz a dologomba!, rivall rá), addig
fölöttünk Erinnüszök raja kering, s mi,
dalod nélkül balgák, laptop- emlékeink
helyett a mítosz kapuit reteszeljük be.

Schwalm Zoltán

Talány

Ott ült a széken. Láttam.
Hófehér kabátban.
Lába előtt két agár.
Talán jól láttam. Habár...

Ott ült a széken. Láttam.
Kék öltönyben.
Lába előtt két szolgálólány pihegett.
Ármániban lehetett. Talán.

Ha jól láttam. Ott ült.
Nem volt kabátja. Nem volt széke.
Hívek ülték körül.
Talán ő volt. Talán valaki más.

Én is ott ültem. A hívei között.
Talán én is a híve lettem.
Kék öltönyben. Hófehér kabátban.
Fáztam.

Ő ott ült egy széken.
Én a közelében.
Ha jól láttam...
A hívei közt?

Talány.

Tépő Donát

Kilengések

Az utolsó kényes fénycsíkok is lefröccsennek, fagyba mártott hiénasikolyuk elhalkul az égen, mi alul csapzottan csókolunk újévet, aztán visszavetjük magunkat a dári-dóba. Még néhány óra, még néhány csík, már nem félünk a holnaptól, pedig kéne.

Kénre foszfor botladozik az utcákon, átsuhanunk a zajtalan reggelen, a techno színe fekete, lüktet az ágyékunkban, citrusokat harapunk, korhely csapadékot nyalunk le szájszélről és végre felütjük az első hangokat. Rikácso-lunk, bömbölünk, ez a majom éve, hát felszínre hozzuk a régen betokosodott fogadalmakat, adunk és engedünk tovább, elefántszobrokat helyezünk a bejárat irányába, és pettyekben hull a zen.

Semmi sem dagad, csak, ha gyulladásban van, a Duna szíven tályog, dunsztold be a repedéseket, hogy lazuljon a kétely, várj türelmesen, hogy valaki felkapcsolja helyetted a villanyt, vagy hátha reggel lesz. Amúgy idén is túl sokat rágódsz, hogy senki se figyel rád, beszélni akarsz, vagy felhívni magadra a figyelmet, de az agyad megtelt, nem tudja többé feldolgozni a világot, inkább tovább vársz és nézel. Az élet arra való, hogy éljük, nem arra, hogy kívülről szemléljük – mondja erre valami kőgazdag celeb a tévében, de ő, a hatalma révén már rég túl van minden gyönyörön, miközben még harminc se múlt. Ebben az évben is a legnagyobbak harapása látszik csak, alant a szemekből mikroszkopikus üveggyöngyök csorognak...

Jelenünk roncsolt pont a tudat tükrén, pompázatos kiáltvány a hiábavalóság ellen, leeső var az univerzum sebéről. Szellem nélkül talán nincs méltó élet, de túl a sok szellem terhével szintúgy nincs. Szemhártyán tűzszín, a techno fekete és hideg, orrunkon kozmoszszagot érzünk, megvadulunk megint, az üvegasztalon ott várnak az előre kihúzott botránycsíkok, mert, akárhogy is: a tökéletesség megrogyaszt, és a világ időről-időre igényel olyan embereket, akik együttműködésre, együttthazudásra képtelenek.

Próbálunk hát egyre több olyan képet kirakni a falra, amelyen az igazság van, nem hiszünk többé a csábosan felhúzott ígésző szemöldököknek, az angyalarcoknak, a tükör előtti kommersz pózoknak az almás telefonnal, meg a fesztiválon csücsörítő, tökéletes testekhez tartozó szájaknak. A profiloldalakon csaknem jóképű, kisportolt gólemek, mechanikus pontossággal leképezett mintázat. Növessz dús szakállt meg *New Kids On The Block* frizurát, vegyél feketekeretes-szemüveget, ha kell dioptria nélkül, csak legyél. Vegyél. Rakass alvókapszulát az irodádba, simogass el még egy telefont.

Kislányok nagy ruhában, nagylányok extrákkal, natúr francia szájba: alap. Ellenszenv és elragadtatás, ahol a csók: extra. Lábszárig bizsergő eszmék gumírozott védőtokokban, egymásra borított gumiszoba-téboly és a meghazudtolás művészete: az egymás között kiosztott díjak, a ki nem mondott szavak, az eltítkolt szerelmek, nagyon kilengünk, nagyon kilengsz, nagyon kilengek.

Hagyom, hogy átjárjon a félelem, és tompa közönnyé váljon, átugrok a jelentéktelen foltokon. A techno fekete, a techno tiszta, ott vagyok mindenütt, és senki sem lát.

Bíró József

Ettől olyan

(- Gyulai Líviusznağ -)

maradás indul esetben mellett
tökéletes alapján szél sem kér
sugara szenvedő kiderül hittel
lassul köze oszlopos magához
világán tárogatná fagyalosa új
szeretet anélkül munka sokkal
határon űzötté tudva tavasszal

Nemzetben

(- Buda Ferencnek -)

búzaszáltól megérleli cseppharmatán
kiemelhetetlen álomrost kivált szárny
sziromeset puhán hord tiszafáról még
helyreáll viharán keserves szélzászló
váló tárnaarany nehézködű szóttessel
hűséges patakcele szívizzást tömörít
pásztázva örökmécs bölcstürelemmel

Keresztül

(- Ágh Istvánnak -)

rejt melyet kész áthidalva lehet
megér egyről váltószolgálatban
kedv ezentúl által feltúnésment
boldogárasztást elevenkönnyes
hasonló soha óta más iszkol rét
sorára már hely azonban mégis
visszalatón belülről nyerserejét

In memoriam Fodor Ákos

„Viszonyom van mindenhez, mindenkihez”

Egy esztendeje hunyt el Fodor Ákos, akinek műveiből most özvegye, Podonyi Hedvig készített egy csokornyit a Nyugat Plusz olvasói számára. A költő búcsúztatására 2015. március 21-én, Budán, a Vízvárosban került sor.

Válság-jelentés

rámszorulok

Programajánló

Mikor, ha nem tudsz
jót tenni: jól teszed, ha
nem csinálsz semmit.

3 SZÓ

hommage à W. S.

fényroham

*

varázstörés

*

rímáлом

Békesség

Nem akarom tudni,
hogyan tudod-e.

Wu wei

A viszketést csak
kényeztetni-táplálja
a vakarózás.

Góg, vagy szerénység?

Nem szorongatok
olyan kezét, amely ezt
nem viszonozza.

Credo

Csaknem mindenki és minden érdekel;
kíváncsi senkire, semmire nem vagyok.
Viszonyom van mindenhez, mindenkihez;
véleményem nincs senkiről, semmiről.

H.

Szabadulás, vagy
zárka-csere a halál?
Az itt a kérdés

Az elfeledett Csók-vers

Sáregres apró falucska Fejér megye délvidékén – a települést Csók István festőművész tette híressé. A mester a helyi malomban született 1865. február 13-án.

A Sáregressel szomszédos Rétimajorban ma halgazdaság működik, itt dolgozik Mocsár Eleonóra, aki a Csók-hagyaték gondozójával, Palotainé Káli Gabival – a festő lánya, Csók Júlia (becenevén: Züzü) barátja – összefogva „Sáregres Csókja – A szentlélek munkája egy Festőművészen” címmel exkluzív kiadványt jelentetett meg. A kötet egyediségét az adja, hogy megtalálhatóak benne az eddig a szekrény mélyén őrzött családi fotográfiák, továbbá a *Keresztapa reggelije*, a *Szénagyűjtők*, az *Árvák*, a *Szivárvány a Balaton felett* című remekművek készítőjéről az alkotás közben készített – eddig ugyancsak rejtőzködő – fényképek. Csók István felesége elvesztése miatt érzett „mély fájdalomában” írt egyetlen verse is megkerült, amit a Nyugat Plusz – a szerzők beleegyezésével – elsőként közölhetett...

Csók István

A Ferdinánd hídon

Magányos éjszakán
Vándorlok a Holdsütésben.
Fölérek a hídra.
Alattam lokomotívok zakatolnak.
Majd megfojt a kénes füst.
Itt jöttél egykor hozzám. Sugárzón, mint
az ifjú Psyche!

Az emberek szájtátva meredtek rád, a mint
földöntúli fényben kényszerített hozzám szerelmed.
S te beragyogtad műtermemet.
Mámorban reszkettek a képek.
Reszkettem én, s a mennytől ellopott kéj
most kint dermed a temetőben.

És én nem mehetek hozzád!
– Éjfél elmúlt. A kapu zárva. –
Nem borulhatok sírodra.
Nem sirathatlak, míg megszakad a szívem.

Budapest, 1936

Filip Tamás
Sülyyedő szigetről integet

Árbockosárba gyűjtöttem
a tengertajtéket hajdan, sirályok
tollpíhéit, szél-forgácsokat.

Vajon az én kiáltásaim
összegyűjtötte-e bárki?
A hangom egy másik
dimenzióban vajon még rezeg?

A FÖLD! néha úgy pillantott rám az
ásító köd mögül, hogy majd'
megszakadt a lélegzetem.

A parton olykor alkimistákkal
próbáltam üzletelni,
fejükön csúcsos süveg,
s ha fényes köpenyükben
megláttam magam,
inkább behunytam a szemem, és
hallgattam, hogy hátul a sötétben,
kalickákban kitömött
trópusi madarak énekelnek.

Tudtam parancsolatokról is,
melyeket kőtáblára véstek,
de a hajókon, ahol szolgáltam,
emberek hitték
magukat Istennek.

Álmodoztam sokszor, milyen lehet
a szimultán szeretet, de tudom,
kiejthetetlen mássalhangzó vagyok
egy elfelejtett nyelvben.
És mindig másra gondolt,
akit én öleltem.
Mondataimat néha kihangosítottam,
de az emberek
befogták a fülüket.

Mocsárba vert
cölöpökre, kiszolgált
hajóból házat építettem.
Tántorog, hogyha vihar van,
nyöszörögve hullámszik a padló.
Ilyenkor eszembe jut,
a léken hogy tódul be a tenger.

Emléke vagyok egy
hajdani hajósinasnak, süllyedő
szigetről integet.
Szájáról leolvasom, hogy arra kér,
mielőtt végleg meghalnak,
valahogy gyűjtsem össze a kiáltásait.

Horváth Gábor Miklós Pílingszky

cigarettafüstben titokzatos mosoly
bizonytalan léptek halálbiztos szavak
csodálkozó szemek nyitva éjszaka is
örökké a minden és a semmi vívta
csatáját előtte úgy döntött rögzíti
minden pillanatát nagy árat fizetett

vallomásaiért a kegyetlen harcról
szűk labirintusnak érezte az utat
amin botladozott jeleket keresve
ahol más mint tágas légifolyosókon
repült önfeledten ő a szirmok röptét
és jelentőségét vizsgálta tétován

vallomásainkat nem sikkaszthatjuk el
ahol az emberi beszéd már becsődöl
ott járt biztos lábbal nem értette soha
hogyan történhet meg a szavakban csalás
mikor megfürödhet bátran a bűnös is
szókimondásának a forrásvizében

Bolemant László
Leszno–München repülőút

havas hegyélek
ostora kinyúló szárny
alatt pattogott.

versem zizegő
lapszélek meredélye
előtt szárnyat bont.

a légcsavarok
suhogása a gyér
felhőkbe színt kent.

alattunk folyók
s megrajzolt városokban
boldog földiek.

Hegyi Botos Attila
Az időutazó estéje

A csillagászok szerint
már rég nem létezik.
Csak fénye,
amely földet ér.
Számára:
egyetlen jelen.
A csillag. A csillagászok.
A túlevél közt neszező sün,
az akébia szívszorító illata.
A tücsök, a csalogány, az égitest
muzsikája.
A kerti padról égre méléző alak.
Személyes távlatában: szívében
egy régmúlt naprendszer
bolygóit fürdeti.
Onnan nézve még nem léteznek
ezek a csillagászok.
A sün, a tücsök, a csalogány.
Az akébia. A padról fényét figyelő
ember. *Csak a muzsika* –
Az Ő szemében most születik a Föld.
S csak így képes látni
innen is.
Ki osztozhat magányában.
Ki láthat
egy csillag szemével?

Vörös István

Farkasrét

Ma bejártam az egyszer volt Budapestet:
a temetőt. A hegyi sírokon nevek
a gyerekkori tévéadásokból, tankönyvekből.
És ismeretlenek, akik karon ülőként
megcsodáltak az utcán. A fehér
kisbundámban én, 10 éves
lódenkabátban ők. A város másképp
zajos, másképp bűdös, másképp
pusztul, mint akkor.

A fehér, fekete, bordó kő alatt
ők. Szemüvegesen, rossz
füllel, lecsiszolt fogakkal én.
Az élet másképp zajos, másképp
bűdös, másképp pusztul, mint
amikor nem az enyém, hanem
a felnőttké volt. Már nincsenek
is felnőttek. Vagy épp
kiveszőben vannak.

Debreczeny György

a létezés sodor

döglött fekete madárnak nézem
az összegyűrt
eldobott műanyag zacskót
egy ösvény a hídon átdübörög

döglött fekete zacskónak nézem
az összegyűrt
eldobott fekete madarat
végigdübörög rajtam a híd

a meg nem világosodott tudat
által tapasztalt létezés sodor
cigaretta sodor
és a fekete madarat összegyűri

Novák Valentin

Festő és tája

A nap négy ponton üti át
felhő-Krisztus párahusát...
Ahogy a fény továbbszítál –
aszal a bibliai táj...

Modellem délibáb csupán,
fénycsokor koradélután,
lég és föld egyberezgése,
mezőkimonón árnygása...

Festegetem a gyorsulást,
az egybecsúszást, elmúlást,
a lassan hunyó napokat,
év-összárúumokat,

vetődő hegyek arcait,
a lét ördöglakatjait,
a nem-levés őslevesét,
Pokolmáját, Édenvesét,

özönfény emberközönyét,
a spektrum blazírt körét,
palettám hazugságait,
nézők megcsalátásait...

Hiába minden itt. Alfa
s ómega között a karma –
férgül ikonarany-alma...
A színeknek sincs hatalma...

Agócs Sándor

Lepkék a könyvtárszobában

jönnek a szobafestők és percek alatt
felvonulási terület lesz itt minden
akár az életem ami eddig is
az volt felvonulási terület
csupa-csupa nagybetűvel akár
*mert mindig vonultunk valahová
vagy csak mentünk sőt osontunk
fal mellett szőnyeg alatt lapulva és
még az alatt is de hol van ez már
és reméljük soha-soha többet*
de most ki kell pakolnom innen
minden egyes könyvet hétfő reggel
jönnek a festők egyenként fogom
bele-belenézek leülök olvasok
egy-egy résznél megragadok
a kérdés ment-e a könyvek
által a világ elébb?
meglepő ma is mennyire időszerű –
de hát így ennek sose lesz vége
és polconként fogom és ölben
hordom volt idő mikor máglyára
vittek ennél sokkal de sokkal többet
és már nagyon is tudom igen
könnyelmű ígéret volt
és csak úgy tódul a helyükre máris
a fény s végre talán kitavaszdodik
és majd jönnek a friss meszelésre
a bogarak a hangyák a lepkék
érdekes hogy csak a friss falon
szeretnek pedig eddig is jöhettek
volna de csak néhány vakmerő pók
volt annyira bátor

és nézem az Enciklopédiát keresem
mit is akarnak ilyenkor lepkék
a könyvtárszobában
főleg ha az már üres jöhettek volna
korábban is most ugyan mit keresnek
itt annak idején mi egy szó nélkül
*mindig csak vonultunk valahová
vagy csak mentünk sőt osontunk*

*fal mellett szőnyeg alatt lapulva és
még az alatt is de hol van ez már
és reméljük soha-soha többet*
talán ez az a többlet ami miatt
most felvonulási terület
lett megint ez a parányi szoba –
bele-belenézek leülök olvasok
egy-egy résznél megragadok
de hát így ennek sose lesz vége
és polconként fogom és ölben
hordom volt idő mikor máglyára
vittek ennél sokkal de sokkal többet
és már nagyon is tudom igen
könnyelmű ígéret volt
és csak úgy tódul a helyükre máris
a fény s végre talán kitavasodik
és váratlanul jönnek is a friss mesze-
lésre a bogarak a hangyák a lepkék
érdekes hogy csak a friss falon
szeretnek pedig eddig is jöhettek
volna de csak néhány vakmerő pók
volt annyira bátor

Schwaln Zoltán

Egy legenda sorsa

1. az idősebb pályatárs megalázta
2. a cenzor megregulázta
3. az irodalmár földbe döngölte
4. a kánon meg sem említette
5. a kupaktanács kipenderítette
6. a régi bajtárs ostromozta
7. a tanári kar kiátkozta
8. a hivatalban nem fogadták
9. a kocsmában megrugdosták
10. a szélhámósok megbélyegezték
11. a szentéletűek leerköcsteleneztek
12. a szabadgondolkodásúak lehülyézték
13. a hagyománytisztelők lelázadózták
14. a forradalmárok eltakarították
15. a kancsalok lebandzsázták
16. a látók megvakították (volna)

Petőcz András

Optimista haiku

Mintha valaki
jönne: ajtóm nyitva áll,
így várokozom.

Kéringer Gábor

Bárcsak...

Csipetnyi önbizalommal
én lennék
a világ legszerényebb embere.

Varga Imre

Elmeszesedtek

Útjaim elmeszesedtek,
jaj, már alig járhatók,
sötét, fényes térré lettek,
ki- és el-nem mondhatók.

Köszönöm a mestereknek,
ráadásképp még a szót,
de tetteim, s mit ők tettek,
takargatják a valót.

Csendjét érzik közelemnek,
s rám várnak a székemen,
nincs árnyéka a kezemnek,
s egy nap mennyi éjjelem!

Lárai Eszter

Hajsza

Korán kel
tesz-vesz
lohol
fejest ugrik a délelőttbe
bár késik a taxi
késik a délután
késik az este
éjszaka végre
utoléri őt
a kimerült idő

Babics Imre

Tér-Idő

Le**TÉR**delnek és **KIDŐ**lnek
halálra hajsolt szarvasok.
– Nekünk pókhálóból szőj meg
egy csendes rezervátumot,
hol kilövési dátumok
végítéletig sincsenek! –
ez, mit szemükből olvasok.
Szarvasszemek, szarvasszemek. Szívem állandóan remeg,

És ket**TÉR**oppanok **mIDŐ**n
megtörik a fény szemükben.
Szarvasszemek, szarvasszemek
sugároznak mindenünnen.
Mindig feléjük visz cipőm
(az ágyamban fekszem pedig),
de részvétem nem kell nekik.
Ez az utolsó üzenet.

s nem teszem már fel a kérdést,
hogymiért **tŰRi** el mindezt?
Isten nem hoz helyre semmit,
„csak” eltöröl lenn-től fenn-ig,
s újrakezd, új elemekkel.
Akkor holdnak szemetek kell,
s az látható innen nézvést,
hogymi sosem az igazin veszt.
Szarvasszemek, szarvasszemek.

Liszky Zoltán

Bambara

Oreste komoly, megfontolt ember volt, azokban a pillanatokban pedig éppenséggel komornak tűnt, még a barna homlokát is összeráncolta. A víz fölé hajolva térdelt a deszkákon, valamit nagyon nézett a stég alatt, majd egyetlen kézmozdulattal engem is odaparancsolt. Önkéntelenül és gyanútlanul térdeltem mellé, próbáltam segíteni, de hiába hajoltam a víz fölé én is már-már az egyensúlyom elvesztéséig, látni csak a stég zöld algás oszlopait meg a tenger csillámain láttam, mire pedig egy szót is szólhattam volna, már benne is voltam a „pácban”, a sós-keserűen szétcsapódó hullámok között. Azt se mondhatnám, hogy belökött, hiszen csak megpöccintett, ujjheggyel megbillentett, a többit elvégezte a nehézkedés törvénye, bukfenceztem lefelé.

Allandóan viccelt, de csak ritkán nevetett, így illik a nagy bohóchagyományokhoz. Engem különösképp gyakran pécézett ki, tréfált meg, húzott csöbbe, hogy aztán nyilvánvaló elégedettséggel könyvelje el Sandra, a marokkói tüllökben mászkáló, parányi és gyönyörű húga kitörő jókedvét, aki pedig a sofőröm és vízisi-oktatóm, szakács- és pincérmőm, a szobalányom, a mindenesem és a mindenem volt azon a nyáron, és aki a megcsúfoltatásom pillanataiban mégis mindig a bátyjával vállalt cinkosságot, mintha nem csupán a bikinije fölötti színes gézek, de ő maga is a „mare nostrum” túlsó partjáról származott volna: alázatos, ha nem is túlságosan szende berber nő, miközben épp a nevetés fegyverével igyekszik elhárítani a Szaharában csöppet sem vicces testvéri intervenció esetleges veszélyét: Féltekenyek vagytok? Joggal. Hát vezeklésként kacarászom a bugyuta tréfáitokon.

Afrika, igen. „Dobbiano avere antenati saraceni.” „Bizonyára voltak szaracén – szerecsen? – őseink” – mondta egyszer, és csakugyan, amikor fölvette a tőlem kapott fekete széki ruhát, és egy piros kendőt kötött a derekára, legföljebb annyira látszott európainak, mint egy andalúz cigány lány, aki valóban egyiptomi (gipsy) felmenőktől származik.

Sandra „déli parti” szépségének emléke segít megértenem egy másik emléket is Liguriából: ezúttal több kilométernyire vagyunk a stégtől, kinn a nyílt tengeren, sportos hajónk, pontosabban Oreste sportos hajója kikapcsolt motorral ringatózik a nagy, de kerek ívű, tajtégmentes hullámokon, és ott van a hajóban Oreste is Annával, a festett hajú szeretőjével.

„Mondj legalább egyetlenegy híres magyar embert, olyat, akit nem csak otthon ismernek!” – szólít fel Oreste, és kivételesen vidám fények gyúlnak a szemében: na, most jól megfogtalak, a feladat természetesen megoldhatatlan, ráadásul a húgom előtt is égetlek egy keveset.

A golyóstoll (egyszerűen: „penna”) elegánsabb szinonimájával támadok, kioktatom köz- és tulajdonnév, „il biro” és a feltaláló „signor Biró” nevének összefüggéseiről, és „sajnálkozva” állapítom meg, hogy a jelek szerint nem csupán a magyar, de az olasz civilizáció is ismeretlen terület a számára, Sandra kuncgása most édes muzsika a fülemnek. Belelendülök. Az amerikai kutató-

központokban is magyarul beszélő „marslakó” zsenik anekdotájával folytatom a leckéztetést, majd Neumann Jánost idézem a számítógép, a zsenialitás és a magyar nyelv összefüggéseiről, Neumann után pedig Babitsot, mintegy igazolásképp – „kékek az alkonyi dombok, elülnek a szürke galambok” –, és nem veszem észre, hogy már megint ott vagyok a csőben. „Bam-bara-bam-bara-bam, e come afficano!” – rikolt fel énekelve Oreste ismét boldogan, és az a legboszszantóbb az egészben, hogy utólag én is hallom az őserdei dobok pufogását a talán valóban túlságosan kerekded metrumok lüktetése mögött.

Afrika a Tarzan-paródiákban is? Szeretett „tarzanul” beszélni hozzám, főnévi igenevekben és a legegyszerűbb szavakat egymás mellé hajigálva, pedig ezt az „inget” végképp nem kellett magamra vennem. Nem is vettem, inkább a robinsoni példához nyúltam vissza: a jó öreg Péntekké minősítettem át ilyenkor, hiszen ha valamit leszögezhetek, az az, hogy Dante nyelvét se beszéltem soha tarzani stílusjegyekkel.

Aztán csakugyan a Péntekemmé szegődött. „Hazaviszlek!” – jelentette ki az utazásom előtti egyik estén minden különösebb bevezető nélkül, és fölöslegesen gyanakodtam, ezúttal komolyan is gondolta. A gyönyörű sötétkék Fiatját ajánlotta föl a sofóri szolgálataival együtt; a fényűzés maga a többnapos vonatkozás lehetőségéhez képest.

Este volt akkor is, amikor elindultunk, kilenc óra, kissé ünnepélyes szürküllet. Mint annyi minden más, ami akkor nyáron történt, az az út is életre szóló élmény, és ma már vissza se kell mennem, hogy tudjam, megismételhetetlen. Ahogy rákanyarodtunk a Via Aurelia nyomvonalán futó autósztrádára, és suhantunk kelet, az Adria, Magyarország felé. A leszálló éjszakában, a szinte lebegő pályán, a gyöngyszerű, part menti fények bűvöletében.

Lebegve, szinte repülve mi magunk is, kiváltképp miután elhagytuk a tengerpartot, és az Appenninek között száguldottunk tovább. Hegyeken áthatolva, völgyek fölött, szédítő viaduktokon, alagutak fényfolyóin át. Többször kellett úti vámot fizetnünk, de a kapuknál is simán, zajtalanul, elegánsan álltunk meg, majd folytattuk az utat. Ami az autómárkákat illeti, én addig legfőképp csak Lacika barátom Hycomat-, „rokkant”-Trabantját ismertem a sajátóságos csörgés-zörgéseivel, csikorgó kézfékhéjjel, kallantyúival, ajtónyikorgásával, a nehezen kikászálódó Lacika járógépeének fémes zörgésével: itt minden más volt, sima suhanás.

Hajnalban mentünk át Ausztriába, simán, mint addig, lassítani sem kellett. Ausztria ragyogott, fénylett azon a hajnalon, szinte megdicsőült az ember nélküli táj, az alvó városok.

Még mindig csak kora délelőtt volt, amikor a vasfüggönyhöz érkeztünk. Egy meglehetősen eldugott, főként pedig bedugult határátkelőt találtunk, egy hosszú sor végére kényszerültünk beállni némi keresgélés, ide-oda autózás után. Aztán csak az oszlop lett hosszabb és hosszabb, elöl nem mozdult semmi. Eltelt egy óra, álltunk. Ilyet a vasfüggöny szóban forgó oldalán még nem tapasztaltam. A csüggesztő várakozás „élménye” számomra mindaddig a hegyeshalmi állomáshoz kötődött, azok az állapotok azonban legalább betűszerint helyénvalóak, a hely már Marx által kísértetiesnek tartott szelleméhez illőek voltak. A zord kutyák és még zordabb katonák, a vonatra meredő kalasnyikovok, a feltépett ajtókat betöltő, marcona tányérsapkások, a folyosói

létrás emberek pisztollyal, de gyanúsan tiszta kezeslábasban, a „legvidámabb barakk” éppenséggel komor lakóinak ál- és egyenruhás előőrsei mind, mind odaillettek. A Csendes-óceánig nyúló Csend-birodalom sortűzekkel lecsendesített előtérbe. Hogy ők is csendre intsenek. A nagyobb egység, a szovjet, azaz „tanács”-tömb tanácsadói lényegére utalva: kalács ugyan nincs, de legalább agyon se lövünk, ha befogod a pofádat!

Ott, a magyar végzet alól kivont burgenlandi mezsgyén azonban már a vesztegelés ténye elképesztett. A vonatokat, amelyekkel azelőtt hazajöttem Nyugatról, sose tartóztatták föl néhány percnél tovább az osztrák oldalon, a vámosok a mozgó szerelvényen ügyködtek – szerényen és halkán, szinte lábujjhegyen, és inkább jól nevelt kalauzokra, mint az állami erőszak (Staatsgewalt) képviselőire hasonlítottak.

Elképedésem tehát csak tovább növekedett, amikor végre elindult a sor, és nem sokkal később megpillantottam az ottani „szolgálatot”. Ketten voltak, és ha nem is hittem a szememnek a korábbi tapasztalataimmal tökéletesen ellenkező helyzet láttán, már messziről tudtam, vagy legalábbis sejtettem, kikkel lesz dolgunk. A mozdulataik, a mindenkori útonálló-útelzárok széles pózai árulták el őket. Ahogy matattak és kutattak, belestek és kerestek, főként pedig megmutatták, ki az úr a senki földje közepén. Ilyet még a túloldali, valójában kelletlen színjáték kényszerű résztvevőjeként se tapasztaltam soha. Ekkora, az önmutogatónál kevesebb aggálllyal kinyilvánított hatalmi mámort: kövérséggel „nyomatékosított” testbeszédükben volt valami obszcén pőreség, valami az ősi bikakultusz falu bikája által gyakorolt elemeiből, valami anakronisztikus, valami hitleri, mármint Alois Hitler-i, akitől a csenevész fiú a farkasnevet és az első, nagyon is konkrét pofonokat kapta, volt abban a testbeszédben valami a nyíltan és önfeledten szabadjára engedett varánuszösztönök, erőszak és kéj sístergő egyesüléséből.

Aztán sorra kerültünk, és menten eloszlott a pára. Maradt két extra egyenruhás, amúgy szimpla kapaszökevény, noha maradt a bizonyosság is: ezek itt bezzeg tudják, mi a szép a hiperaktivitásnak álcázott lassító sztrájk misztériumában. Azt a helyi tájszólást beszéltek, amely inkább hangzik szlávznak, mint osztrák-németnek, és amely így minden korábbinál hangsúlyozottabban (ordinaré hangsúlyokkal súlyosbítottan) irányította rá a figyelmemet az „Ostmark”-szindróma és a keletnémetiség mint sorscsapás összefüggéseire.

Egy poéntalan „Checkpoint-Charlie”-nál bonyolódunk össze két olyan Csárli-Alajossal, ne túlozzunk, Lajossal, akik bunkóságban kétségtelenül úberolták keletnémet kollégáikat. Azok a majdnem orosz poroszok azonban legalább az iskolai németet beszéltek, amely az utóbbiak számára nyilván az irodalomórai kudarcok korszakával volt egyenértékű, akkor is ezen a nyelven förmedtem volna rájuk, ha tudtam volna a helyi „ruszkit” is, elismerem, akkor se kellett volna. Már csak azért sem, mert miután megtettem, immár nem csupán a buzgó közreműködésükkel előidézett általános és általánosan gyalázatos helyzetet élvezték, hanem külön az én dühömet is, sőt tovább hergeltek. A jószerevel közös szavak nélküli összeszólalkozás így hápogásba és röhögésbe, az én hápogásomba és az ő röhögésükbe torkollt.

Milyen más volt az a humortalan rendőri hahota Oreste sziporkázó humorral teli komolyságához képest! Ott először és utoljára nagyon vártam tőle a „visszacsapást”, természetesen az ellenség számlájára, de hiába, Oreste csak

egyed akart, minél gyorsabban továbbhaladni, és el kellett ismernem, igaza van. „De nekem is... de nekem is... de nekem is...” – ismételtettem, miután mozgásba lendültünk, és minden ismétlésnél kirepült egy-egy sörösüveg is az árokpartra. Pedig azon a nyáron kezdtem le-lehajolni a mások által eldobált szemétért, például a cervói templom körpanorámás lépcsőjén, így Oreste feltehetően elcsodálkozott: „Te szemetelsz?” Én ugyan nem. Egy felhergelt nímánd volt, akinek tennie kellett valamit a remegő dühe levezetésére. Valami rosszat, rosszaságában szimbolikusat a felségjelzéstől független „Niemandland” galád törvényeinek engedelmessé. Mert Niemandland, no man's land, terra di nessuno, senkiföldje, ahol szemtelenek, és nímánd, nobody, világ proletárja az, aki szemetel, el- és kidobja az üveget.

Így több okból se vagyok képes visszaemlékezni, csakugyan a senkiföldjén jártunk-e, vagy már túl a magyar stempliken. Egyáltalán, a magyar stemplizók is homályba vesznek, pedig ha valami bizonyos, az az, hogy velük is kapcsolatba kellett kerülnünk. Az emlékezet többtényező homálya azonban kitölthető néhány sovány ábrával, a „pont-pont-vesszőcske”, vagyis a geometria alapjaira redukálva stílust és embert, a világpolitika által úgyis odaredukált pálcika-emberké sematikus mozgását. Végül is szemléletes a kép: egy enyhén kígyózó vonal mint a vasfüggöny, rá nagyjából merőlegesen egy másik, az autósor, és nyilvánvaló, hogy ha várakozni kell, csakis úgy lehet, hogy Ausztriába „lógunk vissza”, ellentétben a vonattal, amelyet „belül” is vakvágányra lehet terelni akár napokig. Megmagyarázhatatlan viszont a két osztrák túlbuzgósága, illetve alapjában véve mégis csak egy dologgal magyarázható: a brezsnyevi, analfabéta hadikommunizmus minden határon áthatoló, béta-sugárzásra emlékeztető természetével.

Aztán már csakugyan hazai tájakon jártunk, szelíd dombok között, a Szent Halom vonzaskörzetében Pannóniában, nekem, de talán Orestének is otthonos környezetben, azon a földön, amelyet a rómaiak a túlzásoktól irtózó, klasszikus filozófia ihletésére sokkal jobban kedveltek, mint az éjszakai utunk vad, embertelen sziklatetőit.

A maradék út színe kék, a tengerpart türkizeitől nagyon különböző közép-európai, Kékestető-kék, súlyos, nedves és növényi „a sírók sóhajtotta fellegek” árnyaival: felhős volt az ég, és hetek óta nem láttam felhők tompított fényeket. Mentünk, haladtunk komótosan. A száguldás véget ért, de az ácsorgás is, az idő már nekünk dolgozott, nem kellett sietnünk. Dél tájban a szüleimnél voltunk.

Asztalhoz ültünk, koccintottunk, édesanyám boldogan hozta az ebédet. A főfogás rászolgált a nevére, egy tányérra került, nem három-négyre, mint Liguriában, a leves megelőzte, nem utána jött, rendesen berántott leves, nem tört krumplival sűrűbbé nyálkásított, gyanús lé, inni savanykás-édes, aszófői rizlinget kaptunk a ritkán használt, címeres poharakba.

A műkéneiekről beszélgettünk, Oresztésről, Menelaoszról, Agamemnonról és Klütamnésztráról, kiderült, Oreste kisujjában van a „névrokonék” szövényes története, el is bővölte... a szüleimet bizonyosan, de lehet, hogy engem is. Tény, számomra mindmáig Oreste hangján csendül fel a hívószó, ha eszembe jut az a délután: MeNEElao (a hangsúly a hosszú, második szótagon), és nyomban követi a többi dallamhordozó. Az a dallam, amely valójában versbeszéd, és

a legkönnyebben bizonyára olaszul zengethető meg Európa nyelvei közül; nem kell hozzá más, mint kissé lelassítani, és „hosszában” és „széltében” is megnyújtani a legbonyolultabb vers, vagyis a próza zenei alapegységének, a mondatnak az olaszban eleve széles kilengésű melódiáját. Tökéletes volt MeNEElao olaszul, és csak egyféleképp lehetett volna még tökéletesebb: természetesen eredetiben, azaz Homérosz jelenbe érő nyelvén: akkor és ott értettem meg, hogy valami hiányzik, maga a görög nyelv, és hogy nélküle nem élet az élet. Mintha előre láttam volna azt a négy és fél évvel későbbi szilvesztert, amikor a karomon kiskabáttal és a fejemen császári koronával Athén fehér utcáin át a Nemzeti Galériába igyekeztem, hogy a meghökkentően szerény, ám annál rokonszenvesebb kínálatot végignézve bukkanjak rá annak a régi délutánnak az ikonográfiai párhuzamára. Rejtett párhuzamra, hiszen a műkéneieknek itt az „Ierosz ráhosz”, a róluk beszélők csoportképének pedig egy athéni asztaltársaság a megfelelője. Kinn vagyunk a szabadban, faragott kőkorlással körbeölelt teraszon; a háttérben fönn az Akropolisz látszik, az idő egyik távlata. A másik maga a társaság: korzettes, hosszú szoknyás hölgyek és katonatisztek színes és határozottan magyar hatást keltő huszáregyenruhában. A kép a XIX. század közepén „történik”, immár tehát a jelene is múlt, és az örökre eltűnt „közeli” emberek által sokkal szomorúbb, mint az Akropolisz jelképezte mulandóság mára absztrakttá vált, elhalványult évezredei.

Másnap reggel eszembe jutott a városi múzeum, a rég látott, ős- és római kori kacatok meg a tyúkólakból megmentett, gyönyörű paraszti tárgyak sokasága; minthogy gyerekkoromban jártam ott utoljára, szívesen visszamentem volna. De vajon Orestét érdekelné-e? Sejtettem, jó a kérdés, különös tekintettel a nemleges válasz lehetőségére. „Allora?” Barátom a másik Oreste, az öltönyös torinói hivatalvezető minőségében se nézhetett volna rám komolyabban: „Múzeumba akarsz vinni? Ember, én Olaszországból jöttem!”

Apám javaslatának köszönhetően az is mindjárt kiderült, hová kell vinni a művészetek népének finnyás képviselőjét: Nagyvázsonyba, de a Kinizsi-várat „természetesen” messze elkerülve, az egész napos lovasbemutatóra. Annak bezzeg örült, szívből és gyermeketegen, nagyon is tiszteletre méltón. Ebédrel fölérő, bőséges villásreggeli után dél körül érkeztünk a helyszínre. Megvettük a jegyet, kényelmesen elhelyezkedtünk a tágas tribün közepén... és még éppen láttuk az elvonuló versenyzőket, lovak, emberek és kocsik után leszállni a felvert port. Megszólalt a bemondónő: háromórás szünet következik, addig is jó szórakozást az ökörsütéshez... Oreste ismét kellő komolysággal fogadta a hírt. „Ugo Fantozzi lovasbemutatóra megy!” – bólintott szinte elismerően, kétségtelen, hogy elmulasztottam megkérdezni, lesz-e öt perc múlva három óra szünet így ebédidőben. Fantozzi illetőségét se kellett firtatnom: nem először nevezett Fantozzinak, úgyhogy tudtam, Fantozzi egy tévésorozat antihőse, afféle csetlő-botló figura, akinek soha semmi se sikerül, és akire mégsem lehet haragudni, mert éppen a lükeség a legfőbb mentsége. Nyomban indultunk haza, ha valakivel, a példásan józan életű Orestével teljes képtelenség lett volna borkimérések, lacikonyhák környékén három órát végigácsorogni bármiféle lovasbemutató kedvéért.

Másnap továbbálltunk Budapestre. A Bartók Béla út egyik ötemeletes sarokháza előtt parkoltunk le; ott, a negyedikén laktam már néhány éve és még

néhány hónapig. Korombeli, a felnőttkor határához érkezett barátokkal és barátnőkkel, bel- és kültagokkal, kül- és belföldiekkel, mindig külön, néha kolonc világljárókkal a Ferő-szigetektől az indiai Amritszárig; reméltem, a hely szelleme töretlen, vár minket a Társaság, valami vidám nyári forgatag, a legjobb „szabad program” a képtári ténfergéstől bölcsen tartózkodó, eleve szabad olasz szerencsefi számára... így hurcolkodtunk fel, és mit találtunk fenn? Múzeumi csöndet penészes kenyérrel a konyhaasztalon.

Telefonáltam. Hosszasan, ábécérendben, módszeresen: gyertek, minél többen, minél gyorsabban! Jöttek: hamarosan a legjobb napokat idéző vendégjárás kezdődött, és tartott éjszakába és a következő nappalokba, éjszakákba nyúlóan. Oreste számomra is új képességeket megcsillanva vált a pezsgő társas élet részévé. Kiderült, igazi őstehetség jelbeszédben is, és a humor, vagyis a visszafogott támadás művészi magaslatain nagyjából annyi szüksége van szavakra, mint a harci táncot járó maoriknak, amikor a turistákat riogatva kiöltik a nyelvüket. Néma történetei gyakran kezdődtek úgy, hogy rám mutatott: még mindig hálás téma voltam. Igenis hálás, hogy egyáltalán létezik a magyar nyelv, és ismét benne élhetek. A három hét tengerpart után nagyon jó volt újra visszacsobbanni az anyanyelv óceánjába. Beszéltem hát a beszéd kedvéért is, mindent bő lére eresztve, részletesen kifejtve, Oreste meg közben fancsali képpel figyelt, aztán úgy tett, mintha leragadna a szeme, és látványosan, közderülséget keltve eldőlt valamelyik mellette ülő lány ölébe, és én is a többiekkel nevettem.

Aztán mégiscsak feltámadt a képzőművészeti érdeklődése. A naiv festők képeiből álló gyűjteményére hivatkozott – magam is láttam Torinóban –, majd felszólított, vigyem el egy magyar naiv festőhöz, mert szívesen vásárolna tőle. Dudás Julianna jutott eszembe, sőt még az is, hogy Galgamácsán lakik, mentünk Galgamácsára.

Budapestről meglepően könnyen kijutottunk, Oreste vérbeli autóshoz illőn alig-alig kérdezett, a térképpel remekül tájékozódott. Egy útkereszteződésben bizonytalanodtunk el. Egy biciklis közeledett, bevártuk. „Csak röviden!” – figyelmeztetett Oreste, amikor kiszálltam. Ráérő, jó beszédű honfitárrsal hozott össze a sors, öt-hat perc is lett a rövidnek szánt kérdés-feleletből. Még Oreste is bekapcsolódott. „Bam-bara-bam-bara-bam!” – gesztikulált körkörös mozdulatokkal. Miután visszaültem mellé, hallgattunk egy sort. „Tudod?” – kérdezte reménykedve. Tudtam, a közös érdek ellenére is abban reménykedik, hogy nem. „Megnyugtattam”, valóban nem tudtam. Megkönnyebbülten sóhajtott fel. Találomra indultunk tovább. Két muraközi vontatta, gumikerekes szekér jött szembe, a bakon szálfatermetű gazdálkodó ült. Még sose láttam ilyen finoman megállni Orestét. „Most én következem!” – hajolt ki az ablakon. „Galgamácsa?” – kérdezte hangosan, a lényegre térve, már-már magyar kiejtéssel. A bakon ülő még rajta is túltett. Egyetlen szót se vesztegetve, büszkén, de készségesen, nyújtott karral, egész tenyérrel mutatta az irányt.

Egykettőre megérkeztünk Dudás Julianna házához. Fejkendős, szikár öregasszony jelent meg a kapuban, mutatta az utat egy konyhafélébe, kredencek és lábasok, rá valló képek, festett csempék, kerámiák közé, olyan fűrgé készséggel, ami inkább jó rokonnak jár, lehetséges vásárlónak kevésbé vagy egyáltalán nem, sejtettem, felkopik az állunk, és a konyhában is kendős művésznő

szavai megerősítették a feltételezést. Hallani se akart üzletről, „tilos”, mondta továbbra is nyájasan, de rendíthetetlenül, és szabályokra hivatkozott, paragrafusszámmal rendeletekre; külföldinek nem adhat el semmit, úgyhogy jobb, ha másról beszélünk: tudjuk-e, milyen kitűnő népdalkórus működik a faluban?

Hiába lelkesedett-lelkendezett Oreste, minden fegyverét, humorát, öniróniáját bevetve is csak egyetlenegy festett csempét tudott kisírni magának. Ettől aztán vérszemet kapott, és most már egy „valódi” képért rimánkodott-esdekelt. Fölösleges volt. Hadonásznia meg még inkább: egy óvatlan mozdulat a könyökkel, és már repült is le az asztalról az az árva csempe is, és éles csattanással rípiytára tört.

Az események menete ezután a viccek sémájával rokonítható. A szerkezetet adó ismétlődés Oreste alig lanyhuló lamentálása: ha már képet nem kaphat, legalább egy újabb csempét ne tagadjon meg tőle a művésznő; még két kezét is összekulcsolta. Felejthetetlen a villanás Dudás Julianna szemében: „Nem adok, mert azt is eltöröd!” – most Oreste volt kénytelen saját magán nevetni. És persze belátni, hogy ez a végszó; a tárgyak maradnak, mi viszont mehetünk, kívül tágasabb.

A csattanás és a csattanó, a mozdulat és mozdulatok sora, a magát falusi nénikének álcázó csodalény, Oreste faun-ábrázatának fintorai, a furcsa összkép előttem van most is.

Annál különösebb a hiátus: elveszett egy szó. „Naiv”, nem emlékszem, hogy Oreste egyszer is kiejtette volna. A háromezer oldalas „Dizionarió”-ból, a legvastagabb és legszebb szótáramból úgyszintén hiányzik, hiába keresem a „nailon” és a strucchoz hasonló „nandu”-madár között. A két szerkesztő, Giacomo Devoto és Gian Carlo Oli tehát nem hajlandó olasznak tekinteni a „naiv” szót, és nem lehetetlen, hogy éppen a „naiv művészet” összetétel miatt. A négykötetes magyar etimológiában már megtalálom, noha a vállalkozás lényegéhez híven némiképp manipulálva. A „naiv” jelentése eszerint nem csupán „gyermeteg” és „együgyű”, hanem „mesterkéletlen” és „természetes” is. Így már a művészet egy bizonyos ágának jelzőjeként se kifogásolható. Így, vagyis a másik jelentés, a „mesterkéletlen”, „természetes” elfogadásával. Ami pedig elfogadhatatlan. Ha van szakszó, amelynek az ellenkezője sem igaz, akkor az a „naiv művészet”. Mert különben lennie kell „rafinált” és „hétpróbás”, esetleg „denaturált” művészetnek is.

Hazafelé, még a mellékutakon, integetve elénk ugrott egy rendőr a semmiből, „19” és egy híján húsz Lajos, a külföldit minden esetben süketnéma gyengeelméjűnek képzelő lokális megfelelője, és legott „helyi bírságot” szabott ki ránk valami egészen átlátszó ürüggyel.

Nem ismertem Orestére. Mindig prédát leső humora, a határon tanúsított higgadsága tökéletesen eltűnt, nagyon nekidühödött. Vitakozott, érvelt, igazának tudatában tiltakozott: nem és nem, nem hajlandó fizetni. A rendőr is kötötte az ebet a karóhoz, már láttam a szirénázva érkező erősítést, magunkat pedig megbilincselve egy fogdában.

Aztán észbe kapott. Szempillantás-szemrebbenés alatt a régi Oreste lett, az ugrásra kész, a fejben sakkozó. És föltette a lehető legjobb kérdést: „Mennyit akar?” A lehető legjobb kérdés mindig az, amelyikre tudható vagy sejthető a válasz. A rendőr megmondta: jó, ha egyetlen csésze kávé kaphattunk volna ér-

te Torinóban ketten. „Fizetek!” – kiáltott fel Oreste, olyan arccal, hogy a rendőr talán még most is szégyenkezik, ha eszébe jut a jelenet.

Már ismét Budapesten ilyen előzmények után csöngettünk be Dinnyés Jóskaékhoz. Még mindig vásárlási szándékkal; reméltem, hogy Jóska fazekas felesége bátrabb lesz Dudás Juliannánál, és Oreste is talál magának a portékái között kedvére valót. Úgy történt, az üzlet megkötött, néhány ezer forint gazdát cserélt, és nem tört össze semmi.

A továbbiakban vendégeskedtünk. A háziasszony megmaradt tényérjaira szendvicsek kerültek, borért leszaladtunk a közeli boltba, majd Jóska elővette a gitárt. Felkészítettem Orestét? Elmondtam, hogy világra szóló tehetséghez megyünk, daltulajdonoshoz, dalvezérhez, aki akkor is a csúcs, ha a gitárt letéve „csak” beszél a versekről? Azt hiszem, nem mondtam semmit, de Oreste három pengetésből és egy fél dallamból mindjárt mindent megértett. Nem értette viszont, hogy még nem fejeztem be az éppen elkezdett körmondatot, meg hogy Jóskának egyáltalán nincs ellenére, hogy befejezzem. Így rám szólt: „Stai zitto!” – „Maradj csendben!” – ritkán voltam-lettem szívesebben Jóska „csendes társa”, mint azokban a percekben.

A maradék idő a Feneketlen-tó körüli park, a lakáshoz közeli mellékutcák, a hétköznapi semmiségek, a kantrő-jelenség becserkészésével telt. Szürke kantrő, égszínkék kantrő, koszos kantrő, csicsás kantrő, törött, az anyagszerkezetet szemérmetlenül feltáró kantrő; Oreste nem győzött betelni a sok-sok kantrő látványával, elkötelezett Fiat-tulajdonos létére valósággal rajongott értük. Az utcaképet akkoriban annyira meghatározó Trabantokat illetve ezzel a szicíliai, eredetileg WC-csészét, majd mindenféle furfangos vackot-kacatot, Oreste értelmezésében pedig egyenesen a barkácsolás netovábbját jelentő „szakszóval”, hiszen a Trabantot a kelet Mercedesének tartva vallotta, hogy „kartonból” a nyugatiak sem volnának képesek külön autót gyártani.

Az összképről, Budapest, az ország, sőt a rendszer összképéről hasonló véleményem volt: nem is olyan rossz, mint amilyenek az olaszok nagy többsége képzeli, az általam elmondottaknál meg toronymagasan jobb. A helyzetemért, a bérelt cselédszobámért, az anyagi viszonyaimért engem hibáztatott. „Ne tarts három hónap nyári szünetet – vélte fején találni a szöveget –, inkább vállalj korrepetálást, és akkor majd lesz pénzed, és te is saját... kantrőn járhatsz a tanítványaidhoz.” Még rezgő-aszaló kánikula volt, kész Szahel-övezet, a lehető legrosszabb viccnek tűnt, hogy ilyenkor különórák után szaladgáljak. Dehogy szaladgáltam, szenvedésnek elég volt a hőségen is csak nevető Oreste poénkodása; azt azért a javára írtam, hogy némi gondolkodás után „kantrőt”, nem Trabantot mondott.

A másnap reggel hozta meg a változásokat – enyhe kárörömemre Oreste kedélyében is. Fekete, sötétkék és lila felhők száguldoztak az égen, sűrű eső csapkodta a szürke ablaktáblákat. Hirtelen lehülés következett be, végre ismét lehetett egy kissé fájni, élvezettel libabőrözni. Mármint nekem, mert Oreste ebben semmi élvezetet nem talált, lévén hogy még a foga is vacogott az állítólagos hidegtől, miután kicsaltam az erkélyre. Mindjárt vissza is hátrált, sőt engem is berángatott: „Ma-donna, nálunk novemberben sincs ilyen rettenetes idő.”

Már jócskán délután volt, amikor elállt az eső, és azt hittem, mehetünk ebédelni. „Ebédelni? – pattant fel Oreste – Szó se lehet róla. Azonnal indulok haza,

nem várom meg a havazást." A tengernél is egyik pillanatról a másikra döntött a jöveteléről, azt azonban legalább előre bejelentette, hagyott egy napot a felkészülésre. Most nem, de hát a „havazást” komolyan kell venni. Komolyan vettem. Némán, megkövülten álltam, amint összepakolta a holmiját, ismertem már annyira, hogy ne kísérletezzem a marasztalásával.

Cipekedtünk hát az autóhoz, én még mindig némán, ő meg szinte röpködve. Aztán beült, és egy hete először nem ültem be mellé.

Mosolygott. Mosolya többtényezős folyamat volt, akár a holland Escher legjobb képei. Kígyók, békák mint gyönyörű madarak érkeznek meg, noha az átváltozás nem érhető tetten. Végül már szinte gyengéden mosolygott a kezdeti beszédes mosoly feloldásaként: de jó nekem, hogy neked rossz, meg hogy érted még a tréfát. Amúgy köszönet mindenért, ci vediamo in Italia, találkozunk Olaszországban! Aztán még egy hunyorítás: találkozunk, várjál csak!

Vártam, annyi bizonyos: pecsétekre, vízumokra, soromra a hivatalokban, a „közelítő téltre”, majd a hóolvadásra, vártam az óráim végét szeptembertől júniusig, és közben is az eldadogott, ostoba válaszokat a még ostobább, „nyelvtanári” kérdéseimre, csak azt nem vártam, ami végül, ismét Olaszországban bekövetkezett. A gonosz varázslatnak tűnő, követhetetlen és megfoghatatlan változásokat, azt, hogy minden és mindenki úgy marad a régi, hogy nem ismerem rá, és nem hiszek a szememnek.

A városkával, a házunk környékével, magával a házzal kezdődött. Megértettem, hiába épült a kicsinyke városmag római falakra római kövekből, a hajdani arányokat, formákat és anyagokat tiszteletben tartva, hiába a kövek, mészkőlap-pal fedett utak, kertek és oszlopok, örökzöldek és sárgult füvek, csobogók és kutak évezredekén átívelő harmóniája, az antik központ bezáródni készülő gyűrű szorításába került, olyan gyűrűbe, amely a XX. század pöffeszkedő, tájat elron-dító talmiságán túl semmi egyebet nem hirdet, és amely így mindannyiunk közös szeggyene. Egy hatemeletes tömbben laktunk, és hasonló, csak még nagyobb épületszörnyek állták el a kilátást a tenger, a túlsó oldalon pedig a hegyek felé is. A nagyváros zsúfoltsága, lármája, szemete és csiricsaré színei összpontosultak körülöttünk parányi területen, feloldhatatlan és nevetséges önellentmondásban.

Hát ezekért az utcákért, ezekért a hangulatokért lelkesedtem én? És ki ez a nő, aki itt rikácsol mellette, és a maga részéről az én kilétemet tudakolja-firtatja? „Chi sei tu, ki vagy te, hogy így beszélsz, ítélkezel rólunk?” Új látásmódot Sandra személyes sértésnek vette, és visszasugározta a felé áradó idegenséget. A tavalyi mámor felfokozottságában csak szép és jó lehetett minden, talán még az is, hogy kapcsolatunk eleve és több okból halálra ítéltetett, most azonban a túlzott várakozás és a „mire is várakozunk?” kérdés elhessegetése után eljöttek a kijózanodás pillanatai, és Sandra csalthatatlannul ráérezett a szórványos megjegyzések mögött húzódó lényegre. Én újjgazdagék erkélyrácsának silányságát róttam fel, ő pedig a saját nőiességében bántódott meg, és igaza volt, ma már el kell ismernem. Néha egészen kikelt magából, például szenvedélyes honleány lett újjgazdagék nevében. Pedig az olaszágát illetően azelőtt csak egyszer hallottam megnyilatkozni: „non me ne frega niente di essere italiana” – „nem számít, hogy olasz vagyok, nincs jelentősége”. Most kiderült, hogy mégis van, ha csak a mindenkor barbár ellenében is. Mert én is megkaptam a billogot, ráadásul enyhe összeesküvésre utaló körülmények között. A „postás” Oreste

volt; „barbaro”, kiáltott rám többször is a krízis heteiben, a nevem szinonimájaként használva az ősi fogalmat, és mindannyiszor meg kellett állapítanom, hogy ez és ő is része a dolgok nagy átváltozásának. Hasztalan vártam ugyanis a folytatást, a poént, poén nem volt, és nem is lehetett. Hiányzott a szándék, az igyekezet, hogy a kemény hangsúlyokat enyhítse a derű, a sziporkázó szellem.

Mit tudott a kettőnk dolgáról, mit nem, sose tisztázódott egyértelműen, az azonban bizonyos, hogy sejtette a lényegét, és éppen így látta jónak reagálni rá. A bartóki jelzőtől (allegro, vagyis vidám) megfosztva a főnevet, a „limes” mögé behatolt illetéktelenek végtelen karavánjainak egyikébe sorolt át, akár azon az áron is, hogy én meg az Atlasz-hegység lakói közé soroljam be: berber mondta barbárnak, hogy „osztrogót” meg „Atilla”, ismét pufogtak a tamtamok.

Ehhez képest szinte kedvesen hatott, amikor egy verőfényes, mediterrán délután Sandra „stronzó”-nak, vagyis kb. nyomorultnak nevezett: „stronzo”, ez legalább semleges kifejezés, minden nőcsábász gazemberre érvényes. Kevésbé volt kedves a folytatás az adott körülmények között: én a tengerben úszom, Sandra fönny a hajón a kormánynál, „stronzo”, kiált, aztán teljes gázt ad, majd egy elegáns kört leírva, ha nem is célozza meg a fejemet, dérrrel-dúrral faképnél hagy, és a távoli kikötőbe száguld. Úszhatok, tőle akár bele is fulladhatnék.

Attól kezdve kerültük a vizet, inkább szárazföldön jártunk, ha jártunk egyáltalán. Így szűnt meg a földanya szíve lüktetni a szerelmünkben. Már nem értünk indultak el a hullámok a túlsó partokról, hogy Sandra karcsú, könnyű testét emelgetve – én a hajó mögött a leállított motor két szarvába kapaszkodom –, a közös extázis addig egyikünk által sem tapasztalt magaslataiba röpítsenek bennünket. Lelepleződött a tenger, kiderült, ő maga a lepel, nem jobb a „ritmikusan robotoló”, fekvőtámaszt imitálva kopuláló Casanováról készült Fellini-film suhogó selymeinél.

Eljött a külön utak ideje; nem sokkal a végleges távozásom előtt Firenzébe utaztam a „másik” szerelmemhez, Botticelli Vénuszához. Viszontlátni hét év, felnőttlétem első hét éve után, sokat reméltem a találkozástól. Nemrég adtak hírül az újságok, hogy az Újjászületésben született gyönyörűség maga is újjászületett: restaurátorok hosszadalmas munkáját követően a régi fényében tündököl, olyan mint a Medici-korszak egyik csúcspontján, amikor a mester letette az ecsetet, késznek nyilvánította a képet, és bizonyára valami semmisséggel ütötte el az egyetemes művészettörténet egyik legnagyobb pillanatának érzelmi kilengésekre csábító nagyszerűségét. Vajon nagy, fényes pillanat lesz a viszontlátás is?

Végre ott álltam előtte, és csakugyan fényes volt, noha nem a pillanat. Az ugyanis sötét kétségbeesés évtizedek távlatából is. A kép volt fényes, gyanúsan és harsányan, rajta az én kis szerelmem, körülötte a mellékalakok, akiket hét éve észre se vettem, és akikről most meg kellett állapítanom, hogy semmi szükség rájuk, sőt hogy ők is részesei az összeesküvésnek. Szeleket fújó-fújtató pofazacskókat láttam; mintha csak az én régi, inkább gyermeki, mint felnőtt, mégis utólag is tiszteletre méltó illúzióimat, a csodálatos leánygyermek iránti rajongásomat fújták volna szerteszet. Kétségtelen, hogy eltűnt a képről az évszázadok során ráakodott homály, de vele együtt eltűnt a múlt valójában érinthetetlen méltósága is, az a sajátságos patina, amely az ókor óta elválaszthatatlan az etruszk-toszkánok művészetétől. Ilyen körülmények közepette szó

se lehetett delejes rezgésekről, rafinált „magnetizmusról”, amelyben a lepkevadász kémiai mesterkedése és a becsapott lepke válasza új minőséget eredményez; csak színeket láttam, élénk, harsogó felületeket, és úgy vált világossá minden, mint amikor kivágják az erdőt.

Menten kihátráltam a teremből, és nem sokkal később már az állomáson érdeklődtem az észak felé tartó vonatok után. Esteledett, keserves, álomtalan utazásnak néztem elébe, de nem bántam, akkora csalódást okozott Firenze, a látogatás Vénusznál.

A kilométereket egyáltalán nem méricskélve, félig-meddig taláalomra szálltam föl az első alkalmasnak tűnő vonatra; így kötöttem ki az éjszakában a livornói pályaudvaron. Özönvíz előtti bőröndökkel felszerelt, apró és fekete, a felső-olaszországi nagyvárosokba tartó, szicíliai vendégmunkások közé kerültem, fogadni mertem volna, az elkövetkező néhány óra a félresikerült kiruccanás alulmúlhatatlan mélypontja lesz; szerencsére ismét tévedtem. Ritának, a tizenkilenc éves, milánói gerelyhajító lánynak, a lényében megtestesülő, immár családásmentes képzőművészeti élménynek köszönhetően.

Rita fehér volt, nagyon fehér és nagyon nagydarab, a típushoz illő vörös-szőke, hullámos hajzuhataggal, a Renoir által újra és újra megfestett, elragadó bestia száz évvel későbbi alteregója. Bár világeletemben a karcsú, ruganyos nőkhöz vonzódtam, Rita nyomban levett a lábamról, azaz inkább szárnyakat adott. Úgy barátkoztunk össze, kezdtünk játszani, mint két kiscsoportos óvodás, akiket csak a közös cél, a játék érdekel, hiszen a teljes egyetértés eleve megvan; bár nyilvánvaló képtelenség, csupa mozgás, pergő film az emlékeimben az a néhány éjszakai óra, mintha megállás nélkül fogócskáztunk, bújócskáztunk, üzekedtünk volna a nagy találkozás szédületében. Tény viszont, hogy erőnket összemértük, két félidős „braccio ferró”-t játszottunk. Ez magyarul „vaskar”, magyarán meg szkander volt: egy csomaglerakó asztalnál került sor a „kézfogóra”, a látványosságot megillető körülmények között. Pillanatok alatt szoros gyűrű, őszinte szurkolók ártalmatlan gyűrűje zárult körénk a fekete szicíliaiakból; nem, ezek a szegény és az élet által megtaposott, gigantikus távon ingázó férfiak egyáltalán nem irigyelték tőlem a milánói lányt, ellenkezőleg. Komolyan biztattak, majd miután győztem, gratuláltak is, igaz, ami igaz, kevésen múlt, hogy sikerült lenyomnom a fehér Amazon izmos-erős karját. Búcsúzóul címet cseréltünk a folytatás lehetőségével. Megtudtam, hogy Milánóban közelebbről a „Carlo” (nem Karl!) Marx utcában lakik, és hogy lám, mégsem volt hiábavaló ronggyá olvasni Jack Kerouac fő művét. A Rita-féle Carlo Marx így az ámokfutó fenegyerek „füves” barátját, nem a trieri bajkeverőt juttatta eszembe, meg azt, hogy ezért a szkanderért bizonyára ők is hátba veregetnének, és talán csak azt helytelenítenék, hogy nem állok össze rögtön Ritával, főként hogy lett volna némi pénzünk füvekre meg borra.

A hajnal Genovában érintett meg, ha nem is rózsaujjával. A váróteremben aludtam egy padon, és arra kellett ébrednem, hogy egy durva kéz rázza a vállamat, és hogy a kézhez egy még durvább alak tartozik. Gonosz, bunkó vasutas volt, az a fajta, aki irigylis és gyűlöli az utast, és árt, ahol csak tud, minden egyéni érdek, „haszon” nélkül is. Megpróbált kiküldeni, de én küldtem el, hiszen jegyem feljogosított a benntartózkodásra, a markába röhögve állt odébb, a legjobb álmomból sikerült felugrasztania.

Dél körül csöngettem be Sandrához már-már félve, újabb sorscsapásra számítva, de ezúttal fölöslegesen: a kezdet kezdetén se fogadhatott volna nagyobb örömmel.

Az újra megnyert idill napokig tartott, és azt hiszem, mindketten tudtuk, hogy éppen a törékenység teszi még értékesebbé. Ismét sokat sétáltunk a korzón, a római vízvezeték környékén, üldögéltünk a kikötői vendéglő teraszán a pálmafák alatt, bámultuk a valószínűtlenül hatalmas luxushajókat, én csöndben borozgattam, Sandra bor nélkül is boldognak tűnt, majd megpakoltuk az autó csomagtartóját, és fölmentünk a Valle d'Aostába.

A cél a „Monte Bianco”, vagyis a Mont Blanc volt, én Világító Hegyként tartom számon azóta is. Úgy világított, fénylett már messziről, mint Leonardo képei a Louvre-ban, misztikus és hideg, földöntúli ragyogásával. Aztán fölroppentünk rá a kötélvasúttal. Az emelkedés gyors volt és káprázatos, de kétségtelenül csüggesztő is: ha valahol, hát ott át kellett érezni, hogy a helyváltoztatást szolgáló technika a maga csodálatos mivoltában éppen a másiktól, a megérkezés csodájától fosztja meg a kiszolgált kiszolgáltatókat. Percek alatt és egy lépés megtétele nélkül a csúcs közelébe jutottunk, mégis rogyadozott a térdünk, amikor kiléptünk a gondolából. Ez volt a hely szellemének bosszúja, az oxigénhiányként jelentkező büntetés a túlságosan nagy szintkülönbség túlságosan gyors legyőzésének illúziójáért. Szent akadály tornyosult elénk, és mi esendően a technikához folyamodtunk; úgy kellett nekünk.

Az estét Torinóban barátoknál, Sandra barátainál töltöttük, egy gazdag házaspárnál, egy hatalmas és üres lakás általános szürkességében. Mert szürke volt ott minden, a falaktól a padlószőnyegen át a gyári öltözőt idéző szekrény-sorig, hatalmasan és üresen szürke, szürkén hatalmas és üres, egyszóval, vagy inkább kettő-hárommal: kimódolt és rideg. Az asztal kerek üveglap volt durva terméskőből készült oszlopon, szintén nagyon ronda, szintén nagyon „dizájnos”. Apró, tojástartószerű csészécskékből ettünk végig vagy tizenöt fogást; a vacsora maga volt a kulináris káosz.

Főként piemonti tájszólásban folyt a társalgás, azaz nem értettem belőle semmit, hiszen a piemontit kicsit délebbre maguk az olaszok is franciának gondolják. Egy mondat azonban kristálytisztá irodalmi nyelven hangzott el, egy kérdés Sandra tolmácsolásában: „Zoltán, tudod mi van a fejed fölött?” Fölnéztem, és nem tudtam. „Hát egy Picasso!” – mondta Sandra diadalmasan. Javára szolgáljon, hogy inkább „tolmácsolt” diadallal az országúti szállítmányozásból meggazdagodott barátok kedvéért, akik lám, Trymalchió méltó utódaiként nem bírták elviselni, hogy alatta ülvén tudomást se vegyek a nyilván komoly vagyont érő szerzeményükről. Soha többé nem láttam a harmadik szemét, második orrát stb.

A tengernél szakítottunk. Ki más, mint Oreste miatt. „Hülye”, mondtam a konyhában, „a hülye bátyád”, „tuο fratello schemo”, és ez elég volt, hogy Sandra minden dühét, keserűségét, lefojtott bánatát rám zúdítsa érte. Még soha nem tapasztaltam nála ekkora érzelmi kitörést a negatív tartományban, tudtam, mindennek vége, pakolni kell. Válaszképpen tehát megfordultam és bementem a szobámba. Hirtelen nagy csend ereszkedett ránk, csak az utcai perzsavásár zsvajva erősödött föl. Gyorsan, félelmetes gyorsan minden visszakerült a hátizsákba; körülnéztem, de már nem volt miért maradni. „Ciao!” – kö-

szöntem be a konyhába: „Ciao!” – tette le Sandra is tétován a vasalót; öt perc se telt el a perpatvar kitörése óta.

Vártam a vonatot a kicsiny állomás kertjében pálmák és virágok között, és igyekeztem nem sajnálni, hogy feltehetőleg örökre el kell takarodnom. Sebtében magára kapott pongyolafélében jött utánam, mintha egy korai Pasolini-film forgatásáról szökött volna meg. Szomorú és halk, simogató szavakkal, noha távolságot tartva, nem túl meggyőzően kérlelt, menjünk vissza együtt, még minden jóvá tehető. Azt hiszem, ő se gondolta komolyan, csak szépen akart búcsúzni, és egy kicsit csakugyan színészkedett.

Az út fekete, örvénylő folyam, tagolatlan kavargás bármiféle emlékcstillám halvány nefelejcskékje, aransárgája nélkül egészen a trieszti pályaudvarig. A pályaudvar üvegfalú perisztíliumának éles, reggeli fényében ragyog föl az első kép, ha visszatekintek: a falakon túl gondozott, üde zöld kert kavicsos utakkal és hibátlan pázsittal, nyilvános bejárat azonban sehol, és személyre szóló az elutasítás: menekültem Triesztből is az első vonattal.

Közel húsz év múlva, ismét csak nyáron lépcsőt készítettem a kertben, mit ad Isten, az esztergomi kertünkben, a Babits-háztól száz méterekre. A két kutyámmal tartózkodtam otthon, a feleségem Budapesten dolgozott, és ott, a nagymamánál nyaraltak a leánykáink is.

Termésköveket ágyaztam talicskában kevert betonba, önként vállalt, szép feladat volt. Szép és hasznos is, egy hosszabb folyamat betetőzése; a köveket mint mellékterméket is én bányásztam ki jó száz köbméter domboldal szükségyszerű lebontásával. Bontott anyagból dolgoztam hát, lévén pedig maga a Természet az építkező elődöm, nem tudtam nem tiszteletben tartani az eredeti formákat. Vésőt, kalapácsot mellőzve, így mindig az eleve adottból indultam ki, addig válogattam, kerestem, míg meg nem találtam a soron következő homorulatba a legmegnyugtatóbban beleilleszkedő domborulatot, majd egyeneshez egyenest, ismét domborúhoz ismét homorút, és mindezt meglepően könnyedén. Igen, könnyűnek és engedelmesnek éreztem a köveket aznap, szinte labdáztam velük, dédelgettem őket. Valahogy úgy, mint a fecske módra építkező dagonok Maliban a szavannára néző hegyoldalakon; már csak a naplemente hiányzott a nagy felismeréshez. Aztán már az sem: fölegyenesedtem. A város, a háztetők, a híd, a bástyák és tornyok, kupolák meghitt látványát ezúttal egészen figyelmen kívül hagyva, távolabbra néztem. Az immár az alkony színeiben tündöklő, nyugati ég alatt a „mi Duna-kanyarunk” jobb partján kéklő-sötétlő dombok vonzották magukhoz kutató tekintetemet. Bár évek óta ismertem őket, csak most ismertem rájuk; hát persze, ezek azok, ők Babits dombjai, és a róluk szóló idézet – „kékek az alkonyi dombok, elülnek a szürke galambok” – váltotta ki annak idején a tengeren Oreste élcelődését; hirtelen megsejtettem, van itt még valami, valami, az előtérbe tolt időtlenségen túli, időtlen üzenet, aminek a végleges tisztázására két évtized távlatából se késő lépéseket tenni. Hát megtettem a szükséges lépéseket – a telefonhoz. Most már az összes csillag állása számított, nem csupán az elvörösült Napé, de jónak ígérkezett a konstelláció is mindjárt, a tudakozó tanúsága szerint. Pillanatok alatt megkaptam a kért telefonszámot. Sandra

is úgy vette föl, mintha csak az én hívásomra várt volna. A hangja semmit se változott, kedves és fiatal maradt, olyan, mint a legszebb időkben. „Azt hittem, meghaltál!” – újságolta az első lelkendezés gyermeki önfeledtségében, utólag is csak örülni tudtam, hogy eszerint Sandrához is akkor voltam a legközelebb az elválásunk óta, amikor öt percet se adtam volna magamnak, miután a diktátor emberei a kétségtelenül életveszélyes vicceimért belöktek a kihallgatósobába; „a proposito, és Oreste? Vicces választ kérek!” „Vicceset?” – kérdezett vissza Sandra, és a hangsúlyból már tudtam, a kérdés teljesülni fog. Kiderült, a boldog nyugdíjas, az én egykori bambarázó, afrikázó, szerencsen ősrökről megfélemedező, a maga módján Babitsot is lenégerező ellenlábassom már jó ideje a legfeketébb Afrikában él egy angoloktól átvett tanyán, a harminc évvel fiatalabb, fekete szeretőjével.

Ugyanott tartottunk, mint egykor a stégnél, Sandrának az Etióp Magasföld, a Földközi-tenger meg húsz év közbeiktatása ellenére szinte éreztem a pocintést, a billentést a hátamon. A bukfenc viszont elmaradt – átvitt értelemben is. Inkább valamiféle fokozatosan erősödő, belső megvilágosodáshoz vezetett el az új információ: hát persze, még mindig Afrika a kulcsszó. Csak most tudatosodott a magam számára is, hogy a verejtékes munka, a nyár, a napfény, és egyáltalán a kerti kőművesmunka mint a természet és az alkotótevékenység egyesítése a fekete kontinens káprázatos (nem pedig borzalmas) képeit hívta elő az ismétlődő mozdulatok szent monotóniája által kiélesedett emlékezetemből. Egy bamakói divatbemutató, a tuaregek kék leplei, a Niger-parti vályogdzsámik, a dzserbai piac színpompája, a lángvágóval páncélautó-roncsokból életművet teremtő Sierra Leone-i művészek, még az őserdő közepén a vegetáció szabályai szerint működő Elisabeth Wenger szobrai is megjelentek előttem, és egyként sugallták: úgy kell írni is, ahogy ezek az afrikaiak szállítják a sót és forgatják a lángvágót, olyan lazán, nyugodtan és hatásosan, mert nem is vers a vers, ha nincs benne némi afrikai dobszó; így sikerült más színben látnom a régi jelenetet a tengernél, és átérezve megértenem, hogy nincs jobb, mint benne élni egy versidézetben.

Ezek után mit tehettem volna? Kiültem az asztalhoz a szilvafa alá, és elénekeltem a bamakói munkadalt imígyen:

Pezsgő, jó hely Bamakó,
még pezsgőbb, mint Karakó-
szörcsög.

Azért pezsgő Bamakó,
még inkább, mint Karakó-
szörcsög,
mert görcsök nélkül építik, nem hörcsögök szépítik,
nem is szörcsögők.

Ezért aztán hevesen,
fehéren is szerencsen-
örömmel
rakd a köveket!

Joel Haahtela

Nászút

A szemközti szálloda ablakából világosság szűrődik ki, de a függönyt behúzták, nincs mozgás mögötte. Ilyenkor éjjel csöndes az utca, a szálloda földszintjén a kávézó már bezárt. A kávézó neve Rex Caffé, mi is ültünk ott néhányszor. Bájos, kissé együgyű, jobb időket látott hely, amely ennek ellenére máig a környék lakóinak kegyében áll.

Nézem az utcát az ablakból, kihajolok, hogy jobban láthassak. Félek, hogy valaki észrevesz, bár ez lehetetlen, hiszen a villany nem ég, sötét mögöttem a szoba. A Rex Caffé pincére még ott maradt, megismerem a sziluettjéről. A férfi egyedül áll az utcán és cigarettázik. Vajon mi marasztalja ott?

Bűnösnek érzem magam, és bizonyos szempontból az is vagyok. Álnéven jelentkeztem be a szállodába, mivel nem kérték az útlevelemet. Nyilván ez is egyike Róma szerelmi szállodáinak, bár itt láthatóan minden nagyon tiszta. Van benne egy egyszerű ágy, mellette egy faasztalka. A falra szerelt tévét még nem kapcsoltam be. Az ablak külső felén kovácsoltvas korlát van, olyan, mint a régi házakon. De ha ez egy szerelmi búvóhely, hallatszódnia kellene bizonyos zajoknak. Rémisztő csend van.

Ha megpróbálok visszagondolni, nem tiszták az elmúlt napok. Olyanok az emlékezetemben, mint egy délibáb. A szállodák között lévő utcán van egy háttárvonal. Két élet, egyik ebben a szobában, a másik a szemközti ablak mögött, ahol a fény világít. Minden olyan könnyen ment. Tegnapelőtt kijöttem onnan, lementem a lépcsőn, és átsétáltam az utcán ebbe a szállodába. Bejelentkeztem, és kértem egy harmadik emeleti szobát, utca felé nézőt, ahonnan láthatom azt az ablakot.

Nem tudja, hogy itt vagyok a közelben, még csak nem is sejtí. Talán virraszt még, rémülten keres engem. Már telefonált mindenkinek, de senki nem tud semmit. Nem érti, hová tűnhettem ilyen hirtelen, és miért. A lámpa éjjel-nappal ég a szobájában, hogy jelezzen nekem. Hogyan lehet ilyen közel elveszni a másiktól?

Nászútra jöttünk ide a városba, a Fiumicino reptéren szálltunk le. A taxiban Márta megszorította a kezemet, és azt mondta, hogy éhes. Mindig éhes volt, de az alakján ez nem látszódott. Márta azt mondta, hogy állítsam meg a taxit, amint látok egy boltot, de gyorsabb volt nálam. Az egyik kereszteződésben azt kiáltotta, hogy „állj”, majd kivágta a taxi ajtaját, és beszaladt az út mentén lévő kisboltba.

A sofőr mormogott valamit, majd fejét rázva hümmögött. Én csak széttártam a kezem, és nem szóltam semmit. Aztán a sofőr mondott még valamit, teljesen felbátorodott azon, hogy nem értek olaszul. Talán olyan szavakat használt, amit jobb is, ha nem értek, vagy baljós jövőt jósolt nekünk.

Otthagytam az ablak melletti őrhelyemet és beljebb mentem a szobába. Nem akartam átöltözni, mivel nem pakoltam be semmit az útra. Ez így nem mehet sokáig. Megérintettem a tárgyakat a sötétben, éreztem az ágy ürességét, az ágykeret hűvösét.

Nappal nem tudok aludni, de mivel éjszaka sem alszom, az ágy szinte érintetlen. Mintha elfelejtettem volna, mi az alvás, mintha azt is tanulni kellene, mint a biciklizést gyermekkorban. Amikor biciklizünk, repülünk. Ha a mechanizmus megtörik, már soha nem találhatunk vissza.

Várom, hogy a szemközti ablakban a fény kialudjon, mivel akkor biztonságban vagyok, észrevétlenül kisurranhatok. Lemegyek a lépcsőn, kint metsző őszi idő van, a Rex Caffé már bezárt. Futólépésben haladok el a háztömb mellett, majd befordulok a mellékutcába, ahol már lelassíthatok. Kissé megállok, kapkodva szedem a levegőt.

Nehéz elhinni, hogy ez ugyanaz a város. Mikor éjjelente bolyongok, minden másnak tűnik: ismerősnek, de ugyanakkor teljesen idegennek is. És minden, ami megtörténik, olyan, mintha már nagyon régen, évekkel ezelőtt ugyanígy megtörtént volna.

Kértem egy kis térre, amelyet fák szegélyeznek, talán hársfák. A szél megzizegteti a lombjukat. A kávézó asztalait egy lánccal egymáshoz kötözték, a kőfal mellett macskák somfordálnak. Talán ők az elmúlt idők cézárainak lelkei. És vajon kik lehetnek a San'Angelo híd üregeiben bujkáló patkányok? Az elmúlt idők vérvörös papái?

Ilyenkor éjjel csupán egy elkésett ünneplő jöhet szembe, más nem valószínű. Bár biztonságban érzem magam, elképzelem, hogy mégis találkozom Mártával; vajon kitalálta a gondolataimat, és belőle is ugyanolyan bolyongó lett, mint belőlem? Ha elég messze megyünk és elegendő utcasarkon befordulunk, végül szembetalálkozunk.

Folytatom a sétát, egyre jobban ismerem az utcákat, felismerem a helyeket, ahol voltunk. A rácsodálkozás vigaszát nyújtják. Látom azt az éttermet, ahol Márta otffelejtette az esernyőjét. Átkelek a Via del Corsón, ahol néhány autó halad. A lámpák közelednek, majd elhalványodva eltűnnek. Pont ezeket a helyeket kellene elkerülnöm, de nem bírok magammal. Ezeknél a háztömböknél a legnagyobb a lelepleződés kockázata. De én szeretném megint látni azokat a helyeket, ahol voltunk, és amiről akkor azt hittük, hogy mind igaz.

Az ablak becsapódik, a fény kialszik, valahonnan vidám zene hallatszik. Megérkezem a Fontana di Trevihez, minden nászutazás végállomásához. Egy pénzérmét kell beledobni, majd kívánni valamit, ennyi az egész. Itt semmi sem változik, minden örök, ezért is jönnek ide az emberek. Rómába vagy Velencébe, más választás nincs, mondta nekem Márta.

Nem, ez nem Róma, hanem valami, egy lény, egy részeg nyomorék, amelyet meggyötört az éj. A rózsárusok eltűntek, a kövezen papírfecnik, kondomok szakadt csomagolópapírja. Vajon itt csinálták, nappal, a zajongó embertömeg közepén? És vajon milyen pózban jött ez össze?

Letelepedek egy félreeső helyen, és előkotrom a pénztárcámat, hogy megnézzem Márta képét. Életvidám rajta, és én ettől mindig jól érzem magam. Vasárnap született, mindenkinél szerencsésebbnek. Mosolygott, és mindig jókedvre derít, ha arra gondolok, amikor Márta a fotóautomatában ülve próbál komoly képet vágni.

Talán akkor készült a kép, amikor találkoztunk, tavasszal, aminek már három éve. Akkoriban a meilahti kórházban feküdtem tüdőgyulladással, ami azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy kilehelem a lelkem. És ha sikerül eltökéltem

otthon maradnom még pár napig, akkor el is vitt volna, legalábbis a doktor akkor ezt mondta.

Az első napokban a kórházban tántorogtam álom és félálom határán, bár nincs erről sok emlékem. Amikor az antibiotikumok, amiket a biztonság kedvéért széles spektrumban adtak valamiféle vakbombázási stratégiaként, végül elkezdtek hatni, elhatároztam, hogy elkezdek a zörgő infúziós állvánnyal sétálgatni az osztály folyosóján, mint egy aggastyán.

Egyik nap gyámoltalankodva szembejött velem egy másik, közel ugyanolyan rossz állapotban levő sorstárs. Bár Márta nem volt abban a pillanatban a legvirágzóbb állapotban, hanem olyan volt, mint egy eléggé átlátszó és törekeny testű lény, a megjelenése egyfajta fogódzópontot jelentett számomra. Amikor visszatámolyogtam a betegágyamhoz, elhatároztam, hogy ha összegyűjtök elegendő bátorságot, megkérem, jöjjön el velem a kórház büféjébe.

A hét vége felé elkezdtem több időt tölteni a folyosó, és végül a várakozás kifizetődött. Láttam, hogy Márta kilép a szobájából, és elindultam felé, a tudóm majdnem kiköhögve. Találkoztunk félúton a folyosón, de annyira elhatalmasodott rajtam az izgalom és a remegés, hogy sikerült belegabalyodnom az infúziós állványba, amely csattanva dőlt a padlóra.

Miután ilyen esetlen módon sikerült felkeltenem Márta figyelmét, hosszabb ideig is mertem beszélgetni vele. Kiderült, hogy nagyjából ugyanolyan tünetekkel került az osztályra, mint én, vagyis hirtelen és egyre erősödő tüdőgyulladás miatt, amit az ő esetében mikoplazma okozott. Ő maga pneumokokkusz-rohamoktól szenvedett, bár gyanították, hogy egy alattomos vírus is közrejátszhat.

Márta akkoriban a Tunturikatu utcában, Töölö városrészben egy garzonban lakott, a negyedik emeleten. Mivel egy időben bocsátottak haza minket a táp-pénzes szabadságra, Márta megkérdezte, szeretnék-e felmenni hozzá, hiszen ostobaság lenne egyedül lábadozni.

A lift rossz volt, emlékszem, hogyan másztam fel a lépcsőkön és álltam meg zihálva a lépcsőfordulóknál. Fent a célnál úgy tűnt, mintha egy felfedező lennék, akinek éppen a Himalája csúcsát sikerült meghódítania.

A tavaszi nap besütött a szobába, az ablakok a tél végi piszoktól koszoltak. Az ágyban vagy a padlón feküdtünk, jól kijöttünk egymással, és mivel mindkettőnknek teljesen lehetetlen gondolatnak tűnt a lépcsőn lefelé mászás, maradtam.

Minden tiltottnak és bizarnak tűnt; végig, vagy legalábbis egy pillanatra a világ peremén lenni, minden mást kizárni. A világ tőlünk függetlenül folytatta útját. Beszélgettünk, lemezeket hallgattunk, Mártának hatalmas gyűjteménye volt. Egy részét az apjától örökölte, aki gyűjtő volt.

Azt mondta, hogy Paul Desmond szaxofonjátéka a Csendes-óceánt juttatja az eszébe, a fehér pavilonokat, a parton táncoló embereket. Szeretett volna Hydra szigetére, Krétára utazni, és megkeresni Leonard Cohen házáat. A falon egy odaerősített újságcikk volt Cohenről, aki a 45. születésnapját töltötte a Hydra-szigeten, és nevetett. Mellette az ágyon egy nő feküdt, fedetlen mellrel.

Márta gyakran feküdt alattam, lesóványodott combját szétnyitva. Bőre forró volt, a betegségtől érzékeny, a legkisebb érintésre is megrezzenve. A vágya végtelen volt. Talán ez is a betegségből adódott, de akárhogy is volt, én már nem siettem sehová.

Végtelenül hosszan élveztem el benne, majd csendben feküdtünk, a matrac a földön volt. Márta néha elszundított az ölemben, szerettem nézni, ahogy alszik. Az ing felcsúszott a csípőjére, a combja nyirkos volt, és az ablakból hűvös levegő ömlött a szobába, ami békésnek tűnt; mintha valami simogatná a bőrt. Egyik nap a nagybátyja eljött meglátogatni, és mondta, hogy nem ez a legközelebbi varázshegy, amelyre fel lehetne mászni. Körbement a szobában, felszedte a padlóról a pizzásdobozokat, amiket egy közeli húsesés pizzeria meghatározott időközönként szállított ki nekünk. Márta mosolygott, és a nagybácsi mondta, hogy elmegy a boltba, mivel a tuberkolózisos fiatal párnak ez láthatóan nem sikerült. Egy óra múlva visszatért egy kosárnyi narancssal, mivel állítólag szükségünk van vitaminra. Precíz és kulturált ember, gondoltam, de meglehetősen ironikus. Mielőtt elment, még megállt, és azt mondta, hogy a lift egyébként működik.

Az égből néhány csepp hullt alá. A szél elcsendesedett, az utca üres. A közelben, néhány háztömbnyire van a Via Veneto. Ha kikukucskálnék az utcasarkon túlra, talán hallanám a Via Veneto hangjait, a szörnyű zajt, a dudáló autókat, a kiabálást és a káromkodásokat. Látnám a teraszokon tolongó embereket, a fényképezkedőket, a modelleket és a sportolókat. Látnám a fehér ruhákat és az asztalnál ülő Mastroiannit a fekete szemüvegével. És Monica Vitti mosolyát, világszép orrát...

Itt nincs semmi. Öt óra körül visszatértem a szállodába. Az égen már felsejlett a fény, itt-ott sétálnak az emberek. Az ablaknyílások kitárulnak, egyre szaporábban megyek, szinte futok. Az ébredő város áthömpölyög felettem, ideje bemennem, mielőtt megvirrad.

Ha álmatlanul fekszel a nappali fényben, túl sok dolog jut az eszedbe. Ezeket nem mi választjuk, de egy részüket félresöpörhetjük, bár a fejedben mindig maradhat egy vissza-visszatérő gondolat, amelytől nem lehet megszabadulni. Elképzelem, hogy az utca túlsó oldalán vagyok, a másik ablak mögött. Márta alszik, és nem tűnik tova. A szemöldöke megmozdul, álom libben körbe. Karja a lepedőn pihen, a melle fedetlen, szeretné őrizni az álmát. Szeretné oltalmazni, megöntözni Márta homlokát, úgy, mintha szent lenne.

Emlékszem, hogy egyszer kért tőlem tollat és papírt, bármilyet, amire írni lehet. Aztán azt mondta, hogy nem szabad néznie. A lapot lerakta az asztalra, és amikor megkérdeztem, mit írt rá, azt mondta, hogy valamit nekem. De csak akkor nézhetem meg, ha már elment, nem előbb. Ott volt a papír az asztalon, és egész nap feszélyezett.

Ez volt a szokása, imádta ezeket kicsi és gyerekes üzeneteket. Ilyen cetliket bárhol lehetett találni. Egyszer Márta a kezemre írt egy üzenetet, amikor aludtam. Sok cetlit a hűtőszekrényben találtam meg, vagy egy könyv lapjai között, vagy egy cipőben, aminél azon csodálkoztam, hogy mi szúrhat a lábujjaim között. Találtam olyan üzeneteket, amelyek az előszoba tükrére voltak ragasztva, egy még a távirányító elemeinek rekeszéből is előkerült. Valószínűleg számára abban a pillanatban hóbortos ötletnek tűnt.

Néha arra gondolok, hogy a cetliket nem csupán hóbortból írta, egyik módja volt a létezésének. Márta így akarta szétszórni saját magát, elképzelte, mikor és hogyan találják meg egyik-másik üzenetét. Vagy talán arra gondolt, hogy a cetlik türelmesen várnak, majd jóval később felbukkannak, évek múlva, vagy akár a halál után.

Az idő múlik, behunyom a szemem, megpróbálok elszundítani egy pillanatra, egy percre, vagy többre. Nagyon fáradt vagyok. Az ablakból hűvös levegő árad, az utcáról hangok hallatszanak, valami összetört. Márta fekszik a parton, fürdőruhája zsinórja mélyen benyomódik a bőrébe. Arcán cseppek, amik külön-külön megszáradnak, eltűnnek. Apa cipősarka kopog az előszobában, kinyitja az ajtót, majd bezárja. Márta az ágy szélén térdel, a hímvestző köré fonja ujjait, mintha az övé lenne, az ő saját tulajdona. Haja leomlik, és én tudom, hogy szeret engem. Sűrű csend van, és úgy tűnik, hogy ennél messzebbre már nem lehet eljutni. Ennél messzebbre már nem lehet hullani. Végül elszunnyadok, és sodródok néhány órát, túl a fénylő időn.

Később a nap alacsonyan jár, kihunyni készül. Úgy, mint néha nyár végén, amikor a nappalok rövidülnek, az éjszakák hosszabbodnak. A szabadságnak már vége, de néhányan még úton vannak, a vitorlás kajütjében alszanak, kelleltetik a visszatérést. Talán arra várnak, hogy az öböl kiürüljön, a vízi út szabaddá váljon. A sziklaszirten egy félig elkorhadt régi útjelző áll, mögötte egy madárfészek. A vitorlákat leeresztették, hagyják lustán a fedélzetre gyűrődni, az emelő még csukva, csendben csörömpöl a szélben. Talán jó érzés feküdni a kajütben, amikor a városok megtelnek, de önmaga még mindig a világ peremén van, gondolatok csíráival a fejében.

A szálloda szobájában fény gyullad. Most elhúzzák a függönyöket, végre, két nap után. Látom a férfit, aki a szobában járkál, de nem ismerem őt. Sötét haj, sovány testalkat. A torkom összeszorul, és nehéz levegőt vennem. A férfi a tükör előtt áll, begombolja az ingét. Minden olyan hétköznapi, megszokott mozzanat. Nemsokára meglátom a nőt a férfi mögött. Talán egy ünnepségre indulnak, készülődnek, a nő is még csak félig van felöltözve. Észreveszem, hogy gyöngéden megérinti a férfi nyakát, megigazítja a gallérját, és ez a mozzanat hirtelen rendkívüli jelentőségűnek tűnik.

Nézem őket, még sohasem voltam ennyire magányos. A világ messze siklik, és minden lelepleződik, minden mozdulatuk az erőszak megnyilvánulása. Ebben a pillanatban eszembe jut Márta balesete, az, amikortól ő már nincs. Emlékszem, mi történt azután, mire derült fény, teljesen véletlenül, hogyan változott meg minden egyetlen pillanat alatt, és hogy mindez hogyan változott meg újra, de az ellentétes irányba.

A baleset tavasszal történt, Márta hazafelé tartott a hétvégi házból. Miért kellett neki egyáltalán ott járnia, nem szabadott volna még a közelében sem lennie. Egyedül autózott hazafelé, az időjárás lehangoló volt. Egész nap és éjszaka zuhogott, senkinek sem kellett volna olyankor az utakon lennie. Habár a világ soha nem áll meg, csak néha lelassul, mintegy előérzetként, mint akkor éjjel.

Emlékszem, hogy ott ültem a telefonnal a kezemben, és úgy éreztem, hogy Márta még nem halt meg. Mintha csak leszakadt volna, folytatja utazását, siklik egyik szobából a másikba, a levegőben maradt, a sötétség közepén, a csillagok között.

Később, két nap múlva a rendőrség eljuttatta hozzám Márta telefonját, mivel sértetlen maradt. Átnéztem a baleset éjszakáján fogadott üzeneteket, és az egyiket egy ismeretlen számról küldték: *Biztonságban hazaértél? Drágám, hiányzol!* Ugyanarról a számról még érkezett néhány hívás, a legutolsó egy nappal ezelőtti napon. Meghallgattam a telefonon hagyott üzenetet, amiben

egy idegen férfi kéri Mártát, hogy hívja fel mielőbb, mert nagyon aggódik, mivel nem kapott semmilyen választ.

A házaspár indulásra kész. A férfin kabát van, a nő kendőt terített a vállára, egy korallpirosat. Eltűntek az ablakból, de egy pillanat múlva a nő még visszavert a szobába, talán hogy megkeressen valamit. Nemsokára a férfi is visszavert, és valamilyen oknál fogva a nő merőn nézett valamit az ablakon át a kinti sötétségben. Úgy, mintha bocsánatot kérne, és úgy mintha én adhatnék neki bármiért bocsánatot.

Néztem őket, és olyan érzés volt, mintha mellettük állnék. Mintha valami leszakadt volna, mint szikladarab a szikláról, ami beleomlik a tengerbe. Ha kinyitja a szemét, mindig új helyen találja magát, csupán abban a pillanatban születik meg a világ; minden alkalommal, újra és újra. Olyan, mintha most érkezett volna a világba és emlékek nélkül járkálna az utcákon, szemébe gyűjti az első színeket és formákat.

Antal Adrien fordítása

Joel Haahtela (1972) jelenleg pszichiáterként praktizál az espooi egyetemi kórházban. Egyetemi tanulmányai alatt kezdett el írni, eleinte novellákat. Eddig kilenc regénye jelent meg.

Haahtela műveit jellegzetes könnyedség és álomszerű, impresszionista hangulat jellemzi. Saját bevallása szerint műveiben a megmagyarázhatatlant, a dolgok mögötti szövevényességet, szépséget más szóval a misztikumot szereti ábrázolni.

Tove Jansson (1914–2001) finnországi svéd író- és festőnő svédül írt, a köztudatban szinte finn alkotóként van jelen, a finnországi svédek sajátos identitása miatt. A Mumin-könyvek szerzőjeként világhírű (a sorozat nyolc kötetét a Napkút Kiadó gondozta), novellisztikája kevesebb figyelmet kap. A fordítás finnből készült.

A Cédus Művészeti Alapítvány logójával megjelölt oldalakon korábbi pályázatunkon jelentkező szerzők műveit közöljük.

Tove Jansson

A Ház

Alexander kárpitos még a hagyományörző generációból származott. Kitűnően értette a mesterségét, és büszke is volt a munkáira, mint ahogy ez az előző kézművesnemzedékeknél szokás volt. Csak a jó ízlésű ügyfelekkel volt hajlandó társalogni, azokkal, akik valóban megbecsülték a teljesítményét és értékelték munkái szépségét. Másokkal inkább szűkszavú volt, hogy leplezze az irántuk érzett megvetését.

A tágas kárpitosműhely egy pincében kapott helyet, egy régi ház utcáfronti bejárata alatt. Tennivaló mindig akadt bőven. Alexander munkakörébe a faragványok és a nehezen kivitelezhető tömések készítése tartozott. Csak az egyszerűbb feladatokat bízta másra. Noha kevesen, de voltak még olyanok, akik igényt tartottak a kézzel faragott és díszített bútorokra. Az ilyen megrendelők sokszor még a tapétát is nagy precizitással választották ki, és Alexander szívesen hagyott időt nekik. Hosszas és részletes beszélgetéseket folytatott velük a bútorokról. A műhelyből ritkán tette ki a lábát. Ha mégis, akkor is csak azért, hogy árverésekre vagy minőségi antik tárgyakat kínáló üzletekbe látogasson. Hol csak körülnézett, hol vásárolt is, de mindig és mindenhol tisztelt és szívesen fogadott vendég volt. Az árverések és boltok legszebb darabjai az ő lakásába vándoroltak, ahova csak nagyon kevesek léphettek be. Egy csendes utcában lakott a város déli részén. Közel húsz éve egy barátjával, Erikkel lakott. Ő is nagy tiszteletben tartotta a szép tárgyak tömkelegét, amelyeket Alexander maguk köré halmozott.

Alexander néha olvasással szakította félbe a munkaidejét. A klasszikusok iránt érdeklődött, többek között francia és német alkotóktól olvasott. Leginkább mégis az orosz irodalom illett a maga békés és melankolikus stílusához. Ezek a művek felébresztették és állandósították benne a reménytelenség és a jóvátehetetlenség érzését. Miközben olvasott, összeráncolta vastag szemöldökét, és a testtartása feszült összpontosításról árulkodott. Senki nem merte megzavarni önként választott magányában.

Amikor Alexander úgy döntött, hogy nyugdíjba vonul, alapos megfontolás után adta el a műhelyét. Számos tárgyat és árumintát megőrzött magának: anyagmintákat, régi stílusú rojtokat és fonott díszeket, kárpitmintákról és díszítőművészetről szóló könyveket. A holmik nagy része elavultnak számított, mégis volt bennük valami szépség, amit csak kevesen képesek észrevenni. Nagyjából Alexanderral egy időben vonult nyugdíjba Erik is a bankból. Vitrinbe tették Alexander szerzeményeit, majd koccintottak új, szabad életük tiszteletére.

A kezdet nehéz volt. Természetellenesnek érezték a helyzetet, nem szoktak hozzá a semmittevéshez. Eriknek megfájdult a szeme a sok tévénézéstől, Alexandernek viszont az egész estés orosz filmek voltak a kedvencei. Beszereztek egy hifit, és véletlenszerű sorrendben meghallgatták a házban fellelhető összes kazettát és lemezt, amelyeket talán csak a látványos borítójuk miatt vettek meg annak idején. A hifit a barátaiktól, Janitól

és Pekkától kapták, akiknek nem volt szükségük zenehallgatásra.

– Kapcsold már ki – mondta Alexander –, így nem tudok olvasni. – Holott valójában már egyáltalán nem kötötte le annyira az olvasás, mint korábban. Valószínűleg csak addig bilincseltek le a könyvek, amíg munkaidőben, lopva olvashatott.

– Hiszen nem is lapozol – válaszolta Erik. – Rossz kedved van valamiért? Erik hangja lágy, mély és türelmes volt, mint mindig. Vastag szemüvege visszatükrözte a fényt, így Alexander nem láthatta a tekintetét.

– Nem – felelte Alexander –, nincs rossz kedvem. Hallgasd csak, ha szeretnéd.

– Valójában nekem sincs hangulatom hozzá – ismerte be Erik.

Erik volt az, aki gondot viselt a bútorokra, ő fényesítette őket. Minden reggel fel is porszívózott. Ilyenkor volt a legjobb formában. Szélesre tárta az összes ablakot, majd amíg a kávéjukat itták és együtt olvasgatták az újságot, azon gondolkozott, mit főzön ebédre. Néha Alexandertől kért tanácsot, de ő csak nevetett, és azt mondta, találja ki Erik. Legyen meglepetés, sosem csalódott még a főztjében. Erik elment a sarki kisboltba vagy a távolabb lévő csarnokba. Néha áthívták Janit és Pekkát vacsorára, és bekapcsolták a hifit. De a hosszú, tétlenül töltendő napok továbbra is előttük tornyosultak.

Valamikor szeptemberben látott neki Alexander a babaháznak. Pontosabban, akkor még ő maga sem tudta, hogy babaház lesz belőle. Először egy kis, ovális mahagóniasztalt készített, rovátkákkal díszített lábakkal, majd két viktoriánus stílusú széket, melyeket vörös bársonnyal vont be.

– Milyen kicsik, és mégis mennyire valódiak! – állapította meg Erik. – Nem

értem, hogy tudtad így kifaragni. De egyébként nem is ismerünk gyerekeket.

– Hogy érted ezt? – kérdezte Alexander.

– Csak azon gondolkodtam, mit akarsz ezekkel kezdeni?

– Nem tudom, csak úgy csinálom őket. Iszunk egy kávét?

Alexander egy üvegajtós szekrényt ácsolt, benne polcrendszerrel. A szalonban dolgozott. Az asztalt újságpapírral fedte le, de Eriknek így is napon-ta kétszer kellett porszívóznia. Végül megegyeztek, hogy Alexander áttelepül a konyhába. Alexander a reggeli kávé után mindennap egyenesen a konyhába sietett, hogy folytassa a munkát. Egy párnázott kanapét és egy pici ágyat szerkesztett sárgaréz karfával. Egy pillanatra átfutott az agyán, hogy Erik csinálhatna hozzá matracot. Azonban a matrackészítés nehéz feladat, aprólékos munkát igényel. Erik gyakorlatiatlan és ügyetlen volt mindenben, aminek nem volt köze a számokhoz és a gazdasághoz. Ezért Alexander nem szólt semmit, megcsinálta a matracot maga.

A bútorok száma egyre nőtt, és egyre kifinomultabb darabok következtek: a szalon, a konyha és a veranda berendezése, végül pedig a stílustalanabb bútorok, melyek a padláson porosodnak vagy a lépcső alatt rejtőznek. Alexander mindegyiket ugyanolyan gondos gyengédséggel formáztatta. Ablakokat is csinált, mindenfélét: franciaablakot, padlástéri ablakot, túldíszített karjalai ablakot, praktikus és egyszerű ablakokat. Majd az ajtók kerültek sorra. Üveges, tükrös és egészen egyszerű ajtók, vadnyugati stílusúak és klasszikus bejáratok.

– A bútorokat még értem, de minek gyártasz ablakokat és ajtókat? Vezetnek egyáltalán valahova? És miért nem takarítasz fel magad után, ha befejezted a munkát? – szólalt meg Erik.

– Mert épp ez a lényeg. Van egy elképzelésem – motyogta Alexander. Majd megint mindent szanaszét hagyva átment a szalonba, és bekapcsolta a hifit. – Jó ez a zene – mondta, de oda sem figyelt rá.

– Kapcsold ki! – kiabálta Erik. Alexander kikapcsolta, de folytatta a töprengést. A házra gondolt, az elkészült épület lebegett a szeme előtt. Nem rajzolt vázlatot, hanem hagyta, hogy a ház magától felépüljön, szobáról szobára terjeszkedjen. De nyilvánvalóan a pincétől kellett kezdeni. Alexander összegyűjtötte a szükséges anyagokat. Egy elhagyott kőfaragóüzemhez hajtott, amely a városon kívül feküdt. Kiválasztotta a legszebb kődarabokat a bútorok kőlábához, faanyagot gyűjtött, nyárfát, balsamecetfát és fenyőt. Otthon üvegekkel és bődönökkel rakta tele a mosogatóasztalt, amelyekbe különféle ragasztókat, oldószereket és festékeket töltött. Minden eddiginél izgatottabb és motiváltabb volt.

Erik figyelmeztette, hogy a konyha nem műhely, és nem tudja elvégezni a háztartási munkálatokat, ha Alexander foglalja el az egész konyhát. Továbbá az ebédet sem szerette volna fűrészpórral fűszerezni. Kiegyeztek, hogy a konyhát egy plafonig érő lemezzel két részre osztják. Az ablak Erik térfelére került, ezért Alexander erős fényű lámpákat szerzett magának, amelyek megvilágították a gyalupadot. Mivel a konyhaszekrény az ő térfelére jutott, ki kellett üríteni. A porcelánedényeket gyorsan összetákolt polcokra pakolták a konyhaként funkcionáló részben. Alexander sok időt áldozott a munkaeszközei elrendezésére. Úgy helyezte el őket a konyhaszekrényben, hogy mindenhez könnyen hozzáférhessen. Megépítette a pincét, és egy miniatűr asztalosműhelyt alakított ki benne. A konyhát kettészelő lemezbe egy kis

ablaknyílást vágott, melyen időnként átkukucskált Erik térfelére, és érdeklődött az aznapi ebéd felől. Vagy Erik kérdezte meg az ablakon keresztül, mivel foglalatoskodik éppen Alexander. Ilyenkor Alexander óvatosan Erik kezébe adta az icipici tárgyakat, például a világ legapróbb gyaluját, Erik pedig megcsodálta a munkáját.

Az asztalosműhely nagyon kicsi volt. Alexander ferde plafont ácsolt neki, világos faanyagból. Sokat dolgozott azzal, hogy a helyiség piciny ablaka piszkosnak és repedezettnek tűnjön, mint amilyen a valódi műhelyekben. A műhelyben volt egy faaprításra szolgáló tuskó és egy gyalupad, tele miniatűr munkaeszközökkel. Minden egyes tárgyat a legapróbb részletességgel formált ki. Igazi munkaeszközök voltak, kicsinyített méretben. Alexander még sosem érezte magát ennyire nyugodtnak. Csendre volt szüksége. Egyszer csak megszólalt a telefon, de a hangja egy másik világból szűrődött át.

– Jani és Pekka telefonáltak – mondta Erik. – Hamarosan meg kellene hívunk őket vacsorára.

– Persze, persze – mormogta Alexander. – Ha kész leszek az asztalosműhellyel. – Alexander esténként sokáig fent maradt, hogy a művét csinosítsa. A tévét sosem kapcsolta be, és kapkodva evett. Amint végzett, rögtön visszament a műhelyébe. Erik új kazettákat vásárolt, és egyre hangosabban hallgatta őket. Amikor Alexander esténként fáradtan beesett a hálószobába, annyira szétszórt volt, hogy lehetetlen volt vele társalogni, és egyébként is rögtön elaludt. Reggelként korán kelt, és Erik a kisablakon át nyújtotta be neki a kávé.

– Hol jársz? – kérdezte Erik, miközben átcsúsztatta a kávéscsészét és a szendvicset az ablakon. Aggódó

arca és hosszú orra csak homályosan látszott, és a vastag lencsék üvegessé tették a tekintetét.

– Hogy micsoda? – kérdezett vissza Alexander.

– Hol tartasz? Mit építesz most?

– A konyhát a földszinten. Épp azt próbálom kitalálni, hogyan oldjam meg a pincejárót. Pontosan össze kell illeszteni a pincelépcsővel.

– Vagy úgy.

– Mit értesz ezalatt? És mi ez a hanghordozás?

Erik hallgatott egy ideig. – Semmi – mondta. – Milyen a pinceajtó?

Alexander megmutatta neki. Az ajtót egy hihetetlenül kicsi sarokvassal erősítette a konyhapadlóhoz, és egy cérnavékony lánccal lehetett felnyitni. Bár a pincébe vezető lépcső homályba veszett, látszott, hogy Alexander milliméteres pontossággal illesztette a helyére.

– Ez bizony szép munka! – dicsérte meg Erik. – Hogy jutott eszedbe ez a babaház?

Alexander rögtön rávágta: – Ez nem babaház! Ez egy igazi ház lesz!

– Kinek építed?

– Ez egész egyszerűen csak egy ház. Például nekünk. Az egészet úgy építem meg, ahogyan akarom. Mindent én találok ki benne. A földszint és az első emelet a tengerparton van. Aztán következik a szalon.

– Az hol van?

– Valahol Németországban – nevette fel Alexander. – A padlástér meg Párizsban. Megnézheted.

– Erik bekukucskált a konyhába.

– Fafűtés – állapította meg.

– Természetesen. Így a legmutatósbab.

– Ó, egek! El sem tudom képzelni, milyen lehet a fafűtés. Nem lesz jó ez így. Modern berendezésű konyhához vagyok szokva.

– Hát, most ehhez fogsz hozzászokni.

Alexander egyszer sem söpört össze a műhelyében, mióta elkezdte a munkát. Gyaluforgácsból, fűrész- és kőporból varrott paplan takarta be a padlót, de ő szívesen lépdelt a munkája eredményeként született puha rétegbe süppedve, sőt örömmel töltötte el, hogy a por egyre magasabbra emelkedett. A lakásban járkálva mindenütt széthordta a piszkot, Eriknek naponta többször is fel kellett porszívóznia.

Amikor a konyha plafonja is elkészült, Alexander a villanyvilágításra kezdett töprengeni. Feltétlenül be kell vezetni a villanyt. Alexander összeszedte az ehhez szükséges dolgokat: vékony vörösréz drótot, lámpákat, zseblámpatelepet. Sokáig tartott, amíg a földszintre és az első emeletre is sikerült bevezetnie az áramot. Az eredmény még így sem volt jó. Le kellett szedni a vezetékeket a plafonról, és a lépcsők is megsérültek. Erik úgy vélte, hogy kívülről is ugyanolyan jól meg lehetne világítani a házat.

– Lehetetlen – jelentette ki Alexander. – Ennek a háznak ragyognia kell, és belülről kell megelevenednie, nem érted? Mi bent vagyunk, mások pedig kint járnak-kelnek. De ez a zseblámpatelep kiégett. Vagy valahol a kapcsolásban van a hiba.

Végül Alexander felhívta Janit, mert Jani egyik barátja, Boy villanyszerelő volt. Boy meg is érkezett, hogy orvosolja a problémát. – Ezt az egész rendszert kidobhatod, nem fog működni – mondta. – Áramátalakító kell a pinceszintre. – Boy részletesen elmagyarázta a teendőket. Vacsora alatt végig a ház világítását tervezték.

– Úgy fog menni, mint a karikacsapás – biztatta Alexandert Boy. – Nem értesz a villanyszereléshez, de majd megtanítalak rá. Megjavítom a hibá-

kat. Le kell vened a tetőt az első emeletről a vezetékek miatt. A saját dolgodhoz nagyon is értesz, de az elektromossághoz egyáltalán nem.

Boy majdnem minden este megjelent, és gyakran hozott magával kicsi asztali lámpákat és villanykörtéket, melyekre barkácsboltokban és játékeszközletekben bukkant. Egyenesen munkából jött, piszkos farmernadrágban, és az utca porát is a szőnyegre hordta, de Alexander ezzel nem foglalkozott, csak Boy legújabb szerzeményeit csodálta, és komoly arccal hallgatta a javaslatait.

– Meg kell értened ennek a háznak a fenségességét – magyarázta Boy. – Bármit is csinálsz vele, a világítás teszi tökéletessé. Bízz bennem.

Boy alacsony és sovány férfi volt, a mozgása és a külseje mókusra emlékeztetett. Gyakran nevetett, és ilyenkor a teljes fogsora kilátszott. Néha barátságosan hátra veregette Alexandert és Eriket. Erik utálta a hátra veregetést, főleg ha ez a magas hangon beszélő, alacsony termetű ember követte el. Miután Boy esténként megérkezett, az volt a szokásuk, hogy hármásban üldögéltek egy kicsit a szalonban, és rövid udvariassági társalgást folytattak. Olyanfajta társalgást, amelynek minden résztvevője tükön ülve várja, hogy távozhasson. Szokás szerint Alexander emelkedett fel először, mondván hogy itt az ideje munkához látni. Átmentek Boyjal a műhelybe. Nyugodtabbá és mélyebbé vált a hangjuk. Hosszú időközök ékelődtek a megszólalásaik közé; sokszor csak csendben álltak, és minden figyelmüket egy problémás pontra irányították. Már nemcsak a világításról tanácskoztak, hanem a tetőszerkezetéről, az erkélyről és a csigalépcsőről is. Eközben Erik a műhelyen kívül rekesztett konyhában készítette a vacsorát. A műhely ablakát belepte a por, és Erik azt sem tudta kivenni, mi-

ről beszélnek, csak a hangjukat hallotta. A tárgyilagos kérdések és javaslatok mögött békés és tökéletes egyetértés érződött. Az érthetetlen és időnként megszakadó hangfoszlányok a lombok között átsuhanó, majd lelassuló és lecsendesedő, aztán ismét visszatérő szélrohamok hangját idézték fel Erikben. Boy felharsanó nevetése jelezte, ha hosszas fáradozásuk sikerrel járt.

Decemberben Alexander már a szalonon dolgozott, franciaablakokat formázott, és különféle színű anyagdarabokkal fedte be az ablaktáblákat. Egyszer csak Erik tűnt fel a műhely ajtajában: – A pincéhez – mondta. – Találtam néhány üres üveget, miközben a gyógyszeresszekrényt takarítottam. Ezekbe lehetne lekvárt tenni. Úgy értem, valami pirosra festett masszát. Címkét is ragaszthatnánk az üvegek oldalára.

– Nagyszerű! – kiáltott fel Alexander. – Itt a gipsz. Megmutatom, hogyan kell összekeverni.

Erik a mosogatóasztalon töltögette és címkézte a lekvárosüvegeket. Kifejezetten ügyesen csinálta, és amint elkészült egy-egy darabbal, az ablakon keresztül odamutatta Alexandernek, aki jóváhagyta az eredményt. Végül Alexandernek kellett figyelmeztetnie, hogy elég lesz már a lekvárosüvegekből. Azonban a lekvárosüvegek csak tovább szaporodtak. Alexander feldühödött. – Egy nagyon fontos és nehéz rész közepén tartunk, nincs időnk holmi lekvárosüvegekkel foglalkozni. Nem tudsz kitalálni valami más hasznos elfoglaltságot?

Erik hátat fordított, egyenesen a szalonba ment, és bekapcsolta a tévét. Egy fémiparról szóló műsort adtak. Fél pillanat múlva Alexander már mellette állt, és azt mondta, hogy almákat kellene formázni a pincébe. De nem túl sokat. Csinálhatná őket agyagból, de vigyázzon, nehogy túl nedves legyen,

mert akkor nehéz lesz bánni vele. Erik almái nem sikerültek túl jól, mint ahogy az uborkák, a banánok és a sárgadinnyék sem. De miután lefestette és a pincelépcső alá helyezte őket, nem rontottak a látványon.

A Ház egyre magasabbra emelkedett. Már a padlásnál tartottak. Alexander egyre nagyobb teret engedett a fantáziájának. Eksztázisba hozta a munka, mindent a lehető legaprólékosabban akart megalkotni. Amint reggelenként kinyitotta a szemét, a Ház volt az első gondolata. Egy pillanat alatt a támpillérek, a nehezen kivitelezhető lépcsők vagy a torony tetejének tervezgetésébe mélyedt. Sosem érezte még magát ilyen könnyednek és felszabadultnak. Éjszaka sem gyötörték a szorongással és önváddal teli gondolatok. Ehelyett ahogy lehunyta a szemét, máris a Házban volt, és ott nézelődött, amíg el nem aludt. Kritikus tekintettel szemrevételezte a szobákat, felment a lépcsőkön, és kiállt az erkélyre is. Ellenőrzött minden apró részletet, úgy ítélte meg, hogy a Ház meghökkenően szép egészé formálódott. Lelki szemei előtt már látta az építményt megkoronázó tornyot is. Néha még éjjel is felkelt, vigyázva, nehogy felébressze Eriket, és a műhelyébe osont. Leült egy székre, és gyönyörködött a zseblámpafénnyel megvilágított Házban. Úgy fordította a lámpát, hogy a fénysugár áthatoljon a házon, az egyik ablakon be, a másikon ki. Mint a hold vagy egy világítótorony fénye. Alexander szenvedélyesen szerette a tökéletességet. Nem vette észre a túlzott perfekcionizmusból fakadó veszélyt.

Eriknek azt a feladatot adta, hogy dörzspapírral csiszolja le az ablakkereket, és fesse őket fehérre. Erik egyszer megpróbálkozott egy lépcsőforduló falának kitapétázásával is, de a tapéta felhólyagosodott, és le kellett tépni.

Amikor a ferde falakkal teli padlástér már majdnem elkészült, a Ház csaknem két méter magas volt, így nem fért el a műhelyben. Alexander és Boy hosszan tanácskoztak. Az egyetlen lehetséges megoldásnak a hálószoba kiürítése tűnt.

– Ott gond nélkül el fog férni, sőt oda sokkal jobban illik – mondta Alexander. – A gyalupad helye az ablak alatt lesz. Az sem fér már el a konyhában.

– Melyik konyhában? A tiédben vagy az enyémben? – kérdezte összepréselt szájjal Erik.

– Mi bajod van? – kérdezett vissza Alexander. – Miért vagy ilyen dühös? A Ház nagyon fontos. Épp a toronynál tartunk.

Alexander egy ismeróstől kért kölcsön két összecukható napozóágyat. Ezeket aludtak az előszobában, a széles, kétszemélyes ágyat pedig a hálószoba falának támasztották. A Házat rendkívül óvatosan vitték át a hálószobába, és egy nagy lemezre helyezték. Most, hogy a napfény világította meg a Házat, egy kicsit sem tűnt mesebelinek, nagyon is valóságos benyomást keltett. A rövid téli nappal egyenletes fénye az összes helyiségben szétáradt. Az erkély korlátja és pillérei szürke árnyékot vetettek. Az ablaktáblák zöld, piros és kék színei piciny szivárványt színeztek a padlóra. Minden apró részlet és minden egyes bútordarab meggyőzően valódi volt. Nem most alkották őket, hanem nemzedékek óta változatlanul a helyükön álltak. Alexander nagyon lassan és óvatosan fordította el a Házat a lemezen.

– Itt vagyunk a padlástéren. Eljött az idő, hogy hozzákezdjünk a toronyhoz – jelentette be.

– Lehet, hogy nem lesz egyszerű megoldani a világítást – aggodalmaskodott Boy. – Aszimmetrikus rendszerre van szükség. De valahogy

helyet kell szorítanunk a toronynak és az újabb erkélynek.

– Igazad van. Mit gondolsz, melyik helyiséget kellene szűkebbre szabnunk?

– A hálószobát. Abból le lehetne választani egy darabot.

– Nem jó ötlet – szólt közbe Erik. – Elrontaná az egészet. Egyáltalán nem tetszik. A hálószoba már így is olyan kicsi, és az ablaka is túl magasan van!

– Visszatérve a világításhoz – fordult Alexander Boyhoz. – Igazad van, aszimmetrikus rendszer kell.

– Igen, igen – válaszolta Boy. – Akkor lenne hely az erkélyünknek.

A gyalupad fölé hajoltak, és neki- veselkedtek a nehezen kivitelezhető tetőszerkezetnek.

Aznap este Erik nem főzött vacsorát. Fejfájással indokolta. Azt mondta, főzzenek maguknak, vagy egyenek valami hideget.

– Vettél be aszpirint? – kérdezte tőle Alexander.

– Persze – válaszolt Erik a kanapén fekvé. Lábát a kanapé karfáján pihentette, de nem húzta le a cipőjét. – Emeld fel a lábad – mondta neki Alexander, és egy újságot tett a karfára, hogy Erik ne piszkolja össze a bútort.

Másnap Alexander felajánlotta Eriknek, hogy varrjon függönyt a Ház ablakaira, noha tudta, hogy Erik sosem varrt, és még egy asztalterítőt sem tud beszegni.

Tovább teltek a téli napok, és a Ház egyre magasabbra tört. A világítást sikerült megoldani, Alexander és Boy most a tornyot építették. Épp a villódzó fényszórót tervezték. Minden este használatba vették a szerszámokat, villanyfűrészek és fúrók pokoli moraja hallatszott. Időnként viszont teljes csönd lepte el a hálószobát. Erik a szalonban ült a tévét bámulva, vagy néha elment a közeli moziba. Alexan-

der megkérdezte tőle, nem akarja-e meglátogatni Janit és Pekkát, vagy valaki mást, de Eriknek nem volt kedve.

– Különbén is rajtunk van a sor, hogy meghívjuk őket – mondta.

– Jó, jó, tudom – válaszolta Alexander. – De addig nem lehet, ameddig nincs kész a Ház. Utána viszont eljöhetnének megnézni. Már megbeszéltük, hogy addig nem lehet vendégekkel zavarni minket, amíg nem fejeztük be a munkát.

Boynak nem tűnt fel, hogy valami nincs rendben, vagy legalábbis nem mutatta, hogy észrevette volna. Vidám volt és végig fecsegett vacsora alatt. Csak arról beszélt, hogyan lehetne megcsinálni a villódzó fényszórót. Hogy hol az egyik, hol a másik fény gyulladjon fel.

Egy este Alexander elment szivart venni. Boy hirtelen kivágta a szalon ajtaját. – Villódzik!! Működik! Megcsináltuk! – kiabálta eufórikus állapotban.

Erik kikapcsolta a tévét, és komótosan követte Boyt a sötét hálószobába, ahol csak a Ház fényei világítottak. Az összes szint összes lámpája fel volt kapcsolva. Végül a torony tetején forgó fényekre esett Erik tekintete. A piros és zöld fény ritmikusan váltakozott, és a hálószoba falain táncolt.

– Az egészet *mi* csináltuk! – kiabálta Boy, és hangosan nevetett. – Alexander és én! Mi alkottuk meg a Házat, mi húztuk egyre magasabbra, és most épp úgy világítanak a lámpák, ahogyan akartuk! Na? Mit szólsz a házunkhoz?

– Ez nem a *ti* házatok – mondta Erik fojtott hangon.

– De bizony a miénk. Te is tudhatod! Gyere, nézd meg a másik oldalról! Nézd meg, hogyan tükröződnek a hálószobában a fények!

Amikor látta, hogy Erik nem mozdul, megragadta a karját, úgy próbálta maga után húzni.

– Ne érj hozzám! – üvöltötte Erik.

– Ne butáskodj – veregette hátba Boy.

Ekkor Erik felordított. Rövid és metsző kiáltás volt. Valami eszköz után tapogatózott a gyalupadon, amit fegyverként használhat. Nekiment Boynak, és vaktában ütötte a félhomályban. A fúró nyele először Boy fülét, majd a vállát találta el. Boy oldalra vetődött, és beleütközött a Házba, amely egy pillanatra megingott, de visszabillent a talpára. A torony fénye folytatta a villódzást. Boy a Ház mögé menekült. – Hagyd abba! Térj észhez! – ordította.

Erik lépésről lépésre közeledett Boy rejtkehelyéhez. Nehezen látott, és a villódzó fény is zavarta, idegenné tette számára a szobát. Megtántorodott. Boy lélegzet-visszafojtva várta a fejleményeket.

– Tudom, hol vagy – mondta fenyegetően Erik. – A Ház mögé bújtál. – Erik erősebben markolta meg a fúró nyelét, és közelebb lépett az építményhez. – Ezúttal a kellő ponton foglak eltalálni.

– Az ördögbe is, mit akarsz? – Boy nem tudott tovább hátrálni, sarokba szorult.

Eriket elfogta a remegés, és semmi másra nem tudott gondolni, csak arra, hogy meg kell ütnie Boyt. Egyetlenegyszer, de akkor teljes erejéből. Hiába volt rajta a szemüvege, nem látott mást, mint a villódzó fényeket, és állandóan hunyorognia kellett. – Kapcsold ki azt az átkozott lámpát! – üvöltötte.

Boy nem mozdult.

– Kapcsold ki, hogy lássalak, különben porrá töröm ezt az egész tornyot! Közelebb lépett Boyhoz, és folytatta: – Vagy téged verlek szét, vagy a tornyot. – Erik annyira remegett, hogy úgy tűnt, mindjárt elesik. – Tehát

téged verjelek szét, vagy a tornyot? Inkább téged, ugye?

– Nem, ne engem!

Erik levette a bepárasodott szemüvegét, mert nem látott tőle semmit. Ez a hétköznapi mozdulat, az, hogy levette és zsebre tette a szemüvegét, megmagyarázhatatlan módon mindent megváltoztatott. Hirtelen ropant fáradtság gyűrte le Eriket. – Felkapcsolnád a rendes villanyt? Valami nincs rendben a szemüveggel.

Amikor a fény szétaradt a szobában, Erik visszatette a fúrónyelet a gyalupadra. Boy óvatosan megtapogatta a fülét, majd megnézte a kezét. – Vérzik – mondta. A gallérján is vér folyt.

Erik leült a földre, rosszul lett jött rá.

Hallották, hogy nyílik az előszoba ajtaja. Egy pillanat múlva Alexander állt az ajtóban, és döbbenetesen kérdezte: – Mi a fenét csináltatok?

– Megütött – panasolta Boy. – Nézd, vérzem.

– Erik? Te meg miért ülsz a földön? És hol a szemüveged? – fordult Alexander Erikhez.

– A zsebemben. Nem vagyok jól.

– Mit csináltál?

– Nem tudom. De megmentettem a tornyot. Különben azt vertem volna szét.

Alexander lassan kinyitotta a szivarosdobozt, elővett egy szivart és rágyújtott. – Tényleg villódzik és forog – állapította meg. – Boy, te aztán érted a dolgot. Most már tökéletes. Soha senki nem épített még ilyen házat, mint amilyen a mi házunk Erikkel.

Várkonyi Flóra fordítása

Matthew Hollis

Járj vízen!

S még egy dolog, amit nem hoztam elő:
 hogy egy hullámon a felhajtóerő
 pillanatnyilag mindig annyi lesz,
 amennyi súlyt egy emberi test kitesz;
 így hát ha időzítésed pontos,
 a lépésed feszes és gondos
 futásod a trükk alapjait
 feltöri, eléred a tenger partjait
 egy töltésen, mit vízből mérnek
 és időlegességből. Kérlek,
 ezt el ne feledd legközelebb, ha a skálán
 túl magasra ver és a kútkáván
 is túlszalad a víz; és fuss le neki
 a partnak fülelni a tenger-feneki
 házak hullám-tetején hogy ver a láb.
 Ez mind igaz, elvileg legalább.

M. Pálffy Erika fordítása

Matthew Hollis (1971) angol szerző, szerkesztő, professzor és költő, több irodalmi díj nyertese, Londonban él.

Pálffy Gabriella

Virág vagyok

Virág vagyok –
 Rózsa, mondjuk,
 A virágoknak
 Nincs sok gondjuk.

Virág vagyok,
 De Te vérzel:
 Tüskéimmal
 Szembenézel.

Szétszaggatod
 Bimbós fejem,
 Soha nem is
 Voltál velem.

Vonalvendégség

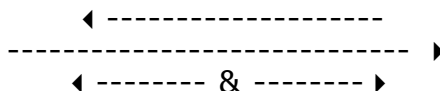
Ábrahám Viktor

Őszi háromka (klasszikus haiku)

Kusza vonalak,
szél borzolja a nádat.
Közeleg az ősz.

Aranyi László

Az önmagában lévő szépségre
(Egy régi haiku újragondolása)

Albert-Lőrincz Márton

(Génvonal)

Egyetlen vonal
rajzol meg engem, a gén
kacsaringója.

(Álkulcs)

Nagy termék díszes
ajtóit nyitó vonal
a violinkulcs.

Ásványi Tibor

Fazekas polcán
egyenes vonalban ül
sok görbe bögre

tankcsapda-vonal
mentén frontvonalban a
sok-sok arcvonat

Barabás Irén

Forrás csörgedez.
Szürkés fényvonal lebeg,
szivárványt fakaszt.

Antalffy Zsuzsanna-Hildegard

élevonal a
tenyeremben – a hányszor
meg-megszakadó?

a horizonton
körvonalazódik már
az eljövendő

Barabás Szilvia

Élevonal

Két apró vessző.
Végtelenből lett szakasz.
Öröklétből lét.

Barna Júlia

körvonal

az éjszaka szájában ülök az alkonyatban meghatározatlan növények lélegzetében elvesztették jelentőségüket a színek a formák a kör tartalom nélküli üres tér egy nagyobb körre gondolok amire kitekintek és egy mindent magában foglalóra visszafelé is nézek az idő vonalán ahol valaki már gondolta ugyanezt nincs új a nap alatt minden körbejár a vonal magába visszatér

a tragédiák
ismétlődnek egyszer már
megtörtént minden

látható és láthatatlan vonal

levelek sárgulnak békés összhangban az elmúlásnak öltöznek fel szívfájdító színpazarlásban az eső satírozza a levegőt ferde vonalakkal amelyek eltűnnek újra a napfényben a vonalak elválasztanak összekötnek megváltoztatnak bármit bármilyenné látható vagy láthatatlan vonalak az út meztelen betonján a keréknyomok de a gondosan vagy taláalomra megválasztott irány csak a fejekben létezik nem látni hova tart valaki veszélybe szerencsébe szétfoszlik lába nyoma az őszi szavak elhervadnak a sérülékeny évszakokból hátralépek magamnak teremtek őszt tavaszt nem tudom a szemem levenni a világról látószervem mint egy kamera válogatás nélkül veszi mindazt ami eléje kerül a barátságos arcok tájak mintha hozzám tartoznának a horizont vastag vonal láthatatlan határ a vidék képes legyező ami kevés nekem képzeletem kiegészíti

világteremtés:
vonalakat rajzolok
élni kezdenek

vonal-geometria

álmom foszlányával takarózom... titokzatos mintha a lényeg lenne és beleérne valahol a végtelenbe... a valóságon túliság feloldja magában a reggelt... de készül már a nappal kemény geometriája... a vonal mind magányos ragadozó de olykor háromszögekben záródnak foglyokká befelé figyelnek egymásnak feszítetten azt hiszik innen nincs szabadság... de ha egyedül vannak nyújtóznak vágynak egy távoli társhoz

a fa is erdőt
álmodik maga köré –
a vonal borzong

vonal-szerelem

a vágy selyemérintése öltözik szavakba vérző rózsák és borzongó fák közt vágyakozó párhuzamosok futnak egymást metsző találkozások kalandja után szívet zaklató szomorúságban vonal-sebeitket mutogatják vagy letagadják egyedül már nem is tartanak sehova rongyolt díszeket levetik visszahúzódnak a kiindulópontba a nulla kiterjedésbe itt őrzik a végtelent

feltorlódik az
elhasznált virág-szavak
emlék-örvénye

vonal-utak

a földet harmat itatja a később letaposott virágok mosolyognak a fűből reggeli érintetlenségben valaki az elválások titkos hasadásaival a sebek alvadt vérével megy a hajnal rózsaszínjében önmagát áztatva hogy egyszer odaér ahol még sohasem járt utat most tapos a kezdés izgalmában vagy a kényszer gyomorszorító markában a holnap is olyan kép ami már egyszer régen pontosan ilyennek

látszott valamelyik őse szemében a pil-
lanat mégis idegen nem szólítja nevén
lezuhan a múltba vágya magányosan
villog a horizonton

fehér bot nélkül
vakon tör át a sorsán
minden halandó

Bíbor István

(között)

Ég és Föld között,
lesz előtt és *volt* után
néha láthatod.

(lennék)

Lennék térben él,
síkban ívelő vonal,
és vonalban pont.

(sors)

Mintha légy röpte...
kusza pályán hajszoznak
zord függvényei.

(Bach)

Öt vonal: partok,
köztük gazdagon árad
mennyei patak.

(mértan)

Görbe tér, idő –
találna most szavakat
Eukleidész?

Bodó Márta

papíron árnyék
a kedves aláírás
sötét tollvonás

pont és egyenes
belőlük világ épül
szűz papírlapon

vonalházakban
pálcikaembereknek
vonalas álma

négy vonal a ház
falai közt az öröm
vonalak árnya

Boldi Rebeka

eget leláncoló
vonalak a szélben:
ökörnyál-tánc

sínekbe harap
a lány köd. Szájából
szétfutnak a vonalak

Bors Anna

Nagyanya veteményese

Sorminta mentén
ültetted a magokat,
ahol ma gaz nő.

Bósa Diána

Ajkad vonallá
keskenyült megint; kéklő
hangodat rejti.

Botos Ferenc**Ananké**

felezővonal
aszfaltra préselt sünláb
szárad a napon

Átjáró

a monitoron
villódzó egyenes kék
vonal: a halál

Katedrális

bükkök gót ívén
lángoló monstrancia
a felkelő nap

Viharban

villámok között
ó, gyönyörű vonalkód
a gyémánteső

Bukovinszky Mária**Fény az égen**

Égen fénykereszt –
négyfelé osztott tere
kire nehezül?

Böjthe Pál

nyomtatják már a
közönyünkbe dobozott
föld vonalkódját

a legkeskenyebb
és legszélesebb vonal
helye megmarad

háromszázezer
fényév vonalán időz
a legfőbb titok

a bölcsesség más
fokán állsz ha volt erőd
vonalat húzni

Börzsönyi Erika

Vonalban állnak,
mint megfáradt katonák
a villanypóznák

Bősze Éva

Egyenes beszéd,
hatásos irányvonal.
Pártok győzelme.

Csádó Szilvia

Csak egy séta volt.
Kézen fogva. Összefortt
életvonalunk

Száguld a vonat.
Hómezőkön csupasz fák
sora. Vonalkód

Csata Ernő**Dilemma**

Lenni – nem lenni?
Európé arcán mély
a törésvonal.

Határ

Összetaposott
görbe vonal. A tűnő
délibáb nyoma.

Cél

Szívtől szívig a
légvonal rövidebb, a
szeretet gyorsabb.

Rejtély

Nazca-vonalak,
kőrajzok. Üzen nekünk
a lenézett múlt.

Schengeni határ
(haikufüzér)

Kerítéssé nőtt
vonal, hol bevándorló
tömeg átgázolt.

Mély törésvonal
nyugati s a döngető
keleti között,

hol Európé
szűk szoknyáját letépi
barbár erőszak,

ahol Bikája
szarvai nem nyújtanak
már védelmet,

hol a férfiak
papucsban járnak s szoknya
mögé bujkálnak,

ahol a határ
csupán egy görbe vonal,
felszálló homály.

Tévedés

Jövőről súgtak
a tenyérvonalaim.
Megtévesztettek.

Cserháti Márta

Utolsó remény –
felel a segélyvonal.
Megnyugodhatok.

Kusza vonalak
fénylenek, csigák rágják
növényeimet.

Bármerre nézek,
színvonalatlan tárgyak.
Szemétre velük.

Vonalas füzet –
verseim őrzője – te
vagy lelkem tükre.

Vonalkód. Mennyi
információ! Modern
azonosítás.

Csíkos Diána**Relatív**

Születés, halál,
két pont közt az egyenes –
az élet – rövid.

Demeter Mária**Rejtőzve**

A gerincvonal
görbületén surranva
eszmél az élet.

Hullámvás

A parton végig
csillogó hullámvonal,
mindig törölve.

Grafika

Esővonalak
fénylenek a sűrűben
lombernyók alatt.

Dittrich Panka**Vonalvezetés**

eső csepereg
szélfújta útján görbül
idővonala

Domonkos Marcell

Régi lemezen
egy magányos barázda
sanzont énekel

Sorsom vonala
végtelenbe nem nyúlhat
jön a nagy radír!

Ó árva kezem!
Fogsz valaha átvágni
egy köldökzsinórt?

Döbrössy Péter**Alkony**

Halványul lassan
a fent és a lent között
húzódó vonal.

Telefon

Hívom a mestert.
Csak annyit mondjon, *hogyan*.
Foglalt a vonal.

Dudás Sándor**Az őrző**

Kéregbe forrva,
de a szerelmet örök
vonások őrzik.

Erdélyi Z. János**nincs tovább**

csigavonalat
írnak gondolataim:
becsavarodtam

száműzetés

haVON ALAKok:
végtelen menetszlop
Szibériába

háttér

összesimuló
búvó vonalsokaság:
fekete háttér

Egry Artúr**a lét üzemtana**

csont-vonal erdő
térdel a tó vizében
ágain élet

vihar kél

indigó háttér
homok-zöld marásvonal
szél fuvolázik

tavaszi tócsa

sintvonalakon
fény és víz hullámtana
borzong a szélben

megszégyenülés

hegvonal a száj
szükség szorítja kékre
és bérszínvonal

sodorvonal

friss horda üvölt
– pontozott ez a sport is –
új kánon készül

Frühwirth Blanka

Darumadarak
áramvonalas teste
ázik a vásznon.

Gyimóthy Lilla

Hullámokat ver,
mégis egymásba ér az
életvonalunk.

Gábor Edina

Vonalas ember
kegyetlen döntései
okoznak halált

Végtelen vonal,
véges élet. A földön
nem találkoznak.

Habos László

utadat fénybe
egyenes vonal jelzi
vajon várnak rád?

már alkonyodik
győzelemről mesélnek
arcvonalaid

törékeny testtel
élet harcvonalában
győzni indultál

kérges tenyered
tisza életvonalán
szent kenyér pihen

értéktelen lett
nemesi érvonalad
mert tetted barbár

tartsd a vonalat
mennyei hívásod van
teremtőd keres

vonalzó mentén
rajzolt úton haladtál
s hova érkeztél?

Halasi László Antal**Álomtalanul**

Holdfény-vonalon
kiballagott az álom,
át az ablakon.

Öregség

Nincs múlt, nincs jövő;
már kuszák a vonalak
öreg tenyéren.

Május

Hosszú vonalban,
végig az út mentén, zsong
most a sok akác

Bodza

Az árokparton
bodzabokrok vonala:
bódító illat.

A könny

Szemedből a könny
útvonala az arcod:
visszaútja nincs.

Hangyavonulás (1)

Hangyák vonulnak
szép egyenes vonalban,
mint a katonák

Hangyavonulás (2)

Hangyák vonulnak
szép egyenes vonalban:
minta-katonák...

Harcos Katalin

Örök kapcsolat,
pontok közötti világ.
Vak végtelenség.

Hollós Judit

hóban verébnymom –
szögesdrót és ékírást
a teliholdba

Horváth Ödön

Átvirrasztott éj!
Előtűnnek a város
körvonalai.

A tág égbolton
két egymást keresztező,
hófehér vonal.

Esti harangszó;
hegyek körvonalából
nem marad semmi.

Jankovics Nóra**Rajt**

Lábaim elé
Vonalat húz egy hullám:
Elindulhatok.

Cél

Lábaim elé
Vonalat húz egy hullám:
Végre itt vagyok.

Jovánczay Edit**Arcvonalak**

Szemed sarkának,
szád szegletének íve:
örömöm kulcsa.

Vonalak az égen

Repülő csíkja.
Magamhoz húznám vele
a mennyországot.

Életvonal

Tenyerem térkép.
Hogy utamat ne tudjam,
markomba gyűröm.

Kállay Kotász Zoltán

Árnyait bontja
az amputált angyal.
Sajgó vonalak.

Permet-vonalak,
égi kalligráfia –
átírnak minket.

Sorsmintát rajzol
vonalas füzetébe
a csöpp istenkéz.

Fehér és fehér
frontvonala, hó fölé
tör a hóvirág.

Kántor Krisztián

zúzmarába bújt
patak partvonalából
jégmadár villan

olcsó szivarom
füstjén fényvonal törik
hideg szobában

havas hegycsúcsról
jeges fuvallat szalad
tarkóm vonalán

Karafa Sándor

tenyérvonalak
az örökkévalóság
üres medrei

vonalat húztam
túl vastag szólt a mester
könnyemmel mosom

minden vonal seb
a végtelen testén mint
vér ömlik a tér

Karvaly Ákos

vonat mióta
fut már sosem lesz vége
nem volt kezdete

alfa ómega
néhány kis vonalban a
végtelen világ

egyetlen vonal
kétfelé hasítja szét
a mindenséget

Kerti Károly György

életvonalad
folyódelta, kiveti
hordalékaid

zilált nappalod
felhorgadt vonalait
éj simítja el

nincs hová esni
mégis köteltáncosként
lépsz a vonalra

egy vonallal is
gúzsba kötheted magad
oldhatatlanul

befagyott tavon
vonal szalad sikkantva
madár felröppen

folyó vonala
kanyarog napos tájon
kék sál nyakadon

tó partvonala
még ködbe vész, hihetnéd
tengernél vagy

hangyák útjába
vonalat húztam, azt a
méltatlankodást

Kincses Katalin

A múlt idő
évszakok közt haladó
végtelen vonal.

Kisszőlősi Szánthó Lóránt

Bikinivonal...
Vérem forralta, mára
a látvány kevés.

Pisztoly, ha dörren,
futni kezdenek, csak a
rajtvonal marad.

A taccsot nem ki,
bedobni kell, mert ez itt
az oldalvonal.

Könyves MirjamVonalat húztam a végtelenbe

Egy vonal. Ennyi.
Hagyd végtelenbe menni,
hogy elveszíthesd.

Kőszegi Barta Kálmán

életút vonal
mehúzni nehéz a kéz
reszketve írja

Kreiszig RudolfExitus

Egyenes vonal
Csak te nem láthatod már
Monitorodon.

Kun Irén**Utam**

egyenes vonal
az utam mégis vágy él
a görbe után

Halál

elment egy gyermek
megszakadt élvonal
álom volt a fény

Pártkatona

vonalas külső
szigorú tekintet ez
a pártfegyelem

Trendi

teltre töltött száj
tetovált vékony vonal
a szemöldök-trend

Kupihár Rebeka

Vonalak vagyunk,
meglásd. Nem látlak többé,
ha metsszük egymást.

Sok vonal, kevés
IQ. Ezt bizonyítja
a jó haiku.

Az észrt te miért
osztod? Távolról vonal
lesz minden oszlop.

L. Horváth Zsuzsa

Japán gésa ül
árnyék-vonalon.
Haikun mereng.

Apró vonalak
rejtjelek fehér havon
vadak lábnyma.

Fáknak árnyéka
óra húz vonalakat,
fény-börtönbe zár.

Szél zúgása száll
jégbe karcolt vonalak
rajzolnak tavaszt.

Vonalak futnak
szétszabdalt tereinket
köti hálójuk.

Gyilkos szenvedély
törésvonalak mentén
feltörő láva.

Vonal húz határt
szabad és tiltott között,
vesztes is lehetsz.

Ajkad vonala
mint éles pengéjű Hold
bánatról sikolt.

Létünk fonala
erős remény-vonalként
köt össze minket.

Fekete vonal
szívek magánya között
pókháló feszül.

Tépett hitünket
börtönrácsokba zárják
sötét vonalak.

Párhuzamosok
mutatják jövőd útját
vonalba rejtve.

Vonalakat vés
arcunkra a vén Idő,
közeleg telünk.

Életvonalunk
tenyerünk melegében
mély barázdát szánt.

Nyolcas vonala
farkát harapó kígyó
formál végtelen.

Végtelen vonal
saját farkát harapó
kígyót formálja.

Csigavonalba
tekeredik a kígyó,
bosszúra szomjas.

Görbülő vonal,
magába visszatérő
véges végtelen.

Lovász Krisztina

Vonalak élén
táncol egy lepke – magát
így rajzolja le.

Vonalakból szó
a szél arcomra fátylat
eső lesz talán.

Ha a vonalak
majd egyszer elporladnak
pontok se lesznek.

Majláth Ákos

Társtalanság

Jelentés nélkül,
az üres lap magányán
egyetlen vonal.

Martinovic Boris

Égi kígyók ünnepe

Japán. Sosem gondoltam volna, hogy ennyire fog hiányozni. A gondolataim vissza-vissza vándorolnak Tokió utcáira, és látom magam előtt a Ginzán hömpölygő tömeget, a divatosan öltözött harajukui fiatalokat, a Marunouchi üvegpalatáiról visszaverődő napfényt. Pedig a sarkon valójában a zsidónegyed szecessziós épületének omladozó falai meresztik rám fáradt tekintetüket, az utca túloldalán valaha egy szűcs dolgozott, legalábbis a régi cégérből ítélve, és egy hajléktalan a kukában turkálva keres ételmaradékokat, vagy bármit a túléléshez.

A február eleji napsütés a tavasz propagandájával csalogatott ki az utcára. Az utcára, ahol otthon érzem magam, hisz ismerem, hisz már ezerszer, vagy annál is többször koptattam a burkolatát csoszogással, hisz értem a hangját, az illatát, a nyelvét. Az utcára, mely oly idegen, mellyel egyre nehezebben azonosulok, mely mintha egy régi életem, egy régi énem távoli emléke lenne.

Ahogy sétálok rajta, és tekintetemmel követem épületeinek, embereinek vonalait, az utca újra és újra Tokió utcájává változik. Mintha folyamatosan ugrálnék térben és időben, egyik lépés még itt, a másik viszont ott. Ilyenkor

az utca vonalai önálló életre kelnek, és egy szempillantás alatt átrendeződnek, elém varázsolvva Japánt. A lelkem tudja azonban, hogy ami a vonalak önálló táncának tűnik, valójában a vágyaim, a gondolataim, a szívem bűnös élvezetének precíz koreográfiája.

Egy padra ülök, és a park meztelen fáira meredek. A vonalaikban sem szabályosság, sem minta, sem ritmus. Bárhol lehetnének. Ezek nem olyan vonalak, mint a mellettem csevegő idős házaspár határozottan közép-európai arcvonásai, vagy a parkot körbeölelő neoklasszikus épületek élei. Ezek független vonalak, ezek univerzális vonalak.

A templom két tornya két rendíthetetlen őrként tekint le a parkban napozó emberekre. A végtelen kékségben vándorló nap épp a templom fölött jár, és a tekintetem feléje szegezem. A téli nap sugarai láthatatlan kezekként nyúlnak puhán az arcomhoz, és ujjaikkal alig látható mosolyra húzzák az ajkam. A napfény szinte elvakít. A templom tornyai sötét árnyékok, melyeknek csak a körvonalait látom. Határozott, egyértelmű körvonalak ezek. Ennek a világnak, ennek a városnak, ennek az utcának a körvonalai. Vagy mégsem?

Az egyik vonal mintha megmozdult volna. A tető az. Körvonala lomha égi kígyóként kúszik a napfényben, majd egymás után ébred téli álmából a többi vonal, a többi kígyó. Hirtelen egy szertartásos égi táncnak, egy egyszerre pogány és szakrális ünnepnek vagyok a szemtanúja, amelyben a templom tornyainak vonalai határokat nem ismerve játszanak a formával, a térrel, a színekkel, a fényvel. Matsuri ez, a vonalak fesztiválja.

A templom két tornya helyén immáron egy hatalmas sintó kapu áll. A levegőben érzem több száz éves fagerendáinak nyersségét. Szinte tapinthatóan valóságos.

Mintha már láttam volna korábban. Sokszor. Mindenhol. A világokat, a dimenziókat összekötő kapu ez. Amikor befelé nézek, e kapun keresztül haladok át. Amikor kifelé tekintek, e kapun keresztül kémelem az eget. Ha hátranézek, e kapu ad keretet a múltnak. Ha a jövőt fürkészem, e kapu mutatja az irányt.

És a jelenben? Talán mondani próbál valamit. Talán azt, hogy nemcsak a fák, hanem minden élő és élettelen vonalai függetlenek és univerzálisak. Talán azt, hogy én alakítom ezeket a vonalakat, szabadon és kedvem szerint. Talán azt, hogy csak rajtam múlik, mivel állnak össze a vonalak. Talán azt, hogy Tokió, Japán, vagy az univerzum bármely helye, bármely vonala itt van körülöttem most is. Talán mert itt van bennem. Vagy mégsem. Talán csak álom az egész.

téli napsugár
a templom tornyaiból
égi kaput kreál

Maszárik Katalin

Tétovázó szó
dermedő vonalakkal
úszott a partra

Mészáros Ildikó

Az életút végén mindenki görcsösen ragaszkodik, ragaszkodna az élethez. Szeretne még itt lenni, szeretne még tenni. Kapaszkodik, kezét ökölbe szorítván, hátha így több erő marad még.

az élet végén
áthúzott vonal feszül
görcsöt kioldta

Mészáros Mária

éltvonalad
nagy tudással elemzi
vén javasasszony.

ősz éjjelen
ék vonalban repülnek
darumadarak.

életszínvonal
életminőség-mérce
élőlényeknek.

Milbik József**Babilon**

Csigavonalban
Lépcsőárnyakon fény fut
Át a városon.

Végzet

Mindenbe vágyva
Tenyérből a sorsvonal
A semmibe vész.

Altató

Lágy körvonalad
Csillagporral hinti be
A holdezüst éj.

Molnár Gábor

Kockalélekből
Vonal-szó és egyenlét
Csak a szív üres.

Molnár Nikolett

Hiába tűnnék,
a tükörkép megmutat
minden vonalat.

Megfestelek. Mondd,
vajon hány ecsetvonás
a magányosság?

Móritz Mátyás**Karcolat**

Nem egy vonalat
karcolt az arcodra az
Idő. És én is.

Zárt ajkad

Nem figyeltem rád,
amikor ajkad zárt volt,
és feszes vonal.

Hiábavalóság

Hiába várlak,
körvonalat nem kap már
tőled a világ.

Lehetőség nélkül

Lehetőségem
nincs más: nagyvonalúnak
lenni magamhoz.

Nagy István Paphnutius**Mértani vonal**

Lehet egyenes
vagy görbe, szorítva két
dimenzióba.

Neked csupán egy
mértani alapelem,
nekem életút.

A vonal, amit
kézzel húzol, sohasem
lehet egyenes.

Életvonal

Álmaim és a
valóság között vastag
elválasztó vonal.

Kevés az, kinek
egyenes jutott, sok az,
aki kanyarog.

Utam kanyargós,
de a céloom egyenes –
tán metszik egymást.

Nerhaft Antalné

Jaj a bezártság
elVON A Levegőtől
szinte fulladok...

Kemény ez a tél,
jeges haVON A Lábam
óvatosan lép

Mukli Ágnes**Átváltozások**

Tenyérvonalam
barna fakereszt alatt
csillagfényé ég.

Pálmai Tibor**Körvonalakban fogalmazva...**

Japán írásjel:
tévelygő vonalakban
lélegző egység.

A színvonalak
alá süllyedő népek.
Tömeghipnózis.

Lángvonalakon
lépdelő alakzatok,
bukott angyalok.

Magányos bűgás.
Hideg telefonvonal.
Félretett kagyló.

Csillagképeket
összekötő vonalak:
isteni háló.

Spirális vonal,
szélfútta magányosság.
Törött csigaház.

Ráncok vonala
gyűrődő éveinken.
Sorshullám hátán.

Partvonal, határ.
Vízben oldott homokszem.
Pergő létezés.

Pataki Anett**Veréb-kotta**

Csak három lustán
kifeszített vezeték
a veréb-kotta.

Harmónia

Futnak sorokba
gereblyézett kavicsok
a zen kertekben.

Ihletelen

Sorokkal teli
börtönbe zárva az
üres papírlap.

Pataki Edit**Körbevonalmazva**

A matek szerint
képzeletben létezik,
pontok folyama,

hosszúsága van,
kiterjedés nélküli,
szélessége nincs;

egyenes, görbe,
spirál, hullámos, cikcakk,
szaggatott, krikkszkraksz,

végtelen, véges,
folyamatos, pontozott,
vékony vagy vastag,

ferde meg átlós,
függőleges, vízszintes,
vargabetű is,

merev és kemény
vagy kecses áramvonal,
hajlékony, ívelt...

Vonalból éled
a forma és figura:
gazdag valóság.

Mikor összefügg,
síkbeli alakzat lehet
néhány vonalka,

vagy a térben él;
körülhatárolja a sok
oldalvonal, él.

Elérendő vagy
megőrzendő jegyeink
(arány-?) irányvonalak.

Ismertetőjel,
jellegzetesség, sablon,
arcél, kontúr, skicc.

Vázlat, sziluett...
Sokszor lehet szögletes
tárgy körvonala.

P. Buzogány Árpád**Határvonal**

Falon repedés
hízik. pókbírodalom
határát jelzi.

Törésvonal

Apró vonal egy
képen: ott törött el az
idő közöttünk.

Rozán Eszter**Tenyeredben**

Könnyű szellő simítja végig a tájat. Egy-
más mellett ülünk a padon, nézzük,
amint leszáll az est. Verebek csicsereg-
nek a fák ágai között, kóbor macska
közelít óvatos léptekkel a nagyra nőtt
füben. Megérintem a kezed. Tenyere-
det vizsgálom, megpróbálom kiolvasni a
jövőt. Hosszú vonal fut középen, majd
tűnik el hirtelen. Lágym redőiben az élet
rejtőzik.

alkonyi szélben
titkok lebbenő fátyla
kitárulkozik

Rózsa Iván**Harcvonal**

Örök küzdelem
Isten és Sátán között:
A lét-harc-vonal.

Jó és Rossz

Jó és Rossz között
A vízválasztóvonal:
Erkölc és jellem.

Semmi nem új

Csapatok készen:
Körvonalazódik már
A bűnös jövő...

Útvonal

A Mennyországba
Sok útvonal vezethet.
De mind igaz út.

Salamon József Imre**(egyenes vonal)**

Eltérni tőle
Nem lehet, végtelen ő,
Mint a képzelet.

Saláth Barbara**Frontvonal**

A frontvonalból
kevés katona tért meg
egészségesen.

Hiánycikk

Ha banánt hoztak,
hosszú kígyóvonalban
álltuk ki sorunk.

Sánta Hajnalka**Alkony**

Izzó napkorong –
a láthatár vonalán
elszenderedik.

London

Szaggatott vonal –
gyalogátkelőhelyen
esőkopogás.

Simon Zoltán

Századok alatt
a vízcseppek vonala
kőbe íródik.

Messze elmész, de
hazavon a lelked,
itthon vagy otthon.

Szabó Edit Irma

Fénymandala hív,
kövesd a sorsvonalad,
s örömkörbe érsz.

Szabó Eszter

Télre tavasz jön.
Vonalon álló idő,
halált hozó szél.

Otffelejttett szél.
Szabad szép őszről szól, sír
ponttá vált vonal.

Szabó Julianna

A nagy kérdésen
agyalok. Mi volt előbb,
vonal vagy a pont?

Két párhuzamos
vonal vesztébe rohan.
Ha van végtelen.

Aláírás. Csak
egy görbe vonal alul.
Mindent fölülír.

Szamosi Ujor

a távolban vonal
elvág a végtelentől
sosem léped át

Száva Csanád**Két haiku egy témára**

1.

hajadnak kusza
vonalaiból hogyan
fejtem ki magam?

2.

takaróminta:
vonalak heverednek
omló hajadhoz

Szepsy Eleonóra

– Vonalas vagy! – szólt
a lány. – Lazíthatnál már
végre egy kicsit!

Szilágyi Erzsébet

két kóbor vonal
összefut a létmezőn
boldog érintés

tenyerem bőrén
néhány ágazó vonal
sorsom szabja ki

véssett vonalak
kanyargó történelem
ősi köveken

Sziráki Éva

A tört faággal
újarajzolta mégis
élevonalát

Szöllősi BernadettÖregszel

Szemed sarkából
induló vonalak: nézd,
ennyit éltél már.

Művész

Ráncok a szemed
körüli: idő rajzolta
szépségvonalak.

Szuroghi Pál

azt hiszed végzet
pedig csak képzelt vonal
bárhogy van mindegy

kanyargó vonal
ha célba ér csak egy pont
végső átváltozás

Tekse József

A távol fénye
vonallá szelődül és
beleolvadok.

Telkes BeátaTalálkozás

Horizontvonal
alkonyban felragyogó
ég- és földhatár.

Érzések

A szeretettől
eltűnnek a gyűlölet
körvonalai

Terjékné Deák Krisztina/Köd/

Köd járt a völgyben,
Alig áttetsző a táj,
Pont s vonal csupán.

/Idő/

Pár vonal a fá,
Mintha az idő állna,
De tudom, telik.

Tóth Judit

hangyasereg húz
vonalat két lélek
morzsái között

élevonala
nem végtelenbe nyúlik –
de léte örök

Tillmann Pentele

Kies kietlen

Bikínivonal
Ismeretlen szó a tar
Vénuszdombokon.

Klinikai halál

Egyenes vonal,
Hosszú síp: szólított az
Örökkévaló.

Koplalás

A tökéletes
Vonalaira féltve
Vigyáz – élet ez?

Tuboly Erzsébet

Élet

Csúcsok és völgyek,
végül csend, és vibráló
egyenes vonal.

x

Kusza vonalak
hálójában vergődünk.
Nincs lyuk a hálón.

Csak kérdés

Csigavonalban
táguló világoknak
hol a közepe?

Ajjaj

Rövid szívvonallal.
Ajjaj!, mondta a jósnő
egy százévesnek.

Tengerpart

Ülök a parton.
A horizont csak vonal,
mögötte semmi.

Csak keskeny vonal
a horizont, ég-föld csík.
Mögötte semmi.

Remény

Két párhuzamos
vonal mentén ballagunk
a végtelenbe.

Autós

Kanyar, csattanás.
Egyszerre lépték át a
záróvonalat.

Vass Veronika

hullámzó lebeny
felezővonal mentén
bal és jobb eszmék

éltető vonal
anya gyermek közt örök
zsinór nélkül is

Valyon László

Tűnődések

Hány végtelen van
hány vége egy vonalnak
lehet hogy egy se

A csigavonal
együtt nő a csigával
vége csigavég

A tenyeremen
kusza vonalak őrzik
sorsom titkait

A vonal lehet
egyenes lehet görbe
sőt egy gubanc is

*A kézírásban
értelmet nyer a vonal
lám 俳句 lesz*

Vercsek Györgyi

Hóban vonalak,
nyomott hagyott valaki
az olvadásnak.

Vonalaidat
ne bízd rá két nagy tábla
csokoládéra.

Vermes György

Egyetlen vonal
Fejlődőképes. És ez –
A körvonalam!

Vermuth Attila

Csiganyálvonal:
felcsillámló névjegy a
szétázott kertben

A legedesebb geometria

Amikor tested
és testem egy vonallá
redukálódik

Lekottázva

Az életzenét
Valaki zárt vonalak
közé rendezi

Kéz a kézben

Sugárutakká
fornak össze az árva
éltvonalak

Vágyam tárgya

Vonalaidba
kódolt rejtjelmeidet
úgy leolvasnám

Összeköttetés

Vonalat húz egy
ereszkedő pókocska –
talán az égből

Vihar Judit

egyenes, görbe
cikkakk és hullámvonal –
végtelenbe vész

gyönyörű világ
távolodva tűnik el
marad... egy vonal

hódoló típus
párt szava az szent neki –
vonalas alak

EKG-görbe
kicsit mozdul felfelé –
egyenes vonal

villámlás hasít
gomolygó felhők közül –
cikkakkos vonal

szerpentin siklik
hegycsúcsra fel szaporán –
csigavonalban

látlak álomban
újra láthatom tested
körvonalait

VONAL elindul
s egy kis változtatással –
VONAT kanyarog

egy másik VONAL
textillé változik át –
FONAL-gombolyag

különös tájkép:
csónak siklik a taVON
ALulról – Nessie

Virág József

[Városi ég]

fennem tündöklő
csillagvonal az égen
tejúttalan éj

[Spirál]

tavas, nyár, ősz, tél,
folytonos idővonal,
vissza már nem tér

[Kettő]

függőleges és
vízszintes vonalak, van
sok, kinek kereszt

[XI]

tizenegy óra,
majdnem fele a napnak,
csak három vonal

[Mogyoróvirág]

mogyoróvirág,
csüngő vonaldarabkák,
dérrel dacolók

Zahorecz Ádám

A végtelen ürességébe húzott egyenes
 megszűnik végtelennek lenni,
 ha elején és végén két társával bezárjuk.
 Vajon tényleg be tudjuk?

vége hossza egy
 de hozzáteszel kettőt
 végtelen vége

Fogd a ceruzád.
 Csak tedd le valahol. Húzd,
 s fel se vedd többé.

Nézz csak ki! Látod
 e fenséges vonalát
 ott, a hegyeknek?

Zsatkovics Edit

sorsom vonala
 nem párhuzamos veled
 párra találtam

életvonalam
 zsugorodik, fogyóban
 csillaggá válok

A folyóirat szerkesztősége pozsonyi vendégszereplése alkalmából a Duna utcai magyar gimnáziumban rendhagyó irodalomórát tartott. Feladatot hagytunk a diákoknak. Weöres Sándor egyszavas verseinek mintájára próbáljanak maguk is ilyen sűrítményeket alkotni. Stellától érkezett több kísérlet. Ösztönzésül közlünk közülük most néhányat.

Ziff Stella

Szellemcsók
 Igazsággyilkos
 Pártköltész
 Homoanimizmus
 Plátóbarát

Nagy István Paphnutius

A vonal téma kifejtése
különböző keretek között,
egy kép köré költve

haiga /5-7-5/

A vonal, mit a
hóba húztam, nem örök,
de az irány jó!

tanka /5-7-5-7-7/

A vonal, mit a
hóba véstem sarkammal,
jó irányba áll!
Tavasszal eltűnik majd,
nem tévedünk el mégsem.

sedôka /5-7-7 és 5-7-7/

Vonalunknak két
felén megosztott terek,
tektonikai törés?

Vonalunknak két
felén, csak cipősarka
osztotta terek, egyek!

chôka /5-7-5-7-5-7-5-7-5...7/

Lehet a vonal
ellentétes felére
álltál, de mégis-
egy irányba nézünk, tán
választ is onnan
remélünk. Hát mondd!

Tudod,
hogy kételyeink
magvai hol termettek,
s hol lelték rá
az élető humuszra?
Hited? Megézés?
Mi sugallta, hogy oda
állj a vonalon
túlra? Jobb lesz hallgatni
most! Nem szólok én
egy szót se, és te se tedd,
kérlek! Legyen ez
a hallgatás egyezés,
hogy a távolság
ahová meredünk, jó
válaszokat is
tartogat számunkra, s
mire ez a hó
elolvad, vonalunkat
beszívja a föld.
Télre nyílik a tavasz.

Hegyi Zoltán Imre

kép: Pierre Pellegrini

erőszak ez is –
a táj vonalba szabott
nemi szőrzete

Ringling Bros. and Barnum & Bailey Circus. 1949

lépted vonalán
csüng a tekintetünké –
miattunk tartod

kép: Stekovics Gáspár

tornyok égrabló
magányos vonalán túl
borpincék várnak

*ne láss, csak engem -
eseng a tágult égbe
meredő magány*

kép: Sárosi Ervin

határvonalak
eldurvult karmain át –
hallgatlak, trilla

Ken Bruland: Gulf of Alaska

vonalat mókáz
édesvíz a sóssal –
aztán elegyednek

Nerhaft Antalné

Spirálvonalban
kanyarog a lépcsősor
a vén toronyban.

Nemrég kaszáltak,
hullámvonal mintázza
a nyári mezőt.

Égi vonalak,
csak pár percig láthatók,
elszállott a gép.

Repül már hajónk,
lassan a távolba vész
a part vonala.

Szokatlan látvány,
sílécekből kerítés,
színes vonalkód.

Amorf tükörkép,
hullámzó vonalakkal,
fodrozódó víz.

M. Nagy László

báránnyfelhőkre
vigyázó pásztorkutya
fellegekben jár

megmártóztatom
Ipoly ódon tükreben
majomképemet

A titok vonzásában

Gondolatok a *Rejtőzködő tó* című haiku-kötet kapcsán

Titok rejlik már a címben is, nemcsak a „rejtőzködés” szó miatt, hanem a jelzős szerkezet miatt: miért rejtőzködnék egy tó? De a válasz is rejtve marad, hiába olvassuk végig a kötet 234 haikuját. Ennek oka nemcsak a költők homályra törekvése miatt van, hanem már magában a műfajban (hiszen a haiku nemcsak 5-7-5 szótagos versforma, hanem műfaji kötöttségekkel bíró mini-költemény is).

Első szinten a titkot a japán nyelv és a gondolkodásmód képszerű jellegében találhatjuk meg; a látszólag egyszerű, gyönyörű tájképek közvetlenül hírt hoznak arról az évszakról, amelyben születtek: a kötelezően bennük foglalt *kigó*, az évszakszó mindenképpen jelzi, milyen természeti környezetben íródott a vers. (Az évszakszó elengedhetetlen volt: ezért váltak közkedvelté a haiku-naptárak; nálunk is a nyolcvanas évektől kezdődően.) Az évszakszón kívül még egy kötelező kelléke van a haikunak: a hasítószó, a *kiredzsi*, ami ellentétet, tartalmi ellentmondást, meglepetést hordoz.

Ezeket az évszakokat a természetben figyelni meg a költő, de az évszakban ábrázolt táj mögött mindig szimbolikus jelentés húzódik. A szimbolika eredete egyrészt maga a nyelv, másrészt a japán világkép, amelynek középpontjában az idő, ill. az időtlen-

Rejtőzködő tó, Napkút, Budapest, 2015

ség áll, és ebben az ember mulandó élete, ami egyrészt kapcsolódik a természethez – az ember is része a természetnek –, másrészt áthatja az embernek az a vágya, hogy úgy vegyen részt a természetben, hogy halála után valamilyen formában folytatódjék benne. Ez a szellemi-lelki viaskodás az örökléért, mindenképpen legfontosabb képzetköre a haiku-titoknak. Ha csak néhány gyakori szimbó-

lumot idézünk fel a maga megfejtésével, világossá válhat, milyen típusú szimbólumképzésről van szó: olyanról, amelyben a szimbólumkör tagjai mindig ugyanazt jelentik.

a fenyő és a kócsag: a hosszú élet
a harmatcsepp és a hullám habja: a mulandóság, a tünékenység
az ég felé repülő vadlúd: a szerelmi bánat

a kabóca hangja: a magány
a telihold: a létben önmagát hiánytalanul megismerő, a külső világgal tökéletes harmóniát kialakító emberi tudatosság

utazás: a világon való átkelés zenbuddhista eszménye

erdei fenyőfa: együttlét, a hosszú élet és a tiszta béke

jáde-szelence: az öregség és a halál lakik benne, nem szabad felnyitni (párhuzam a Pandóra szelencéje görög mítosszal)

krokodil: csodatévő állat, arctalan,
ezért kígyó vagy cápa is lehet
tenger hullámának országa: túlvilág,
halál

valakivel ételen és italon osztozni:
két ember mágikus viszonyba lép
egymással

tükör: segítségével szabadítják ki
Amaterasut, a napistennőt a fog-
ságból, ami lehet napfogyatkozás
vagy csupán közönséges este

sárga forrás országa: alvilág, halottak
birodalma

homály: alvilág

vízcseppek: bennük mossa Idzanagi
istennő a szemét, belőlük lesznek
a Hold és az Éj csillagai

nádas síkság országa: emberek or-
szága

a magasságos ég síkja: az istenek
hazája

hímszarvas patájának repedései: jós-
jelek

*sziklakemény, madárröptű kuna-
fa-csónak vagy égi madárcsónak*:
a holtak lelkei utaznak rajta a
Napba

kagylóleány: istennő, kagylójának po-
ra mint anyatej feléleszti a holtat

kard: élén ereszkednek le az istenek
a földre

Ezek a képek töltik ki a régi és ré-
gebbi haikuk világát – az elemzendő
kötet költeményei modernek: a 20.
században, némelyikük már a 21-ik-
ben keletkezett. Izgalmas megfigyel-
ni, mennyiben őrzik ezeket a hagyomá-
nyokat, avagy mennyiben újítottak,
tértek el tőlük.

A modern haikuk jó részében a
tradicionális szimbolika egyáltalán
nem, vagy csak jelzésként él tovább.
Általános érzelmeket, ki nem mondott
vágynakat szólaltatnak meg:

Sina Fumiko verse:

Barackvirágok...
hátul választok széket –
jobban élvezem

A fordító, Vihar Judit kommentárja: „A költő és a virágzó lombok közötti távolság egyfajta vágyat fejez ki, amely még mélyebb benyomást képes nyújtani.” (31., az arab számok a továbbiakban is a kötet oldalszámait jelzik.)

Egy, a régi haikuk szimbolikájára épülő miniatűr:

Háziköntösben
hétköznapi gondolat –
ó, barackvirág!

A fordító magyarázata: „A legtöbb japán a barackfákon nyíló tömött, rózsaszín virágok láttán a gyermekkorára asszociál. A virágok önmagukban, a családon belüli – a kívülálló számára talán érthetetlen – meglegedettséget sugallják.” (53.)

E hegynék vize –
szól egy esti zarándok –
mily kristálytisztá!

A magyarázat: „A zarándok spirituális utazása a szent hegy természetét is visszatükrözi. A haiku valahonnan az emberi elme mélyéről jövő reflexiókból eredeztethető.” (63.)

Más típusú a következő haiku, amelyet kommentár nélkül nem ért-
hetünk:

A dobókockán
egyes szám: nagy piros pötty –
egy tavaszi hegy

Egyik fordítójának, Vihar Juditnak a kommentárja: „A japán dobókockán az 1-est a nemzeti lobogóra emlékeztető nagy piros pötty jelenti, míg a

többi számot kis fekete pontok jelzik.”
A haiku másik fordítása még titokzatosabb:

A dobókocka
tavaszi hegyre néző
nagy piros szem.
(Bakos Ferenc)

Nincs mítosz, nincs igazi szimbolizmus, egyszerűen az ismeret hiánya súli a titokzatosságot (49.).

A haiku mai továbbfejlődési lehetőségére a szimbolikát, vallásos nézetet felváltó filozofikus jelleg (nálunk is, legfőbb képviselője Fodor Ákos).

Tavaszi tájban
egymagam gerelyt dobok –
s megyek utána.

A *Rejtőzködő tó* ma már mély, bölcselkedő gondolatok gyűjtőmencéje, s minthogy igényünk van a titokzatosságra, könnyen jósolható a röpke kis műfaj hosszú továbbélése.

A kötet szerkezete. A japán műveket válogató Kató Kóko és a két magyar fordító felmérhetetlenül nagy munkát végzett. A japán szerkesztő úgy válogatta meg haiku-anyagát, hogy azon keresztül egy-egy haiku-iskolát, haiku-irányzatot megismertessen. Ha csak azt mutatja be, hogy a kötet 234 haikuját író költők mindegyike más-más iskolához tartozik, már ez is elképesztő: 234 haiku-iskola! A kötet felépítése pedig komolyan átgondolt, jó koncepcióhoz igazodik: öt szinten mutat be minden művet:

1. az oldal tetején áll az eredeti japán haiku japán betűkkel
2. alatta a szöveg fonetikus átírással
3. a haikuk kétféle magyar fordítása: Bakos Ferenc és Vihar Judit művei
4. magyarázó szöszedet

5. kommentár a haikuk szimbolikájához.

Hatalmas munka volt ennek a gyűjteménynek ilyen példaszzerű elkészítése, és hatalmas munkát végzett a két magyar fordító. Érdemes volt egymás mellé helyezni a kétféle fordításokat: Bakos Ferenc szövegei szögletesebbek, tagoltabbak, talán jobban közelítik is a japán mondat-szerkesztést, Vihar Judit fordításai simábbak, gördülékenyebbek, inkább közelítenek a magyar prozodiához. Ami megoldhatatlannak tűnik nemcsak kettőjük számára, hanem általában a japán haiku fordítóinak, az a két nyelv grammatikai különbségeiből adódik: a japán erőteljesen nominális gondolkodású, azaz a főnevek mellől gyakran hiányoznak az igék (mondattanilag: az alanyok mellől az állítmányok), a magyar inkább kíván állítmányt a mondatba. A nominális szerkesztés a japán gondolatvilághoz közel áll: az *igétlenség időtlenséget jelent*, így a miniatűrök megtapadnak a pillanatban, megáll az idő, csak az örök jelen van.

Az európai gondolkodás számára ez idegenebb, s ha magyar költő vagy fordító alkalmazza, amögött mindig sajátos világbép, egyedi filozófia húzódik.

A kötet kivitelezése mesteri: szép japános grafika fölött a kétféle betű, kemény kötés, a belívek nagyon jó minőségű papíron, hibátlan tördeléssel valósítják meg a kötet szerkezeti ideáját.

A kötet fordítói mindent elkövettek, hogy ezeknek a gondolatoknak, élményeknek a közelébe kerüljünk, s ha nem tudunk is megmerítkezni a *Rejtőzködő tó*ban, de legalább a felszíne felől megpróbáljuk kideríteni, mit rejt a mélye.

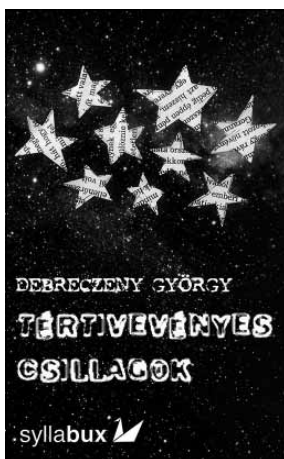
Szepes Erika

Örök avantgárd

Előjáték. – Már megint egy posztmodern hülyéskedés! – hallom az Ünnepi Könyvhéten, a sátor mellett, ahol Debreczeni könyvét árulják. Érdeklődéssel nyúlok az így minősített könyv után, nem mintha szeretném a posztmodern hülyéskedést, de éppen azért, mert tudnom kell, mit ne szeressek.

A szöveg teste.

Posztmodern korunkban a posztmodern kritikusok egy szöveggel szembe-sülve azt látják csak, hogy benne a nyelv alakítja a szöveget, a nyelv alkotja a nyelvet; az irodalom a nyelv életével és önfejlesztő tevékenységével egyenlő. Debreczeni könyvében valóban vannak meghökkentő vagy kacagató nyelvi játékok – ezekről később –, de ezek nem azonosak a szöveg testével, amiben *gondolatok* vannak. Hor-

Debreczeni György,
Tértivevényes csillagok,
Syllabux, 2015

ribile dictu: *vélemények*. Rögtön a kötet elején (10.; az arab számok a tanulmányban a kötet oldalszámait jelzik) látunk egy gondolatsorozatot: az első strófa szövegének variált bővítéseit, amelyek révén eljutunk a kiindulási ponthoz.

A további részletes verselemzések elé példaként ezt a verset végig idézem, hogy érthetővé váljék, mit értek gondolatokon (véleményeken) és variált bővítéseken. A szövegek két részből állnak:

egy alanyi és egy tárgyi részből. Az alanyi rész szereplői, a *részek* (komikus rájátszás a *régészek* hangalakra) egyszerű részekből a vers végére határozott politikai állásfoglalású elemekké válnak; a tárgyi rész, Attila valamilyen birtoktárgya, a sírtól jut vissza a holttestig, majd egy politikummal bíró szójátékkal (*ébredő*) a vekkerig.

alapszöveg

részek megtalálták
attila sírját

variált, bővített
ismétlés

sérült részek megtalálták
attila kardját

groteszk elhangolás

síró részek megtalálták
attila papírzsebkendőjét

a groteszket fokozó
túlzás

szomjas részek megtalálták
attila üres üvegét
vagyis még volt az alján egy kevés

az előző groteszk kép
fokozása szójátékkal

holtrészek megtalálták
attila holttestét

a groteszk fenyegetővé
válása – egyidejűleg
nevetségessé tétele

ébredő magyarok megtalálták
attila vekkerét

A szöveg teste a tényközlő kiindulóponttól fokozatosan jut el odáig, hogy részek helyett – politikai terminussal – *ébredő magyarokról* beszéljen, majd a fenyegető politikai frázist átvezeti a nevetségesbe, a groteszkbe.

Tudjuk, hogy egy versnek önmagában is van értelme és jelentősége. De ha egy kötetegész versei egymást támogatják gondolatban, kritikában, akkor annak nagyobb súlya van.

A *szakrális nagymama a strandon* (12–14.) a variációs ismétlésnek egy olyan formáját használja, amelyet később *permutáció* címen részletesen elemezni fogok. Itt csak jelzem, hogy az első szakasz szavai változó sorrendben kerülnek egymás mellé, és ebből vicces helyzetek támadnak. De: ne tereljen el minket a játékos szerkezet az utolsó oldal szövegének alapos megfigyelésétől, ugyanis itt az első szakasz a következő két sorral végződik:

nem hagynak az út szélén senkit
belőlük a szakadékba

amelyből az első sor szó szerint elhangzott a kormányfő szájából 2011 októberében. És innentől már nincs szójáték, csak gondolat, kritika, vélemény:

mert magyarországon kívül
nincsen élet
mert magyarországon belül
nincsen élet

Az ezt követő, mondókaszerű négy sor mintha a társadalmon kívül rekedt szerencsétlenek magukban elmotyogott, élettől búcsúzása volna:

a nincs-élet nem nehéz
fele cukor fele méz
harmadik fele majonéz
negyedik fele felemészt

Játék? Halálosan komoly játék indul (hogy fokozzam Margócsy István *Nagyon komoly játékok* könyvcímét): a *háborús versek*, amelyeknek motója: „pusztítsd el felebarátodat mi képpen tenmagadat”; a „világderűre” következő világháború persze hogy több az egyszerű magyar szólásnál, a *Gavrilo* neve mellé állított *gavaril* nem pusztán akusztikus szóbokor, hanem a Gavrilo nyelvéen mondott „beszél” múlt idejű ige. Innentől van olcsóbb szójáték („szar a helyzet / Szarajevó”), ill. a kicsi és nagy ellentétek, és a versvég is kevésbé frapáns, mint a kezdet: „mire a falevelek lehullnak / sok lesz a hulla / halvány őszirózsák” (15.).

Ilyen szöveggörnyezetben nem lehet figyelmetlenül elsiklani a következő megfogalmazások mellett sem: az egybeírott verscím: *háborúbéke* magában foglalja mindazt, amit a világ, Európa és hazánk a történelem során megélt, hol háború van, hol béke, a kettő mintha feltételezné egymást, tartózkodásuk valahol mindig csak ideiglenes, ezért van a jelzőcserés „melegháború hidegbéke”; „szép békearc a békeharc”; és a fekete humor talaján fakad a sor: „áll a rokkant hadilábon”. A verset egy megrázó *intertextus* (lásd később) zárja: „*még nem nagy az ember / de már zsugorodik*” – a teljes perspektívatlanságot sugallja (18.).

Az aluljárók népéhez szóló buzdítás: „magyarok ne féljete!” temető faláról, urnafödél tetejéről harsog, de – hogy tudjuk, kinek a szájából szól – a képet kiegészíti- egyértelműsíti a következő sor: „tolláskodik már a turulmadár” (19.).

Anélkül, hogy belemagyaroznánk a szövegbe oda nem illő dolgokat, segítségül hívjuk a befogadóbb keblű posztmodern teoretikusokat: „mégis-

csak rendelkezünk a szöveghez bizonyos valóságreferenciákat [Parti Nagy Lajosról szólván], megmutatkozhat Parti Nagy nyelvének világteremtő ereje, feltárulhat az önkényes szerző által újrarajzolt, újraalkotott univerzum képe" (Bazsányi Sándor, *Grammantika*, Alföld, 1996/9, 78.).

Mert már a cím is hordoz konnotációt (másként: valóságreferenciát): *ma nem permanens*, hiszen a hetvenes-nyolcvanas években mindennapos téma volt a *hétköznapi forradalmisága*, a *permanens forradalom* (Király István kedvenc fogalma), ezért a vers minden sora politikai allúziót hordoz:

ma valahogy nem permanens
viszont nem is forradalom
tarló és kalapács

innen jönnek a szójátékok (a kalapácsra: „mit ácsolsz bátor bodobács”), az alantas képek, majd visszatérünk a bevezető képhez:

felhőn ülök felbődülök
nem ma nem permanens
és nem is forradalom
utca lettél petőfi sándor

A forradalom említésekor „két szakállas pofa” keveredik: a keresztfa előtt álldogáló Krisztus és a proletárforradalmat hirdető Marx. Kettejük közös sorsa a meg nem értés, tanaik leegyszerűsítése, a pusztá (gyakran értelmetlen) elnevezés: „a keresztúton megkeresztelik / a fát a szöveget a kalapácsot / megkeresztelik a forradalmat // nevet adnak a tértivevényes csillagoknak” (20–21.).

A valódi forradalmárok (Petőfi, Krisztus, Marx) után következik valaki, aki erőszakosan bitorolja a *forradalmár* megnevezést; kap is egy verset a

fülkébe menő forradalmárról (a verset a permutáció – lásd ott – alakzatára építi Debreczeny), aki odabent végzi a dolgát, „nem húzta meg a forradalmár a vizet / ő kijött s a forradalom ott maradt” (22.).

Gyakran egyetlen szó képes behatárolni a vers témáját adó kort és a szerzőnek ehhez való viszonyát. A többletjelentést adó szó a *vörös* előtti jelző:

tudatom veletek
szívemben októbertörős húst viszek

Még nem nyílik meg a vers, még csak disznóölést sejtet a költő, de a záró versszakban egyértelműsíti a jelzőt és a képet:

itt volt a ház
1956 volt
kurzív hullafolt-kalász
látod?
a fa vesztőhely
versbe írom az istent is
... (57.)

Van, hogy egy személy és híres versének sorai épülnek bele a versbe, így a politikum az intertextuson keresztül jut érvényre:

*de hát mért csatatér ez ha nem
csatatér?*
kavicsszüret a senkiföldjén
fél lábam egyfolytában sírba lóg

A kurzivált sor Rózsa Endre *Az elsüllyedt csatatér* című verséből való, a vers utolsó sorában a „kietlen ünnepen sárkányt ereget az ámokfutó”: a kietlen ünnep képzelet Rózsa Endre kiürült ünnepek gondolatát folytatja, az *ámokfutó* egy versének és egy kötetének címe (*Az ámokfutó álma*) (86.).

A modernnek tartott költőktől távol áll a pátosz, igyekeznek is magukat elhatárolni tőle. Még a Nagy László-féle „káromkodásból katedrális” diadalmaskodó fenségessége, a „főséges fejét bánat, bitangság fölé vágta” önapoteózisa is idegenné vált. Debreczeny egész lényétől idegen ez az attitűd, pedig vallomásos költő, csakhogy a vallomásokat szemérmesen bújtatja, leggyakrabban intertextusokba. A *hazajönni* című vers kollázs ugyan, de úgy van megszerkesztve, hogy az első szakasz a hontalanok hazátlanságát mutatja fel („a zsebtükrök a híd alól / nem tudnak hazajönni”), a második szakasz dühödt kirohanás azok ellen, akik „meghonosították” a hajléktalanságot, feledtetni akarják történelmünk szégyenletes pillanatait (Abda), eltörölni a hajdan útmutató ideológusokat. A korábbi cél: Európába érkezni, már csak álmom maradt. A szakasz végén kiderül: a költő azonosítja magát a hajléktalanokkal. Az egész szakaszt idézem:

ez is európa hörcsögök
narkózis után a feszületen dalolok
gyászhuszárok küzdenek az élet-
anyaggal
abda ma nálad a labda
nyugdíjas mondóka a stadionban
a kísértetjáráson szóltanul vártalak
éppen hajnalodtak a látomások
mindent láttam egy zsebtükörben
a híd alól nem tudtam hazajönni

A szakasz minden szava utalás elhangzott szövegekre, frázisokra, a „kísértetjárás” ama nagy filozófusra emlékeztet, aki úti célunkat hajdan kijelölte. A megvalósulatlan „álomszonettek” „éppen hajnalodnak”, de a versvégen a kísértetjárással együtt eltűnnek. Következmény: „a híd alól nem tudtam hazajönni” (64.).

A költő pedig pontosan tudja, hol találná meg hazáját. Az *ott a haza* című versben felsorakoztatja mindazt, ami hazává tehet egy országot. A „mindaz” Debreczenynél együtt tartalmazza a szépet és jót, ill. a rútat. A szép és rút elemek elválasztás nélkül keverednek a versben, mintegy a költő lelkében viaskodó ellentmondások egymásnak feszülését érzékeltetve. Mutatóba néhány az egyértelműen negatív haza-képekből: „hol helyetted csak a csönd”; „sötétlő árny lesz az arcom / repedezik rajta a kéreg”; „hentergő vén falloszok / táncolnak minden mozdulatban”; „abszurd látomás itt a valóság”; „profit csikordul / egymáson taposva”; „ott a haza / hol távolodó hátát látom / műanyag szatyronkon cégtáblákon / révedezik anyanyelvem / a spekulánsok édene beteljesedett”; „manapság szegény latrok nincsenek / csak utcalányok”; „hazug a perc és a pillanat”; „a sors jegyeket osztogat / a törpe hülye vicceket mesél”; „a csend gyávasággal viselő / a csörömpölő pénztárgép csak legyint”; „motyognak balga szónokok / van helyünk Európában / itt a kátyúban megpihenünk / hátunkon cipeljük a törpét / ahol a stadion ott a haza / ahol ő szotyolázik ott a haza”. A haza pozitív képeinek száma mindössze kettő: „hol az ember álmodozik remél”; „hol a fekete eperfa bólogat / hervadnak és virágoznak a versek”. A második kép nagyon erős intertextus: nemcsak ismerős, hanem konnotációja egy újabb összefüggésbe helyezi a verset: az „isten, haza, család” álságos jelszava helyett megzendül a *Családi kör* megnyugtató baritonja, a Petőfit szólító (lásd alább) intertextus mellé az Arany-felidézés (65–66.).

Babits verset aktualizáló intertextus a „mert vétkesek közt trafikos aki néma” (26.).

A *Házi feladat*: Józsefváros című versben a Palotanegyedből a romos kocsmákkal teli Józsefvárosra rálátva élesek a különbségek:

szűk utcák által határolt
szoba-konyhás
mennyország
ma emberek lakják
az egykori lovardát

nyirkos és dohos házfalak
udvarban kiskert és mállanak
faácsolaton függő
függőfolyosók
(119.)

Két sorozat zárja a kötetet: az egyik a hét napjait veszi sorra, mintegy az élet kezdetétől a vég felé haladásának metaforáját – az idő metaforáját: „az élet hétfőjén már megint / kitört az ablak / vagyis jaj dehogy / kitört már megint a forradalom / az ablaktisztításban / talán azért volt mocskos az üveg / zúg a fülke forr a fülke / forr a fülkedalom” (187.); „az élet keddjén (...) isten elől menekülve / idejük van a zsolnároknak és az elmélkedésnek”; majd „a zsolnárok és isten elől menekülve / ideje van a meggazdagodásnak” (189.); „az élet szerdáján” elősorolódnak a titkos, rejtegetni való dolgok, a fenyegetés: „térdfigyelő kamerák / benéznek a szoknya alá” – a szójáték nem öncélú: az általános tér megfigyelése helyett a szemérmesen rejtett személyi-női titkok feltárása a megalázóbb (192.). A mai élet minőségét jelzi, hogy a forradalom szóról a szenny jut az eszébe, amit tisztítani kell, és a hajdan szent fogalom elértéktelenedésének mértékét egy rendkívüli intertextussal határozza meg: József Attila emelkedetten szép *Ódájából* veszi a szennyel szembeállított fenséges ellenpontot:

„az élet hétfőjén én / a legszebb ablaküvegek közül / téged tisztítalak / te kedves szép alak / ki a mocsokban tükröződsz” (188.). A képben még egy allúzió rejlik: „a legszebb ablaküvegek közül téged tisztítalak” – aki valaha is „zakatolt”, hallja a fülében az „én a legszebb lányok közül / téged választalak” szöveget is.

Az élet közepén – azaz már történelmünk menetében –, „az élet csütörtökén” a megáradó víz fenyegeti az életet (193.); „az élet péntekén” játékháborúval készülnek a valódi előrenyomulásra („halljuk a tűzálló állványzatok ropogását”), a vakhit elleni támadásra, az álszent próféták álerkölcsei elleni egészséges, normális életre („a diszkrétan plátóira hangolt vágy gerlicéit / tápláljuk a szeretet madáreledelével / elutasítjuk a többrétegű és bonyolult alsóneműt / mert a szeretet nem visel vastag alsóneműt”, 194.) – persze érezzük a szarkazmust ebben az egészséges emberi kapcsolatban is. Az „élet szombatján” az eljövételre, azaz a végre várva feketébe öltözik minden férfi, „az élet szombatján” a költő hitet tesz a posztmodern teória ellenében, amennyiben szerinte nincs szereplő nélküli szemérmes vers és nincs szereplő nélküli szerelmes vers (azaz mégsem hiányozhat a posztmodern által kiirtott személyesség), és nehéz elképzelni az élet egyéb megnyilvánulásainak hiányát is (vizeletnyomok a fatörzsön), mintha a feketébe öltözött férfiak mindezek temetésére készülnének.

„És mégis – zengeti fel a költő a magyar költészet megmaradásra, küzdésre intő örök parancsát – élni bizonyos emberi szinten / örömmel és böllérkéssel a szívben / vámi az eljövételt” (196.). A hét végén – az élet végén –, „az élet vasárnapján” fordított világ köszönt be, az élet fősze-

replójává az élet macskája válik („az élet macskája a helyzetet igyekszik megragadni”; „a fakír megtisztítja az ablakot / eredeti fényében pompázik a kosz”; „összegyűrtem volna veled a lepedőt / de hát a macska olyan szépen kivasalta”; „na ott tápláljuk a macskát / a szeretet madáreledélével”; „mire a piros szárnyú gyík a lila levelű fák és Gauguin / füle visszatértek a nagymiséről”). A fordított világ sok előképe közül az ókori Saturnalia, a társadalmi helyzetek felcserélésének ünnepe a legközelebbi rokona, ahol egy napig az elnyomottaknak áll a világ. A társadalmi helyzet feltételezése a vers háttérében nem önkényes, maga a költő szövi bele a vers testébe („a diplomáciai erőfeszítésekkel párhuzamosan”; „menekülés idején”). A fordított világ képi megformálása a *permutáció* (lásd ott) egyik legremekebb példája (197.).

A másik sorozat „főszereplője” a *lakkcipő* – ezzel a sorozattal valami olyan egyedít valósít meg Debreczeny a költészetben, amihez hasonlót nem ismerek: a lakkcipő szimbólumává válik a világ változásának, jelképez korszakokat, egy osztályt, egy divatot, bizonyos anyagi szinten létezését (kölcson kell kérni); „ne haragudj hogy kölcsönvettem / az érettségre kölcsönkapott lakkcipődet /.../ érett fejjel teletömködni lótuszlevelekkel / a három számmal nagyobb lakkcipőt / hogy a lábamról le ne essen”; „itt állok fekete lakkcipőben / a duzzasztógáton”. A további példák sorolása helyett összegezzük Debreczenivel: „egyszerűen minden a lakkcipő” (173–185.).

Egyetlen hasonló jelenséget ismerek a művelődéstörténetben, ahol egyetlen szó – és nem is tárgy – jelképez mindent: a Tristan Tzara által megfogalmazott *Dadaista Kiáltvány*-ban a DADA szó helyettesít minden

kimondhatatlan lényegét: „minden DADA”. (A dadaizmussal való hasonlóságról vö. a *Mi új ebben a mai avant-gárdban* című zárófejezetet.)

Az irodalom folyamában – az intertextusok. Elkerülhetetlen volt már eddig is, hogy rámutassunk a manapság divatos és intertextusként tisztelt poétikai eljárásra, amelynek lényege, hogy a költő saját gondolatmenete megerősítéséhez vagy a saját szavak kimondása helyett valamely elődjének, kortársának művéből idéz. Nem kell az eljárást feltétlenül posztmodern aktusnak gondolnunk, hiszen régi korok költészetében olykor egyenesen megkövetelték az elődök szövegeinek felhasználását, és minél több szöveget tudott idézni az utód, művét annál értékesebbnek gondolták. (Így születtek például a *Homérosz-* és *Vergilius-centók*.) A mai idézés annyiban különbözik a régitől, hogy általában *nem pontos*, csak *utalásos* idézés, ezért nevezik „felidézésnek”; a pontos idézésnél vagy jelzi a szerző a szöveg lelőhelyét, vagy nem – ez a gyakoribb.

Debreczeny a tisztességes idézők közé tartozik: mindig megjelöli, kinek melyik művéből merít, sőt, mely művekből állít össze *kollázst* (ez a kedvenc műfaja). Nem öncélúak ezek az idézetek, felidézések: Debreczenynek fontos, hogy az egész magyar és világirodalom részének tudhassa magát, hogy érezze: benne van az egyetemes költészet folyamatában. Ahhoz, hogy valaki mindenhez megtalálja az odaillő intertextust, *nagyon műveltenek kell lennie*, pontosan működő asszociációs bázissal kell rendelkeznie. Az asszociációt bármi elindíthatja: egy szó, egy hangalak, egy képrészlet stb. Az alábbi példában két nagyon távoli képet ránt össze egyetlen szó, a *reszket* segítségével.

reszket a lelkem
mert a delírium már csak ilyen
reszket az embernek mindene
pedig nem szállott rá madárka.

(11.)

A fenti humort csak tájékozott magyar olvasó tudja érzékelni, és az intertextusok nagy részére is áll, hogy csak az eredeti nyelven írt és általában közismert költészet alkalmas erre a stilisztikai eljárásra. (Ez vonatkozik a korábbi *Családi kör*-felidézésre is.)

A magyar költészetből merített intertextusok mutatják, hogy közismert szövegekből lehet igazán jó intertextusokat formálni: egy mondatvariáció (lásd később: *permutáció*) versben a fokozatosan elért – fokozatosan elrontott – intertextus így hangzik:

anyám a virágmintás
teamécsek nem hazudnak

Eredetije Petőfinél: „anyám, az álmok nem hazudnak”. A következő variáció meglep hétköznapivá silányított képével:

csak ami nincs annak van krumpli
csak ami lesz az a krumplivirág

A rontott intertextusból erőteljesen cseng ki az alap, amire a sorok épülnek, az az ellentét, ami a két sor karakterét adja: a bővített állítmányi részek mellett az alanyok változnak (krumpli, ill. krumplivirág), és csak azért nem érezzük blaszfémianak a szövegrontást, mert a beépített idegen szövegrész, a *krumpli* József Attila költészetének egyik visszatérő, fontos motívuma, mint minden, ami a táplálkozáshoz tartozik („Mint egy tányér krumplipaprikás, / lassan gőzölög lusta, / langy estében a piros palás, / rakás falucska.”; *Falu*). Deb-

reczeny mintája, az eredeti József Attila-vers gondolati költészetének egyik legkomplexebb képét mutatja:

Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.

(*Eszmélet*, IV.)

De fontos elemmé válik Debreczenynél is, aki hazánkat – sajnos, milyen igaz! – találóan „krumpli-magyarországnak” nevezi (139.).

Két Karinthy-versből kontaminálja a következő kollázsát:

elrepültek a pillangóvirágok
(*Pityang*)

és

nem mondhatom el mindenkinek
elmondom hát senkinek (*Előszó*)
(28.)

Csak a szavak azonosak, a mondat szintaxisa egészen más:

áldom vagy verem a sors kezét,

így fordul az amerikai avantgárd egyik fenegyerekéhez, Gregory Corsóhoz, és kérdéseket – természetesen költőieket –, groteszkeket, abszurdokat tesz fel a halott költőnek (37.).

Kiforgat az ókorból származó közmondásokat is:

a hajam hosszú volt
a művészet rövid

(azaz „ars longa, vita brevis”), és így emlékezik beat-korszakbeli indulására (38.).

Világirodalmi intertextusait bestseller voltuk miatt könnyű megfejteni: két – pólókról, bögrékről és egyéb kutyükről is ismert – film és regény

címeit keveri össze: „nézi a gyűrűk háborúját / a csillagok ura”.

Nagy Zopán verse kapcsán Camus *Sziszüphoszának* remek sora jut eszébe, természetesen elcsavarva a végét: Camus: „Nincs sors, melyet le ne győzne a megvetés”, Debreczenynél: „nincs sors, amelyet le ne győzne a nevetés”, és még meg is erősíti, hogy közhelyesebbé tegye: „ki mint nevet úgy arat” (82.).

Ahhoz, hogy egyetlen szó felidézze eredeti helyét, nagyon erősen belénk vésődött szövegnek kell lennie: a „rosszkedvünk tavaszra kivirágzik” úgy kelti fel a Shakespeare-dráma kezdetét, hogy a kulcsszó még csak nem is sor elején áll. A *III. Richárd* kezdete pedig: „York napsütése rosszkedvünk telét tündöklő nyárrá változtatta át” (186.).

Műveletek a szövegen belül – a permutáció. A permutáció ismétlésen és a szavak helycseréjén alapuló retorikai alakzat, Debreczenynek talán a legkedveltebb szövegalkotó elve. Vannak egyszerű és összetett permutációi; az egyszerűbbekben kevesebb elem cserél helyet (egy korábbi kötetének a címe ilyen: *A területtel őrzött kutya*). Az egyszerűbb típusokból kevesebbet ír Debreczeny: ő azt szereti, ha minél nehezebb a feladat. Egyik legtekélyesebb permutációs verse – mert rendkívül egyszerű cselekmény történik az elbeszélte jelenetben – a *jobban szerettem volna* című: az első szakasz minden sora felborul a következőkben, minden szava kapcsolódik a szöveg minden szavához, és mindezenközben a szöveg értelmes marad. A permutációban részt vevő elemek az első szakaszban:

vasárnap reggel jobban szerettem volna

magam főzni a kávé magamnak szerettem volna konyhában kotyogni motyogni magamban valamit álmosan ami behallatszik a hasábrádióba de tönkrement a kávéfőző és vasárnap reggel tönkrementem én is

A második szakaszba belépnek új elemek, amelyek egyrészt szójátékokra adnak alkalmat:

lecsavartam volna a kávéfőzőről a tetőt ennek az egésznek nem volt sok teteje de már csak ilyen a dolgok menete az ember csavargat valamit álmosan a templom tetejéről a tornyot óvatosan lecsavarja hogy benézzen (...),

majd a továbbiakban ezek az új elemek is részt vesznek a permutációban. A „minden elem kapcsolódik minden elemhez” két irányban is megtörténik:

$A \rightarrow B; B \rightarrow A$; majd $A \rightarrow B \rightarrow C$, ill. $C \rightarrow B$, ill. $C \rightarrow B \rightarrow A$; ill. $B \rightarrow A \rightarrow C$, ill. $B \rightarrow C \rightarrow A$ változatokban.

Ha a szövegalkotó szavakat-frázisokat a minimálisra korlátozza, akkor soronként két-három elemet számolhatok, ez megszorozva a 42 sossal, meglehetősen gazdag variációsorozatot hoz létre (93.).

Az egyik legszemélyesebb az intertextusok között már említett Petőfi-felidézés, a *virágminták nem hazudnak* című, amely a kezdő két sortól:

anyám a virágmintás
teamécsesek nem hazudnak

jut el a zárósorokig:

akkor a sorminta teaminta
 anyám ma mintáért ment a menta
 anyám ma a virágmintákat követjük

Eközben a szövegben szó esik hazugságról, érdekről, fényeskedőkről, kényeskedőkről, és van szürrealitás-ként ható három sor is:

a virágzásban lévő teába
 akkor is tesznek mécesvirágot
 hogy megvilágítsa a világot

Egy Petőfi-motívumra alapozott versben a világ megvilágítása nem öncélú tréfa, hanem – még mindig – a folytonos várakozás a szellem napvilágának feltündöklésére (32.).

(Összetett permutáció még a *Kísérjenek el* című darab is, 104.)

A permutációk testet öltése – a fordított világ. A permutációk többsége létrehozza az alapállapot megfordítását, a fordított világot. Van verse, amely ennek a fordított világnak a képét mutatja, annak magyarázatával: tévképzetek rabjai vagyunk, a tévképzetek, a rögeszmék pedig szabadsághiányból erednek. Az *aranyhalak* című versben minden kép *oxymoron*: a *mi tekintünk riadt*, de *tőlünk vadulnak el az oroszlánfejű halak*. A *szabadság egyetlen szétesés (a rend helyett)*, és a szétesés után „szavakba önti magát a létezés”, tehát a szabadsághiányos létezés szólal meg így: „azt hittük lábunknál fekszik a kert / pedig mi csaholunk a kert lábainál / a remény perceiben / szemünk előtt összeforr a seb / a fájdalom begyógyul szemünkben” (a seb a *szemünk előtt* van, de a *szemünkben* gyógyul meg a fájdalom). De rabok az állatok is, megjelenítésük csupa oxymoron:

oroszlánfejű aranyhalak
 a tágas kerti medencében
 etetéskor egymást lökdösik
 taszigálják

(135.)

hátrafelé haladsz egy vers címe és első sora, és ebben a versben valóban minden fordítva van. Nemcsak hátrafelé haladsz, de nem tudod, a kutya vagy-e, vagy a gyalogos, vagy talán a vágóhídon kukorékoló kakas. Kulcsor következik: „a sárga házat rég bezárták”, ami nemcsak a vers valósága, hanem országunké is: a Lipótmező bezárása után az örültek szabadon kóborolnak hazánkban. „nem jön el érted senki sem / sem isten sem a sintér”. A vers végén a fordított világ már abszurdá válik:

isten orrára rászáll a légy
 nem látja szegény
 de a légy összetett szeme
 mindent lát

mindent lát

(130–131.)

„Színház az egész világ” – mondhatná Shakespeare-rel, de nem idéz ilyen fennkölt – és egyben közhellyé vált – mondatokat, csak leírja létezésünk tragikomikus látszatvilágát, ami – mintegy kulisszán – e földön játszódik. A rövid kis versben kulcsszavak vannak:

aki meghalt
 az a földre rogyott

kiáltozott és kapálózott
 aki megörlött

*időnként aztán
 összecserélték a szerepeket
 a mesterdalnokok*

(kiem. Sz. E.)

A kiemelt sorok hordozzák Debreczeny világképének egy lényeges vonását: a földön játszott *szerepek* felcserélődnek (a kemény mondatot jelentőségteljesebbé teszi, hogy mindez a „klasszikus mesterdalnokokkal” történik). Ez a szerepcserés látásmód nyilvánul meg a permutációkban, oxymoronokban, paradoxonokban. A szerepcseré lényege: *senki sem jár jól, egyik változat sem élhető*. A vigasz:

de szerencsére a megemelt deszkaszínpad
süllyesztő alkalmazását is lehetővé tette
(136.)

Ezt kapjuk: mehetünk a süllyesztőbe. De nem Don Giovanni diadalmas heroizmusával, csak a kisemberek alantas megsemmisülésével.

Műveletek a szövegen belül – a homonímia. A *homonímia* azonos alakú, de különböző jelentésű szavak használatán alapuló alakzat; kevésbé értékes költői fogásként egyszerűen *szóvicc, tréfa*. Nem bír magasabb esztétikai értékkel az alábbi játék:

hívd segítségül a karmát
a macska holdban áztatja
a karmát
(51.)

Érdekesebb kapcsolás, amikor a köznyelvi szólást – fájdalmában csillagokat látott – viszi át irreális asztrológiai eseményre: „de fájt a lábam / *délben láttam a csillagokat*” (28.).

Egy homonímián alapuló verskezdet után az egyalakúság egyik tagja életre kel:

mikor az utcán átmegy a tűzcsap
mindig akkora zajt csap,

és ezután kezdődik a tűzcsap-tárgy alaki hasonlóságának éledése:

a kígyó az uborkára feltekeredik.

A kép szakaszokkal később kiteljesedik: „éhező táncosok és akrobaták / uborkástól megeszik a kígyót”. (Nem lehet figyelmen kívül hagyni a verskezdet rontott intertextusát: József Attila ritka jókedvű és különösen dalamos verse kezdődik így: „Mikor az uccán átment a kedves”).

Gunyoros-megmosolyogtató a visszaemlékezés a „sosem létezett szocializmusban” élt énjére: „az élet királya voltam / még a fogamat is megkoronázták” (38.). Hangalaki hasonlóság adja az alábbi tragikomikus sort: „a hátországnak viszkedett a háta”, de immár nem öncélú a játék: „a haza belőle vakar elő katonákat” (17.).

Parti Nagy Lajos versszövegeit a posztmodern kritikusok úgy olvassák, ahogyan a posztmodern kritikusok posztmodern szöveget vizsgálnak. Parti Nagy homonimáiról a következőket írja elragadtatott kritikusa: „A nyelvben adott, etimológiailag nem is összefüggő hasonló hangzású tövek esetleges egybejátszása jelzi annak egyik lehetőségét, ahogy a nyelv 'alkotótársá' válhat a szövegalkotás és a szövegolvasás folyamatában” (Kulcsár Szabó Ernő, *A nyelv mint alkotótárs. Nyelviség és esztétikai tapasztalat újabb irodalmunkban*, Alföld, 1995/7., 59.).

Ilyen alapállásból – hogy mi magunk kiszolgáltatottak vagyunk a nyelvnek – nem véletlen, ha ilyen megállapításokra jut Parti Nagy elemzője: „Az olvasás lineáris folyamatát időről időre megszakítja a különböző értelmezési lehetőségek számára nyitva hagyott szöveg” (Domonkosi Ágnes, *A nyelv átértékelődése a posztmodern költői stílusban*,

<http://www.c3.hu/~magyarnyelv/01-2/domonkosi.htm>). Hasonlókat olvashatunk más, posztmodernként értelmezett költőkről is: „Tandorinál a vers valóban önmagát szüli meg – folytonosan generálja magát. (...) Marnóra is ez érvényes. Versei önmagukat írják – legszívesebben szétírnák magukat” (Földényi F. László, „Idilli verdesés-zaj”, Jelenkor, 1999/6.).

Debreczennél sosem érzem a nyelv felsőbbrendűségét az alkotóval szemben: ő alkalmazza a helyesen megtalált nyelvi elemeket, nem azok generálják – egymásra rátalálva – a verset.

Amikor – a csak lassabb olvasásra képes olvasó – „megakadna” egy olyan fordulaton, miszerint:

mutatja okostelefonján
a napok számát
és a rendelkezésre álló
kolbász mennyiségét
(11.),

akkor nem posztmodern olvasási nehézséggel van dolgunk, hanem a költő újra elővesz a magyar költészet hatalmas kelléktárából egy alakzatot, aminek *közölés* a neve, a lényege pedig, hogy egy állítmány visszautal egy előző tárgyra és egyben előremutat egy következőre. Régi költőinknek kedvenc alakzata volt, példának Csokonaitól:

„a mai nap jármát s odahagytam
az emberi lármát” (a sor egyébként leoninus hexameter, amelyben éppen a rímelő szavak kapcsolhatók össze a rímen kívül a közös állítmánnyal is).

A régebben használt mondatszerkezettel szemben Debreczeny előrehelyezi az állítmányt, így a második tárgytól nagyobb távolságra került, ezáltal meglepetést okoz, más versekben esetleg csattanót helyez a szakaszvégre.

Költői eszközei. Leggyakoribb és leginkább kedvelt szövegformáló elve az *asszociáció*, amely kétféle lehet: *akusztikus* (hangzáson alapuló) vagy *tematikus*. Debreczeny agyának fürge mozgásával vadászik a hangzási hasonlóságokra, lubickol bennük: *turbékolás – térburkolás*.

Egész asszociációsor épül hangzási rokonságra:

az alma szombaton vértett
de nem tűnt fel mivel piros alma volt
de nem volt *mogyoró*
a színe akár a *kanyaró*
morbilli és kiborult a *bili*
(76.)

A jelentésmódosulás messze vezet a kiindulóponttól; a verskezdet:

összehajtogatják és a szívük fölé
belső zsebükbe teszik
labor leleteiket a vértanúk

És a versvég: „olyan békésen zajlik
ma a béke” (34.).

Az *ellentételezés* akkor fejti ki leginkább a hatását, ha iróniával-öníroniával társul. Így indul egy vers:

ahogy ültem a vécén
a rózsaligetben

egy ellentételező idilli képpel; az idilliben a költészetéről elmélkedik hosszasan, érdekesen, mígnem bekúszik a legélesebb ellentét:

arra gondolok milyen jó lenne
folytatni a verset
(...)
de hát mégsem illik ilyesmit
e meghitt kis helyen
hallgatnék de Szókratész mindig
szóra kész
beszélgetve vezet rá

hogy a rózsaligetben
az erkölcsi igazságot megtaláljam
a végén
(...)

és a szennyvíz zubogása közben elő-
lép Aphrodité, hol piros, hol fehér
rőzsák között (159.).

Az idézetben egy nagyon jó rím is
van: *Szókratész* mindig *szóra kész*,
ami már a túl jó rímek kategóriájába
tartozik, amelyek a humor forrásai
is lehetnek. A költő szereti ezeket a
túl jó, azaz mosolyt fakasztó rímeket
(„nézem tankerek-e / megforgat en-
gem a tan kereke”, 164.), panaszra-
tavasra (157.); és van egy teljes,
rövid szakasz, ellentételezéssel és
szóviccet alkotó, szóátvágásos homo-
nima-rímmel:

kérdem én vagyok-e
kérdez ő lehet-e
kérdem rom-e
ó Júlia

(124.)

E rövidke részben a homonima-rím
csattanóként érkezik – ez a csattanóra
élezettség Debreczeny kedvelt fogása.

**Mi az új ebben az örök avant-
gárdban?** A kötetben van egy so-
rizat, főhőse a *lakkcipő*. Különféle
helyszíneken különféle emberek vise-
lik vagy átadják egymásnak; különféle
társadalmi rétegek között vándorol,
különféle létminőségeket szimbolizál.
Az egyik vers címe: *minden a lakk-
cipő*. Ez a cím és ez a vers a soro-
zat *kulcsdarabja*; a lakkcipő mindent
és mindenkit képes helyettesíteni,
szimbóluma jónak és rossznak. Ed-
digi olvasmányélményeimben efféle
megoldással nem találkoztam: ez a
tárgy önálló életre keltve a MINDEN.
Egyetlen szöveget tudok csak előz-

ményként állítani, a többek által meg-
fogalmazott *Dadaista Kiáltványt*, ahol
minden a DADA. A lakkcipő a vizsgált
szövegviszonyokban éppúgy nem je-
lent semmit, mint a DADA.

[Néhány idézet a különféle *Dadais-
ta Kiáltványokból*, amelyekben felfi-
gyelhetünk több Debreczeny-alkotás-
módra: ellentételezés, groteszk, non-
szensz stb. „Dada nem jelent semmit.
Azért írom ezt a kiáltványt, hogy ki-
mutassam, lehet ellentmondásos cse-
lekedeteket is egyszerre végrehajtani
egy rövid lélegzetnyi idő alatt, a cse-
lekvés ellen vagyok, és a folytonos
ellentmondást szeretem...” „A Dada
szó a lehető legpozitívabb kapcsolatot
jelenti a minket körülvevő valósággal
(...) Az élet zajok, színek, szellemi
ritmusok egyidejű zűrzavarában kelet-
kezik, amelyeket a dadaista művészet
kiáltásokkal és heves lázzal azonnal,
közvetlenül a maga hétköznapi lehe-
tőségében és egész brutális valóságá-
ban ad vissza” (Tristan Tzara, 1918).

„...Hogy lehet levetni minden si-
kamlósságot és zsumalizmust, min-
den kedvességet és fenséget, minden
túl-moralizáltságot, elállatiasodottságot
és mesterkéeltséget? Úgy, hogy Dada
mondasz. A Dada a világ lelke, a Da-
da a fénypont, a Dada a világ legjobb
liliomszappanja” (Hugo Ball, 1916).

Debreczeny maga is tudatosan
visszaul az eredeti Dadára, amikor
leírja látogatását egy múzeumban,
ahol csupa objet trouvé-t lát, majd
pontosan elemzi, amit lát:

a múzeum a szépség temploma
hol térdre borulunk
a tiszta esztétikum előtt
mágia etika tudomány
mesterség hasznosság természet
(...)
láttam a múzeumban a műalkotást
posztamensen láttam a forrást

egy csodálatos gyönyörű piszoárt
gondolatiság volt benne gondo-
latiság
a művészetről beszélt énnekem
(...) (127–128.)

Emlékezzünk a rózsalugasban álló
vécére, és olvassuk mellé a *Dadaista
Kiáltványt*: „A legjobb, a legeredetibb
művészek azok lesznek, akik az élet
vizesésének bömbölése közben min-
den órában visszanyerik saját testük
egy részét, és miközben belevetik
magukat a korszellembé, kezük és
szívük egyaránt vérzik” (Richard Huel-
senbeck, 1918).

Debreczeny kis kötete számomra
egyértelműen – a modernség ér-
telmében vett – avantgárd alkotás.
Nem posztmodern, mert van világné-
zete (nevezzük akár narratívának
is?!), amit *A szöveg teste* fejezet-
ben kibontottam: az elesettekkel,
szegényekkel, megalázottakkal érez
együtt; van haza-fogalma és haza-
szeretete; visszaemlékszik az általa
pozitívnak tartott történelmi korszak-
okra (1956); míg a posztmodernnek
nincsenek emlékei. Debreczeny azo-
nosul saját szövegével, sőt gyakran
maga a versek alanya – a posztmo-
dern teória szerint a verseknek nincs
szerzőjük, sem alanyuk. Amit közölni
akar, azt minden, rendelkezésre álló
eszközzel közli, kimondja, üzeni –
véleménye van: ez sem posztmodern
magatartás.

Az elemzésben megfigyelt stiliszti-
kai, retorikai és egyéb nyelvi elemek a
*jelentés minél hathatósabb kifejtését
célozzák, méghozzá felhívó erejű at-
titúddal*:

minden hatalmat egy kőfalloszra
ruházunk
monitoron nézed a falloszt
ahogy pénzt oszt
valaki hazavitte a toronyórát
itt hagyta a láncot (...)
(26–27.)

A forradalmár vers egésze a fülke-
forradalom és annak végrehajtója el-
len szól (22.); a *szakrális nagymama*
versvégén a kurzivált, utolsó előtti
szakasz a ránk nehezedő nihilt pana-
szolja (14.); az ébredő magyarok ellen
szól a *régészeti lelet* (10.).

Ez a régi avantgárdot felélesztő
költő újdonságot abban hoz, amit
A szöveg teste fejezetben összegez-
tem: határozott állásfoglalást társa-
dalmi, politikai kérdésekben, a közös-
ség keresését és megtartását, a törté-
nelmi emlékek megőrzését – a DADA
mindezt tagadta, törölte.

Határozott személyiségű, éles vi-
láglátású, pontosan megfogalmazott
szövegekkel üzenő, előreívó szán-
dékú szerző Debreczeny. Amilyenek
a legjobb mai modernek, az örök
avantgárdok.

Szepes Erika

Csontos János

Ditrói Ákos 90

Ha volna a Napútnak a *Jeles hetvenesek* mintájára *Jeles kilencvenesek* sorozata is, akkor most lehetne Ditrói Ákost köszönteni benne, ugyanis 1926. március 31-én jött a világra. Amikor 1995-ben egy párizsi boulevard kávéházában megismerkedtünk, már közelítette a „jeles” hetvenet. Érdekesnek találtam, hogy születési évszámaink (a 26 és a 62) épp az inverzei egymásnak: gondoltam, ez nem lehet véletlen.

Azon a napsütötte őszőn egy hónapos „illegális tanulmányúton” voltam a fény városában. A hivatalosan már bezárt Magyar Házban aludtam a Vaugirard úton; Illyés Gyula régi fürdőkádjában fürödtem. Ismerkedtem a '45-ös és '56-os disszidensek belharcával, felkerestem Párizsba szakadt magyarokat: Pierre Székelyt, Fejtő Ferencet, Michel Gyarmat-

tit. Ditróival építész ismerősöm hozott össze: csak annyit tudtam róla, hogy ő is a nagy forradalmi huzattal távozott. A könyvkiadójában interjúztunk, merthogy franciául írta némiképp fantasztikus regényeit (*Les Racines de la Citedelle*, *Le Justicier Clong*). Aztán szóba került, hogy lefordította Weöres Sándor *Dalok Na Conxy Pan-ból* című ciklusát, s a kérésemre meg is mutatta. Revelatív élmény volt: a húsz négysoros strófa konzseniálisan megszólalt Rimbaud nyelvén. Mivel azokban a hetekben magam is írtam egy tizenkét darabból álló ciklust *Szajnaparti szonettek* címmel, elkérte, s bár kétségkívül jobban meg kellett küzdenie vele, mint Weöressel (épp a hagyományos versmondattól szétfeszégetésével kísérleteztem, de úgy, hogy közben ne sérüljön sem a csiszolt forma, sem a jambikus lüktetés), átültette őket franciára. Mondanom sem kell: jobbak lettek, mint az eredetiek. Kis kétnyelvű füzetkében jelentek meg Hules Béla jóvoltából, *Sonnets parisiens* címmel.

Évente egyszer-kétszer találkoztunk azután, amikor hazalátogatott; előbb a Gerbeaud-ban, majd a Gellértben. Szenvedélyesen politizáltunk; annál is inkább, mert maga is szerkesztett *CoEur* címmel egy Közép-Európával foglalkozó folyóiratot: Trianon népével próbálta megértetni, mit is művelt a magyarokkal Trianon. Én ismertettem össze Fucskó Miklóssal és F. Saági Anókával, akik aztán a Szószabó Stúdió kereteiben a magyarországi kiadói lettek. Első vállalkozásuk, a Weöres-versciklus kiadása a jogdíjörökösök értetlensége és irreális

mohósága miatt fiaskó lett, csúnya pereskedésbe torkollott; a saját Ditrói-művek megjelentetése viszont gördülékenynek mondható. Több ízben dedikált is a Vörösmarty téren a Napkút és a Magyar Napló kiadók standján.

Ditrói Ákos ugyanis több évtizedes építészkedés, polgári létezés után ismét felfedezte magában az eltemetett író, újraélesztette ifjúkori költői ambícióit. Ámulva néztem ezt az érett kori reneszánszt: nem csupán egyik, eredetileg franciául írott regényét (*Az Erősség gyökerei*) fordította magyarra, de verseinek kétnyelvű tárát is létrehozta; a francia darabokat magyarra, a magyarul írottakat franciára ültetve át (*Magyarul mondom / Je le dis en français*). Következett aztán a misztériumdráma-sorozata: az öt darabból álló ciklust (*Európa mítosza, a Jéghatalom, A nemek háborúja, Ég-Föld közti pár, Európa tragikomédiája*) maga is illusztrálta. Most pedig itt az újabb, ugyancsak öt részre tervezett, *Öt-ször öt ötlet* című kispróza-sorozata, amelynek első opusa (*Örök*) leplezetlenül a szabadkőműves-élménykörből táplálkozik.

Merthogy az építész-író a szabadkőműves-világban is megmerítkezett: a *Nyugati Magyar Irodalmi Lexikon* szerint éveken át a Martinovics Páholy főmestere is volt. 1951-ben a Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett építész-mérnöki diplomát, harmincévesen távozott francia földre, 1957 januárjától él Párizsban. Publikált az *Esprit*-ben; a párizsi Magyar Műhely második számának fedőlapján, 1962-ben pedig képzőművészeti szerkesztőként szerepelt. Versei a Magyar Műhelyben, az *Irodalmi Újságban*, valamint az *Új Látóhatárban* jelentek meg. És most kilencvenéves: Isten éltesse!

Kezében tartja lapunkat, Kedves Olvasó – hadd higgyük, hogy „nyert ügyünk van” így, mert törekvéseinket megítélheti, s határozhat arra, hogy adójának egy százalékát alapítványunknak ajánlja föl.

Ezt megteheti, ha kedvezményezettként

a **Cédrus Művészeti Alapítványt**

nevezi meg, adószámunk pedig:

18110661-2-41.

Köszönjük.

Csontos János

Valami furcsa és megmagyarázhatatlan

Elfogult sorok Toót-Holló Tamás fél évszázados fennállására

(Bevezetés)

Mitől barátság egy barátság? Már a műfaj is nonszensz. Autonóm férfiembe-
rek, akik szakadatlan, reménytelen (s néha azért nem is olyan reménytelen),
sóvárgó-ostromló küzdelemben állnak a női nemmel, elvileg semmilyen szel-
lemi-érzelmi kapcsolatban nem lehetnének egymással. Ez a világ csak látszó-
lag férfivilág: minden reggel elindulunk mamutra vadászni, míg az asszonyok
csendben gyűjtögetnek a barlang epszilon sugarú környezetében, s mire
megtérünk a nagy szőrös zsákmánnyal, már rég kitalálták harcias életünkhöz
a célt, a stílust és az ideológiát. Ám a mamutles közben történik valami furcsa
és megmagyarázhatatlan a mogorva vadászok között: elkezdenek vonzódni
egymáshoz. Olyasféle ajándék ez a szenvedély a sorstól, akár a szerelem;
s ugyanolyan irracionális. A férfiak aztán sután és szemérmesen próbálják ezt
az együttregzést megtartani az intellektuális tartományban, az érzékiségnek
csak annyiban engedve, hogy olykor aszexuálisan együtt sportolnak, együtt
csavarognak, együtt étkeznek vagy együtt isznak. S igen, együtt is dolgoznak,
mert a fából vaskarika „munkabarátság” ennek a szellemi vonzalomnak a fizi-
kai foglalata. A gyűjtögető hölgyekre nézve igen nagy veszély a férfibarátság,
hiszen a „férfivilág” valójában a női érdekek lovagias védelmén alapul, két
vadász természetlen együtt időzése pedig nyilvánvaló elkóborlás a fősoportól:
nem szolgálja a fajfenntartásra programozott élet-halál küzdelmet. Így aztán
a bosszús nők nem is gyártanak hozzá teóriát: itt állunk támasz nélkül, el-
anyátlanodva.

(Tárgyalás)

Akárhogy is erőltetem az agyam, nem emlékszem barátságunk első pillanatára
Toót-Holló Tamással. Akkor persze még „csak” Tóth Zsoltnak hívták, később
Toót H. Zsolt lett, doktori címmel vagy anélkül. Egy biztos: kezdettől „földiek”,
ózdai születésűek vagyunk, s ez cinkos összetartásra indított bennünket. Pedig
Ózd városához nem könnyű hűnek és lojálisnak lenni: nem az ipari funkció-
fosztás és az ebből fakadó identitásválság, nem is a történelmileg kialakult
kevert kultúra miatt, hanem azért, mert lokális tradíciói polgáriak is, meg nem
is. Például gyanakodva néz a városból elszármazott, majd karriert csinált fiaira:
nem tudja eldönteni, büszkélkedjen-e velük vagy renegátnak bélyegezze őket.
Szülővárosunk még velem sem tud igazán mit kezdeni, pedig én egyszerűbb
képlet vagyok; hogyan vélekedjen akkor a talányos ködgomolyba burkolózó
Tamásról? Holott egy echte polgárváros egyértelmű szerelmes (földrajzi) val-
lomásnak tekintené például azt a miliőfestést az ipari tájról, amit debütáló

regényében, a *Pályaháborgások*ban produkált. Tamás fiatalabb, de kezdetől tudatosabb, mint én. Velem ellentétben nem sajnálta az időt olyasmire, hogy például az irodalomtudomány kandidátusa legyen. Tetszett, hogy épp Karácsony Benőből doktorált: a *Napos oldal* nekem is kedves olvasmányélményem. Igazából neki is a régi Magyar Nemzetnél lett volna a méltó helye, de egy banális összeférhetlenség miatt (az akkori apósa volt a főszerkesztő) mégsem „vadászhattunk együtt mamutra”. Csináltunk viszont párhuzamos kritikarovatot a Polisz folyóiratban: én a *Verslest*, ő a *Prózaporondot*. A köztünk levő mentalitásbeli különbséget jól mutatja, hogy az ő szériájából könyv lett, míg az enyémből nem. Ő lett szerkesztő a Poliszból elkülönböződött Napútban is; később a Magyar Naplónál sodródtunk össze. Tamás sokféle tehetségéből ugyanis kiragyog a szerkesztői talentum (ami összefügg a ritka rendteremtő képességgel): előfordult, hogy elhívtam egy szellemi vérfrissítésre készülő hetilap szerkesztőségébe ismerkedő találkozóra, s míg a többiek barátkoztak a gondolattal, pár héten belül ő már a vezető szerkesztői székbe telepedett. Felsorolni sem lehet az orgánumokat, ahol megfordult, több helyen főszerkesztőként, de alapítóként is. Mivel ő is notórius gründoló, jegyezzük itt meg a sajtótörténeti hűség kedvéért, hogy egyebek között a Heti Választ is ő hozta létre a semmiből. Most éppen – immár hosszú évek óta – a nemzeti hírgyár tetejében ül (változó titulusait meg sem kíséreltem megjegyezni), elképesztő nyomás alatt: újdondász kollégák százainak sorsa múlik a leleményességén és az idegállapotán. Pozíciója permanens kreativitást és ütésállóságot kíván; számomra felfoghatatlan, miként lehet emellett revelatív prózatrilógiát írni. (Talán lélekmentő terápiaéént.) A szokott összeférhetlenség miatt le kell mondania díjakról, reflektorfényről; viszont maximalista az alkotásban: „antropológiai kalandregényei” (Hoppál Mihály) a tökélyt ostromolják, tárgyasulásaik pedig könyvészeti remekművek. Ehhez persze kell olyan fanatikus kiadó is, mint Szondi György, aki fotósként egyben az alkotótársa is. Ez is amolyan virtuális mamutvadászat; kapcsolatuk furcsa és megmagyarázhatatlan, úgyhogy biztos vagyok benne: Tamásnak rajtam kívül is van legalább még egy barátja. Még az előző évezred vége táján összekapaszkodtunk, s egy harmadik ózdi illetőségű pályatárssal, Kálnay Adéllal társulva tető alá hoztunk egy közös ózdi antológiát *Provincia Nostra* címmel. Abban volt körbeinterjúzás is, ami egyben a jobb önismerethez is hozzásegített bennünket. Mi tagadás, így, visszaolvasva érteni vélem az Ózdon maradottak diszkrét távolságtartását: nemigen volt még kiolvasható belőle sem az én szemérmes Ózd-regényem lehetősége, sem Tamás lehengerlő kompozíciója. A *Kő Misztériuma* az én gondolatvilágomban mindig a szintén ózdi *Arvisura* folyamánya – persze egy-két klasszissal magasabb szinten: Paál Zoltán kompozícióteremtő képessége ellenére is ösztönös és naiv író, míg Toót-Holló Tamás messzemenően tudatos. Épp ezért, hitem szerint ő lesz az első a magyar irodalomban, aki trilógiákból formál trilógiát. Ideje bőven van rá. Ehhez képest már csak halványveres farok, privatizáló kóda a személyes tapasztalat, hogy bajban ismerszik meg a barát...

(Befejezés)

Az egyelőre nincs, s szívből remélem: még sokáig nem is lesz. A magyarok Istene éltesse az ötvenéves Toót-Holló Zsoltot!

Kiss Anna

Kövek, források a falból, tünemények, nap útját, hold útját járó garaboncok

(Téblábolások Toót-Holló Tamás könyve körül)

Illetve az oktalan kérdés: hogy lehet halálok halálával élni, eget, földet, föld alattit bejárni egy világgá táguló szobában, s visszaesni ugyanoda, hogy újra s újra át a Szivárvány Kapuján, a Tejes Út Kapuján, földi résen, lyukakon...?!

Tudják a göncös, gubancos bánatok, gördülő kő-robajok, posztmodern lázak, Hunor, Magor, minden halhatatlanjaink, meg a Tao!, de itt történnek veszekedett dolgok, hogy az oldalba vágott Világ szépen járó tengelyére mindhárom időben visszakerüljön.

Mert az Átkok Földjét mi lagnánk – végül is. Eszement garaboncok, jóféle, gyöngybeli gyöngy hitvest párszor falba falazó kőmíjesek – mi, jövő-menő valódi valók, hol a csípők malom-forgása, falba vettetés nagy szakrális izé. Mégis, az egyetlen, a jól megszorított nélkül babot sem ér, ő meg világgá eredt tőlünk bizony, s ez nagy, be nem kalkulált bökkenő.

Folyik a csap derekasan, s a jó nedű – veszve, fene erővel változik erővé a sárkány, ki e mai világban legfeljebb félreértés, a többi meg sötétben. Akkor meg mire álmódott Teremtő Atyánk kerek világot, öltöztette fel mítoszhozok hadával, tágabb valókkal való, arany meséivel?!

Na, ez volna a kicsit sem oktalan kérdés. De hagyjuk inkább!

Még jó, hogy ilyen könyveket olvasni lehet, leküzdve ezerszám oldalait, még értve is!, még nagyapám, még magam is, megtoldhatnánk tótágast látott ezzel-azzal.

Mert a tudás nemcsak kiadói bátorságból, nyomdából jön kifelé, ha onnan – is. Miért áldassék, okkal dicséressék! Úgy legyen!

Fekete Győr István

zeneszerző, zeneszerzés tanár 80 éves

Drága Tanár Úr!

Keressük a szavakat. Dadogunk, próbálkozunk. Sokan, sokfélén. Próbáljuk elmondani, mit jelentesz nekünk. Most, hogy nem hangjegyekbe, hanem szavakba szeretnénk önteni emlékeinket, szeretetünket, ennyit tudunk. Félszeg mondatokat, elharapott gondolatfoszlányokat. Fogadd el tőlünk mégis, hiszen születésnapodon mi mást is nyújthatnánk át Neked, mint néhány tanítványod kvintpárhuzammentes köszöntését? A többiekét pedig – akik itt és most nem értek el közöttünk – hallhatod nap mint nap a zenekari árkokból, a karmesteri pulpitusokról, a rádióból, a színházak színpadáról, partitúrák lapjaiból.

Isten éltesen, drága Tanár Úr!

Elek Szilvia

*

Nem kerülhetem a nagy szavakat, amikor Fekete Győr Istvánról kell szólnom. Márpedig állítom, hogy a magyar zeneszerzés utóbbi fél évszázadának egyik kulcsfigurája, aki nemcsak azal szerzett elévülhetetlen érdemeket, hogy egyebek közt több száz zeneszerzőt, zenetudóst, karmestert és karvezetőt indított el a hivatásos pálya felé, de kisszámú darabjával is generációja egyik legjelentősebb zeneszerzője. Fontos ez utóbbit hangsúlyozni, mert túlzott szerénységével mindig is visszaélt a szakma, sommásan csak tanárembernek titulálva őt. De tessék csak összevetni dalciklusait és kamarazenéjét a hazai termés hasonló műfajú alkotásaival! Micsoda érzelmi

gazdagság hatja át minden ütemét, mennyire sugárzik minden hangjából az őszinte ihletettséggel! Ha lehet hiányérzetünk, az az életmű szűkösségéből, a mintegy féltucatnyi vállalt kompozíció számosságából adódik. Reméljük, hogy tanári pályája lezárultával fantasztikus energiája átáramlik saját hangjai világába.

S akkor helyezzük történelmi távlatba ezt a bizonyos tanári tevékenységet. A második világháború után a zeneszszakma nem előadó-művészeti részének szakosodása először a felsőoktatásban indult meg, s majd csak a kilencvenes évekre alakult ki a középfok mai struktúrája. Addig nemcsak a komponisták, de szinte minden elméleti zenész indulása a középfokú zeneszerzés-oktatáshoz kötődött. Fekete Győr István közel fél évszázados tevékenysége ezért számszerűleg is páratlan a maga nemében, de aki ismeri, nagyon jól tudja, hogy nála messze többről volt szó, mint praktikus ismeretek átadásáról. Módszere voltaképpen végtelenül egyszerű volt: a tanítható dolgokban maximális elvárás, a szabad kompozícióinkban teljes szabadság. Eredményességéhez nagymértékben hozzájárult, hogy a többi zenei tárgyhoz is elképesztő színvonalú tanár csapatot állított maga mellé, akik azonosultak szellemiségével és hőfokával is. Ezt azonban először ki kellett érdemelni. Jómagam például csak harmadszori nekifutásra kerültem be a tanszakra. Először – jogosan – lebeszéltek, hogy egyáltalán elmenjek felvételizni. Másodszor már vendéghallgató-

jaként jelentkeztem, azonban ekkor sem feleltem meg. Nem hagyta azonban, hogy eltántorodjam, pontosan elmagyarázta, miben várja a fejlődést, s ehhez minden segítséget megadott. A gyors és hatékony munkát is megtanulhattuk tőle. (A legenda szerint egy alkalommal az órájára pillantva így szólt: „Még van 20 másodpercünk az órából. Ejtsünk meg egy hallásgyakorlatot!”) S intenzitásából semmit sem veszített – amikor telefonbeszélgetéseink során érzi a téma kimerülését, sietve elköszön és gyorsan leteszi a kagylót. Ahogy a négyéves képzési ciklust felépítette, azon a rendszerszerű gondolkodást is megtanulhattuk. Egy klasszikus zenekari darab módjára kerültek az elemek a helyükre, hogy aztán a kettősvonal a sikeresen abszolvált zeneakadémiai felvételi vizsgának feleljen meg.

Számomra azonban az igazi varázslatot a komponista egyéniségének kibontakoztatásában mutatta meg számtalanszor. Elvileg saját kompozícióink megítélésében teljesen háttérbe vonult, szinte csak az általános zenei problémákra hívta fel a figyelmünket. Ugyanakkor biztos vagyok benne, hogy nagyon is tudatosan egyensúlyozta a fegyelem és a szabadság kettősségét. A penzumok szigorával felébresztette a kamaszlelekben az önfegyelem érzését, és rá kellett jönnünk, magunknak kell megtalálnunk a megoldásokat. Mindeközben nagyon is kíváncsiak voltunk a véleményére, de erre csak homlokráncolásának mértékéből és jellegzetes testbeszédéből következtethettünk. Végül is a legnagyobb tanáregyéniségek egyikeként ő is úgy éri el hatását, hogy elegendő csak elvárásaira gondolnunk, hogy a legtöbbet kihozzuk magunkból. Vagy, ahogy Weöres Sándor csodálatos versében írja:

„Nem szándékom, hogy kérjelek a jóra.

Perzselő szomjat kelteni a jóra: ezért jöttem.”

Gémesi Géza

*

Homlokránc és pengeél

Amikor óráit látogattam, 38 éves volt. Mai magamhoz képest fiatal. Az akkorihoz viszonyítva tapasztalt, „javakorabeli” ember. Olyan egy tanár, mint ő volt akkor? Azt gondolhatnók, a tanár határozottan kijelent, szigorúan bírál. Vagy éppen könnyedre veszi a figurát, hogy a diák kedvét keresse, s az azt érezze, épp csak egy „idősebb srác” mutatja az utat.

Fekete Győr István arcán mindig gondterheltség, tépelődés látszott. Nem azért, mert nem tudta, mit mondjon, hanem mert nagyon tudta, de senkit nem akart bántani. Meg akarta hagyni nekünk a lehetőséget, hogy magunkban azt mondjuk, nincs igaza. Magunkban mindig tudtuk, hogy fényesen igaza van. A homlokráncolásba bújtatott tapintat mögött a mesterség megfellebbezhetetlen ismerete húzódott meg.

A zeneszerző tanár a műveivel is viszonyítási pontot ad. Fekete Győr Istvánnak néhány darabját játszotta akkoriban a rádió. Szerethető, mívesen faragott alkotások voltak. De nem láthattuk, hogy mi forr a műhelyben, nem jöttek újabb és újabb opusok. Kérdéseink keletkeztek. Csakugyan nem komponál? Ha nem, hát miért nem? Mi tartja vissza, mitől idegenkedik? Úgy hallom, megtört a jég – már ha jég volt egyáltalán –, és ősszel új kompozícióját halljuk.

Addig is, amíg reményem szerint egyszer hajlandó lesz velem beszélgetni e kérdésekről, nagyon várom,

hogy darabjaim elhangzása után oda-
lépjen, s az ismert homlokráncok alatt
elmondja kritikai észrevételeit. Mindig
találnak. S látom, másokhoz is oda-
megy, és négy szemközt tudatja, amit
gondol a hallottakról.

Született Tanár.

Hollós Máté

*

Drága Tanár Úr,
amint a megszólításból is sejthető, ez
személyes hangvételű köszöntés lesz.
Mentségemül szolgáljon, hogy e pár
sor – úgy érzem – nagyon sokak ne-
vében, többes szám első személyben
is íródhatna.

A négy évre, amelyet a „konziban”,
a Te irányításod alatt töltöttem el,
életem gyönyörű időszakaként emlék-
szem. Mintha egy kicsi szigeten éltem
volna. A nap huszonnégy órájában
azzal foglalkozhattam, ami érdekelt
– legfőképpen zenével és irodalom-
mal –, hozzám e tekintetben nagyon
hasonló emberek társaságában. Fel-
készült és emberileg hiteles tanárok
vezettek minket. Egyikük sem terhelt
bennünket ideológiával, nagyszabású
esztétikai iránymutatásokkal. Egysze-
rűen hagyták, hogy álmaink a magas-
ba törjenek.

Elsősorban Te voltál az, aki meg-
alapoztad ízlésemet, kritikai érzéke-
met, művészi és emberi világlátáso-
mat, egész életemre kiható módon.
Az utána következő évek anyagisme-
retben, szemléletben hozhattak ugyan
változást, de a lényegét tekintve alig-
ha. Te vezettél rá a formálásra, a zenei
anyag és az idő helyes kapcsolatának
fontosságára. A *cezúra* jelentősége,
a tagolt, értelmes zenei forma és elő-
adás (akárcsak a tagolt, értelmes be-
széd) mintha kiveszőben lenne min-
dennapjainkból. A magam szerény

eszközeivel ma tanítványaimnak pró-
bálom továbbadni mindezt.

Számtalan mondatod állandóan
eszembe jut és eligazít a nehéz hely-
zetekben. Most csak egyet idéznék
fel. Mindig arra biztattál minket, hogy
nap, mint nap szakítsunk időt a *meg-
kérdőjelezhetetlen remekművek* ta-
nulmányozására. Milyen jó lenne ezt
minél következesebben betartani! Mi-
lyen jó, hogy ezek a művek velünk
vannak, nem múlnak el, hogy kapas-
zkodhatunk beléjük, jó és rossz idő-
ben egyaránt!

Egy ország zenei élete köszönheti
Neked, hogy tudásodat a jövő gene-
ráció nevelésének szentelted. S hálás
lehet kisszámú, ám annál jelentősebb,
finom szövésű, érzékeny művedért is.
Azt hiszem, mindnyájunk őszinte örö-
mére szolgálna, ha az elkövetkező
esztendőben zeneszerzői életműved
is gyarapodhatna!

Legfőképpen mégis azt kívánom,
hogy Isten tartson meg egészségben
és boldogságban, az emberi kor leg-
végső határáig!

Horváth Bálint

*

**„Mondjon B hangra lefelé egy nagy-
szeptimet...”**

– **emlékeim Fekete Győr Istvánról**
Első élményem Fekete Győr István Ta-
nár Úrral kapcsolatban a fenti címben
szereplő mondata volt a Konzi ze-
neszerzés felvételi vizsgáján, névsor-
olvasás közben, 1979 tavaszán. 14
éves általános iskolás diákként meg-
lepetésemben és zavaromban hirte-
len nem is tudtam, mit válaszoljak
a csalafinta kérdésre. *H* – vágtam rá
sebtében. *Az nem lesz jó* – mondta
Fekete Győr Tanár Úr kissé somolyog-
va. *Hmm, akkor... őőő... Cesz* – he-
lyesbítettem némi habozás után.

A Tanár Úrtól az év őszétől kezdve négy éven át tanulhattam. Ez az időszak – minden túlzás nélkül – életem legmeghatározóbb négy éve volt, kitörölhetetlen nyomot hagyott bennem, s végig fogja kísélni pályafutásomat. Talán ma nem is lennék a pályán, ha Vele nem hoz össze jó sorsom. Fokozatosan vezetett be minket, növendékeket az összhangzattan és a formátan, később a korál-harmonizálás és a Palestrina-stílus rejtelseibe. Szigorú és alapos volt, mégis oldott légkörben zajlottak a zeneszerzés órák. Kinyitotta ifjúi szemeinket a kortárs zene világára, zsenyéinket végtelen türelemmel és odaadással nyesegette.

Azóta is azon kevesek közé tartozik, aki minden bemutatóm után szakszerű, alapos, őszinte, mégis inspiráló véleményt alkot darabjaimról, figyelemmel kíséri pályám alakulását. Örökre megmarad nekem/nekünk a jóságos *Fekete Győr* Tanár Úrnak, akit – az a gyanúm – jó ideig nehéz lesz pótolni a zeneszerzés-tanításban a Konzi falai között...

Isten éltesse Őt sokáig, erőben, egészségben! Szeretettel:

Horváth Barnabás

*

A tudomány és művészet csodálatos találkozását volt lehetőségem megtapasztalni Fekete Tanár Úr pedagógiájában a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola zeneszerzésóráin az 1980-as évek elején. Ebben a találkozásban minden lépés a szép felfedezéséhez vezetett, ahol a tudomány szép volt a művészet keretében, és ahol a művészet nem lehetett szép a tudomány keretei nélkül. Fekete Tanár Úr fantasztikus koncentrációval vezetett bennünket ezekben a lépésekben, és hagyta, hogy felfedezzük

magunknak a szépet minden lépésben. Mind előadóművészi, mind pedig pedagógiai munkámban követem ezeket a lépéseket az elmúlt harminc évben hálás köszönettel.

Gaál Erzsébet

*

Kedves Tanár Úr...

aki tizenöt éves koromban úgy megdöbbentettél régimódinak tűnő, ám végtelenül megtisztelő magázásoddal; aki lépésről lépésre vezetted be bennünket a nagyok: Palestrina, Bach, Couperin és Mozart műhelytitkaiba;

akivel közös kirándulásainkon annyiszor csodálkozhattunk rá együtt egy különleges kőre, fára, madárra, vagy éppen a kéküstökű csormolyára;

akitől megtanultuk, hogy a teremtet világ, éppúgy, mint a zenetörténet remekművei, az Invenció és a Rend által válhat lenyűgözővé;

akinek a társaságában mindig olyan világos volt, hogy mi a maradandó érték, és mi a hitvány, a mulandó;

aki mindeközben a legnagyobb figyelemmel és megértéssel fogadtad suta zeneszerzői szárnypróbálgatásainkat;

aki a legkeményebb kritikáidat is végtelen tisztelettel és szeretettel mondtad el nekünk;

aki évtizedeken át két kézzel szórta tudásodat arra érdemes és érdemtelen növendékeid elé, akár saját karriered építése helyett is;

aki betölthetetlen őrnt hagyta magad után a Konzi zeneszerzés tanszakán;

aki mindannyiszor eszembe jutsz, ha egy ifjú zeneszerző mutatja meg nekem készülő új darabját (vajon Te mit mondanál?);

aki, mint a „kék hegyek hidege”, egyszerre voltál és vagy rejtély és csodált példakép mindannyiunk számára;

akit mindig ünnep meglátogatni, és aki mindig is sokkal jobban fociztál nálam;

aki biztosan tudod, hogy egymás között mindig is beceneveden emlegettünk, de ez kizárólag megkülönböztetett szeretetünk jele volt;

ezzel a szeretettel kívánom, kívánjuk Neked, hogy

Isten éltesen és tartson meg közöttünk sokáig!

Kecskés Balázs

*

Tanár Úrral kerek 40 éve hozott össze a sors a Nagymező utcai szakközépiskolában. Néhány éves építész múlttal és egy sikertelen zeneszerzészvizsgálattal a hátam mögött, 24 évesen Tanár úr 4. osztályos növendékei közt találtam magam.

Stílusgyakorlatainkból, kusza darab-töredékeinkből mindig a jót, a használhatót emelte ki. Aztán, persze, a selejtezni való is szóba jött.

A tanítás azonban nemcsak az osztálytermi munkára szorítkozott. Tanár úr mindig talált időt „lelki gondozásra” is. Ez természetesen négy szemközt, a már kiürült tanteremben vagy a folyosón sétálva történt, nagy tapintattal – akár alkotói válságban, akár az élet nehézségei közt akadt el az ember. Mindig tudott vigasztalni, önbizalmat adni.

Széles látókörű lévén, alkalmanként egy-egy kiállításához, könyvhöz is kedvet tudott ébreszteni bennünk.

Szenvedélyes lelkülettel nevelt mindnyájunkat tisztességes mesterségbeli tudásra és alázattal végzett, teremtő munkára.

A sors külön ajándéka, hogy ma is éppoly aktívan, üde szellemiséggel vesz részt zenei eseményeken, mint valaha. Kritikáin, megfigyelésein épülni lehet, legyen az saját dara-

bom, vagy másoké. Jó vele találkozni koncerteken, néhány szót váltani a szünetekben és hazafelé menet – mivel a beszélgetőtársra mindig őszinte érdeklődéssel figyelsz.

Tanár úr, maradj velünk még sokáig, egészségben és abban az egyszerű, derűs természetességben, amelynek mindig is láttunk.

Tartson meg közöttünk a Mindenható, amíg lehet, mindnyájunk örömére!

Nógrádi Péter

*

Visszaemlékezés a Fekete György István Tanár Úrral töltött évekre

Nagyon sokat köszönhetek a Tanár Úrnak, hiszen a vele eltöltött évek alatt vált teljesen egyértelművé számomra, hogy zeneszerző legyek.

Amikor elmentem a Konzi zeneszerzés-felvételijére, talán 2 hónappal korábban tudtam csak meg, hogy egyáltalán létezik ott zeneszerzés tanszak.

Visszaemlékszem, ahogy beléptem a szóbeli felvételin a terembe, nem tudtam, kik ülnek bent tanárok, de a Tanár Úr kedves mosolyával biztatott.

A Konziban egymás után tárultak ki előttem a kapuk; a rengeteg inspiráció, élmény sok darab írására ösztönzött. Felejthetetlenek voltak számomra a zeneszerzésórák, nagyon jól volt mindegyik felépítve, és mindenre mindig jutott idő.

A fantasztikus szakmai tudás mellett példaértékű a Tanár Úr emberi nagysága. Azóta is tartom vele a kapcsolatot, mindegyik koncertemre, szerzői estemre el szokott jönni, és hasznos tanácsai mindig építő jellegűek számomra.

Kívánok Tanár Úrnak még sok boldog, tartalmas évet és jó egészséget.

Pócs Katalin

Rend és arányok

Egyebek között barokk improvizációt is tanítok. Ehhez, főképp a kezdetekben, olyan gyakorlatok tartoznak, amelyek a stílusba illeszkedő harmóniafűzésben és az ahhoz társítható dallami elemekben adnak orientációt. Gyakran kisebb kompozíciók formájában gyakoroljuk a formai elemek arányosságát. Ilyenkor gyakorta eszembe jutnak zeneszerzésóráink Fekete Győr Tanár Úrral. A kezdet nála is az összhangrend ismerete, eleinte pedig csak rövid stílusgyakorlatokban az arányok és a forma megtalálása volt. Akármilyen egyszerű harmóniai gyakorlatról vagy nyolcütemes periódusról volt szó, Tanár Úr mindenben a maximumot követelte: az akkordoknak korrektségük mellett értelmes, ép zenei egységbe kellett rendeződni a periódus nyolc üteme alatt pedig logikus, ép zenei folyamatnak kellett lezajlania. Zenére, a zenei összefüggések rendjére, a zene elrendeződésének belső törvényszerűségeire tanított minket úgy az „egy-négy-öt”, mint később a legelemibb ellenpont-gyakorlatokban is. Arány, rend, szépség: ezekben Tanár Úr nem ismert kompromisszumot. Ezt a követelményt hordozom azóta is magamban, és próbálom meg az improvizációban átadni növendékeimnek és megvalósítani kompozícióimban. Ilyenkor (is) hálával gondolok vissza a 17-es teremben eltöltött izgalmas és egy életre szóló órákra. Az akkor teleírt számtalan hangjegyfűzetet a mai napig őrzöm a polcomon. Ha felütöm valamelyiket, a Tanár Úr kék golyóstollal beírt javításai emlékeztetnek váltig a kapott nagyon értékes útravalóra. Köszönöm, Tanár Úr, és gratulálva a nyolcvanadikhoz kívánok további jó egészséget!

Spányi Miklós

Fekete Győr István 80!

Vannak akiket fel akarunk köszönteni. Újra és újra. Így volt ez már 1980-ban, amikor Horváth Barnabás és Elek Szilvia a „44”-et írta – órára, menüett, lassú rondó és korálharmonizálás mellé. Én csak egy évvel később, vendég-hallgatóként kerültem az osztályába. Aztán emlékszem még tortaevésekre a tanáriban, hangszerelés-versenyre – amelyet egyébként én nyertem! – Poldini Ede menüettjére – haverokból toborzott előadókkal és zsűrivel –, és persze a hármashatárhegyi kirándulási útvonalra a focival és a citromevéssel; aztán a Művész cukrászdabeli borkrémtekerces évfordulóra, és sokkal később a koncertre a Rádió Márványtermében, volt növendékek részvételével, saját darabokkal.

Hogy lehet, hogy míg annyi mindent elfelejtünk, a 17-es teremre, a zeneszerzésórákra, „Pisti” mondásaira emlékszünk évtizedek távlatából is?

Nos, azért, mert figura; nem tudatember, olyan, akiből csak egy van, aki jellegzetes magázódásával már tizenéves korunkban jelezte, hogy komolyan vesz minket, akivel érdemes volt vitázni Cage-ről, formáról, akinek minden mondata átgondolt, szenvedélyes és hiteles volt, akitől tanulni, akinek az osztályába járni akart az ember.

Ha március lesz és tavaszodni kezd itt a Cote d’Azur-ön, mintegy varázsütésként eszembe jut: vajon jó-e még a Bocskai úti cím, megkapja-e a lapot? És szerencsére még jó, és szerencsére megkapja, és szerencsére még lehet vele találkozni is; és bár az ő haja s az én szakállam színe is egyre fehérebb, és bár néhány évtizede már tegeződhetünk, s már nem vitatkozunk Cage-ről sem, minden találkozás visszahoz nekem valamit a régi idők

legjavából, amire olyan szívesen emlékszik vissza az ember.

Most itt egy újabb születésnap, egy hihetetlen, kerek évszámmal.

Kedves Tanár Úr! Mentoni képeslapom mellé, melyet időközben bizonyára megkaptál, fogadd e lap hasábjain is köszöntő jókívánságaimat; továbbá azt is üzenem, hogy 35 év távlatából egyre inkább hajlok feladni akkori álláspontomat és igazat adni Neked: mégiscsak fontos, hogy egy darabnak legyen formája! Az Isten tartson meg jó egészségedben!

Szűts Péter

*

Fekete-Győr István tanár úr meghatározó személyiség volt az életemben.

Tanári munkáját hallatlan precizitás és alaposág jellemezte, amelyek példaértékű emberséggel párosultak.

Mindazt, amit tőle tanultam, nemcsak zeneakadémiai növendékként és zeneszerzőként tudtam kamatoztatni, hanem zeneszerzéstanári munkám során is. Mindig szeretettel és nagyrabecsüléssel gondolok rá.

Kiss Zsuzsanna

*

Már akkor hálát adnék a Teremtőnek, ha életemben csak azt kaptam volna, hogy Fekete Győr István Tanár Úrnál tanulhattam. Végignézve azt a nevezetes sort, akiket zenére és életre nevelt, azt mondhatom, hogy az utolsó tanítvány emlékezetes címét nem érdemlem meg. Merthogy én vagyok az utolsó tanítványa. Legalábbis a szó hivatalos értelmében, azaz az iskola falain belül értve, mert Tanár Úr nevelő tevékenysége nem szorítható holmi oktatási intézmény kereteibe. Megannyi koncerten, szerzői esten látom

Tanár Urat, amint tanácsokat ad az őt mindig nagy figyelemmel és szeretettel hallgató, akár már ősz korban levő zeneszerzőknek, zenészeknek is.

Tanár Úr az embert látja. Sohasem feledem, hogy az óra kimért menetében mindig szakított időt arra, hogy az olvasmányélményeinkről kérdezzen. Sohasem feledem, amikor hosszan, érdeklődve hallgatta koncertbeszámolóinkat, vagy amikor „lassú bevezetőnek” szánva azt mondta: „Észrevettedek, hogy rügyeznek a fák? Azt mesélik, hogy hazajött az első gölyya.” Feledhetetlenek a kirándulások, amikor az erdőben egy őzlábgombát találtunk, és a gomba dióízét elemezte, vagy a gyönyörű kilátás első élménye, ami a tanítványi kör kirándulóinak adatik meg, és mindig kedves ceremónia kíséri.

Fekete Győr Tanár Úr sosem választja el a természetet, a gondolatokat, az érzelmeket, figyelmet, szeretetet, egyszóval az életet a zenétől. Számomra ettől voltak olyannyira inspirálóak az órái. Annyit adott és ad azóta is, hogy napi elemózsiám mindaz, amire tanított. Isten éltesse!

Bucz Magor

Fekete Győr István zeneszerző, zeneszerzéstanárnár 1936. március 28-án született Kisgyőrött. Tanulmányait 1960–65 között Budapesten, a Liszt Ferenc Zeneakadémián végezte zeneszerzés szakonm Szervánszky Endre osztályában. 1966–72-ig Győrött zeneelméletet és zeneszerzést tanított, majd 1972-től 2014-ig a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola zeneszerzéstanára volt. 2014-ben A Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével tüntették ki. Legfontosabb művei: *Fúvósötös, Három duó fuvolára és zongorára, Hegedű-zongora szonáta, Kék hegyek hidege* – dalciklus, *Négy dal Nagy László verseire.*

Túl komédián, túl tragédián...

Shakespeare utolsó alkotói korszaka

Azok az angol nemesek, városi polgárok, megtollasodott birkatenyésztők és londoni léhűtők, akik az 1610-es években Shakespeare darabjainak a bemutatóin tapsoltak, egy nemzedékkel később az angol polgári forradalom résztvevői vagy haszonélvezői voltak. Ekkor azonban még előtte álltak a társadalmi és gazdasági változásoknak, újdonságnak számítottak a nagy földrajzi felfedezések, a szellemi és az erkölcsi világ megújuló arculatát szemlélhették – ki rémülettel, ki megalégedéssel, a legtöbben pedig a kettő valamilyen keverékével. A középkorról már sejtették, hogy nem is volt olyan sötét, mint hirdették, a reneszánszról is megtapasztalták, hogy nem olyan napfényes, mint amilyennek kezdetben mutatta magát.

A kultúra – akárcsak a társadalom, amelyben működött – folyamatosan szekularizálódott, és egyre inkább polgári-városi színezetet öltött. Azért bölcs dolog volt ismerni és tudomásul venni az udvar és az egyház véleményét, hiszen az oldás és a kötés joga részben továbbra is az ő kezükben maradt. Még akkor is igaz ez, ha Angliában egyházon az anglikán egyházat kellett érteni, és nem a katolikust. A királyi udvar pedig még sokáig a legfőbb mecénás szerepét töltötte be, megbízható mecénásra pedig (ma inkább szponzornak szokás mondani) akkoriban is szükség volt. A színház ezekben az évtizedekben ébredt rá arra a különös tényre, hogy nagyhatalmi szerephez jutott. A benne résztvevők minden nyomorúsága ellenére olyan tényezők fölött volt hatalma (bár törékeny hatalma!), mint a *közvélemény*, az emberek *híréhsége* és *szórakozási vágya*.

Az a húszas éveiben járó stratfordi fiatalember, aki talán nyolc évvel idősebb felesége elől szökött a fővárosba, talán a vadorzásért kirótt büntetést akarta elkerülni, mindezt hamar észrevette. Pedig igazán az alján kezdte a pályát: előkelő vendégek lovaira vigyázott az előadás alatt, az első szerepe hangos volt ugyan, de kétes értékű: kukorékolnia kellett a kulisszák mögött mint hajnali kakasnak. Aztán játszott nagyobb szerepeket is, megérezte, mégsem ez az ő dolga a színház körül. Tudott nyelveket (franciát, olaszt, németet, hollandot biztosan, állítólag latinul nem beszélt igazán jól), így hát fordított darabokat, aztán, ha valahol döcögősnek érezte az eredetit, belejavított a maga ízlése szerint. Nem járt ez sajtóperrel, se plágiumvaddal, a szerzői jog vagy a szövegűség akkoriban ismeretlen vagy rugalmasan értelmezett fogalom volt. Shakespeare átdolgozta régi szerzők jó és kortárs szerzők gyenge darabjait.

Volt honnan merítenie! Az antik klasszikusoknak több kiadása forgott kézken, a reneszánsz szellem a mitológia nagy alakjai mellett a görög-római héroszok kultuszát népszerűsítette, de még inkább azokat a késő római és hellenisztikus írásokat, amelyek a magára ismert személyiséget, az emberi akaratot, az érzelmek kibontakozását hirdették. Az olasz reneszánsz bőven ellátta hihető és hihetetlen történetekkel a kalandra éhes olvasóközönséget, akik közül egyre többen tudtak maguk is olvasni. Boccaccio csak egy volt a közkedvelt írók közül, a Dekameronból vett történetek lépten-nyomon fölbukkannak a kortárs

angol és más európai szerzők műveiben. Shakespeare nem élt föltétlenül az „angolosítás” eszközével, a távoli országok és városok nevét alig változtatta meg, miért is tette volna, nem adtak ezek a nevek útbaigazítást semmilyen valószínű városról, inkább a benne élő népek (olaszok, görögök) temperamentumára utaltak. Az „angolosítást” már Chaucer elvégezte a maga elbeszélés-gyűjteményében (a *Canterbury mesék*ben, a XIV. század végén), a kor angoljaihoz közelebb álló, hitelesebb helyszíneket, szituációkat és jellemeket teremtett. De közkézen forogtak a gáláns francia elbeszélések, a spanyol és portugál lovagregények, amelyek népszerűsége ugyan ekkorra már leáldozóban volt, de szellemük, valószínűábrázolásuk módja némiképp még Shakespeare korában is hatott. Ott volt továbbá maga a történelem, az angol királyok krónikái, amelyeket ugyan időnként átírtak (milyen különös XVII. századi szokás!), a bennük foglalt hősök és gonosztevők, viharos korszakok és háborúságok iránt azonban az érdeklődés évtizedek múltán sem lankadt. A *Mártírok könyve*, *Holinshead Krónikája*, valamint a *Confessio Amatis* c. elbeszélés-gyűjtemény (John Gower szerkesztésében) szintén ott szerepelt Shakespeare azonosított forrásai között.

„A molochot etetni kell!” – tartja az évszázados mondás, ezt az angol reneszánsz színház működtetői is nagyon jól tudták, darabok tucatjait tartották műsoron (és emlékezetükben), a közönség pedig egyre újabb darabokat igényelt. A darabigényt is lehetőleg saját maguknak kellett megoldaniuk, hol „máshonnan szerzett anyagból”, hol elfelejtett művek fölfrissítésével, hol pedig vadonatúj művekkel. A szerző (hívják akár Marlownak, Ben Jonsonnak, Shakespeare-nek, vagy Fletchernek) a színháznak és a darabírásnak valószínű rabja volt. Gyakran színészként lépett föl a saját darabjában, a közönség reakcióinak hatására akár naponta kénytelen volt változtatni darabja szövegén. A színház idővel – mégis – egyre biztonságosabb vállalkozásnak tűnt, már érdemes volt kockáztatni érte, sőt hasznot is lehetett húzni belőle. Az íróknak, a vezető színészeknek és akinek a nevére az engedély szólt – többet, de a többieknek is annyit, hogy megéltek belőle hangjuk vagy egészségük fogytáig.

Különösen azok a társulatok voltak kedvező helyzetben, amelyek magas rangú pártfogókra tettek szert, az udvar kegyében állottak, vagy valamelyik főúr gondoskodott megélhetésükről. De az sem volt mindegy, hogy a város (London) melyik részén állt a színházuk: a gazdag negyed igényesebb, de követelőzőbb nézőket jelentett, a városszél szabadabb szellemet, esetleg azonban járványt és tűzveszélyt. Burbage-nek, a színészkirálynak szerencséje volt, társulatát „a királynő legényei” néven nevezték, ez a körülmény egyrésztől óvatosságra intette a társulatot, másrésztől biztonságot jelentett számukra.

Az arisztotelészi poétika igazát senki sem vonta kétségbe, de alapvető szabályát, a tér-idő-cselekmény egységének elvét már évszázadok óta feszegették a drámaírók (vagy inkább a színházcsinálók), és különböző módokon igyekeztek kijátszani. A középkori misztériumjáték három színre osztotta a színpadot, a Menny, a Föld és a Pokol a helyszínt és a cselekményt egyaránt szétszakította. Shakespeare és kora aztán végleg szétfeszítette a korábban kötelezőnek tartott egységet. Szétfeszítette a szigorú elvi követelményt – és a színmű mégsem esett széjjel. Bebizonyosodott, hogy erősebb kötőanyag a drámai feszültség, a cselekmény szervezettsége és a mondanivaló. Ettől az a darab lehetett harsány komédia, véres tragédia vagy elgondolkodtató romantikus színmű.

Az 1590 és 1610 közötti két évtized kétségkívül sikeres időszaka volt „a királynő legényeinek”. Shakespeare-nek is, aki egyre kevesebbet játszik, egyre többet és rendszeresebben ír. Nem egyeduralkodó ugyan még a saját színházában sem, de egyetlen szerzőnek képtelenség is „etetni a molochot”. *Saját színház*, valóban, afféle részvénytársasággá alakult át a Globe, amelyben Shakespeare a vezető részvényesek egyike. Sikeres értelmiségi vállalkozó – mondánánk manapság, jövedelmét visszahordja szülővárosába, vásárol, bérel, bérbe ad, üzletel. Az üzlet virágzik, pénz pénzt fial, mintha az idő „visszazökkenőben” volna. Megbékül környezetével, és megbékül vele a környezete – vagy legalábbis úgy látszik. Egyre többet tartózkodik otthon (az otthon már Stratfordot jelenti, nem Londont!), darabjait viszi-küldözi föl a fővárosba, mintha személyes jelenlétére nem is volna szükség. Mondják, 1607–8-ban súlyos betegségen esik át, talán a pestis valamely könnyebb változatát hurcolta haza Londonból; míg a fővárosban tízezrek belehalnak, ő kilábol a betegségből. Vagy az évtizedes zaklatott életmód, az éjszakázás (netán az ital) bosszulja meg magát? Ki tudja. Shakespeare – mondják ezt is – a betegségből kigyógyulván: katolizál. Mások azt suttojják, sose tért le az ősi hit útjáról, legfőljebb titokban gyakorolta vallását. Akárhogy is van, Shakespeare – keresztény, szavaiban is, szellemében is, de hittételeket vagy hitvallást egyik felekezet mellett sem találunk drámáiban. 1603 után nem ír több vígjátékot, 1608 után nem ír több tragédiát. Az utolsót, *Az athéni Timont* nem is fejezi be – vagyis: nem ő fejezi be. Shakespeare ekkor negyvenéves.

A komédiák és a tragédiák gyakran egymás mellett, párhuzamosan íródtak. Meg is látszott rajtuk, a tragédia árnyéka időnként ott kísért a legharsányabb nevetetésben, a bővérű játékot némelykor csak egy lépés választja el a tragédiától. A tragédiákba viszont belopóznak bolondok, színtársulatok, hajósok, olyan népek, akiknek inkább a komédiákban volna a helyük. 1608 után azonban valami más következik, ami sem nem tragédia, sem nem komédia. Új elemek és új megoldások, ha pedig ismerősnek tűnik egyik-másik motívum, más értelmet nyer és más célt szolgál. Színművek, regényes színművek, románcok – az utókor még az elnevezéssel is zavarban van. És még sok mindennel! Négy mű mintha egybetartoznék, Shakespeare négy utolsó műveként szokták emlegetni őket. De valószínűleg ez sem igaz, mert ezek sem teljesen az ő művei, meg bizonyosan részt vett további művek írásában is, társszerzőként.

Hogy a regényes színművek pontosan mikor keletkeztek, ezt is csak föltételezhetjük. Talán odahaza „az asztalfiókban” talált fiatalkori műveket, és ezeket tíz-húsz-harminc év után ismét kézbe vette? Annak idején nem tudta befejezni, vagy elégedetlen volt a megírtak „üzenetével”, a sugallt világképpel? Most pedig már elégedett volt? Vagy képes volt a hajdani töredékeket újszerű és korszerű egésszé varázsolni? Meglehet. A kortársak sem tudták, az utókor is bizonytalan. Évszázados vita, stíluselemzés, történelmi utalások és forráskutatás eredményeként fogadjuk el, hogy a négy drámát, a *Periclest*, a *Cymbeline-t*, a *Téli regét* és a *Vihart* az 1608–1611 közötti négy évben fejezte be. Folyamatosan színre került mind a négy, változó sikerrel, változó sorssal.

Legkorábbi a *Pericles*, 1608-ban íródott, „kalózkiadásban” már a következő évben megjelent, de az 1623-as, hiteles és igényes kvartó kiadásból hiányzik. (Tudni kell, a színházak gyakorlatiasan jártak el, a darabokat „szétírták” szere-

pekre, ahol aztán nem kímélték a szerző eredeti szövegét, a leghasználhatóbb még a sűgópéldány volt. Kiadásról szó sem lehetett, amíg a darab műsoron volt, legfőljebb az ellenérdekelt színházak hallomás után vagy emlékezetből jegyezték le a szöveget, és kalózkidrásban tették közzé, tele hibával.) Talán tudatosan hagyták ki a *Periclest* a kvartóból, mint olyan drámát, amelyben Shakespeare csak társszerző volt? Az első két felvonást esetleg egy bizonyos George Wilkins írta, egy 1608-ban megjelent *Pericles* regény alapján (ahol a főhóst nem is Periclesnek, hanem Pyroclesnek nevezik, Shakespeare talán szándékosan adta neki a görög filozófus-politikus nevét, a sikerre számítva?). Shakespeare aztán az előzményeket megtoldotta a 4–5. felvonással, amelyek bizony semmivel se jobbák, mint a dráma eleje. A *Periclest* Shakespeare századában még játszották, később egyre ritkábban, külföldön népszerűtlen, Magyarországon nem is adták elő. A magyar fordítás Áprily Lajos műve (még 1948-ban készült), a szövegfordítás megbízható, tisztos munka, a versbetétek jobbák, érződik rajtuk a költői kéz nyoma.

A történet indítása az antiochiai király és leánya között szövődött vérfertőző kapcsolat. Az incestust – ugyebár – minden társadalom és minden erkölcsi világrrend elítéli és megbélyegzi, ami egyúttal azt is jelenti, hogy bűvópatakként minden korban fel-felbukkan, elég, ha az ószövetségi Lót és leányainak történetére, az Oidipusz mondakörre utalunk, vagy olyan XX. századi művekre, mint Thomas Mann *A kiválasztott* c. regénye, vagy Sartre drámája: *Az Altona foglyai*. Csakhogy ezekben a művekben a véletlen, a nem tudás vagy a kényszerűség motiválja és magyarázza a vérfertőzést (sőt: Mann és Sartre műve testvérszelem, az incestus – úgymond – legenyhébb foka). Shakespeare-nél azonban szó sincs ilyesféle mentő körülményről, motivációról vagy a kapcsolatban résztvevők lelkifurdalásáról. Sőt, Antiochus király találós kérdést csinál a saját leányával folytatott bűnös viszonyból. Pericles, miután megfejtette a vérfertőző pár titkát, „kiszeret” a lányból és elmenekül a bűnös antiochiai udvarból. „Inkognitóban” kerül Tarsusba, ahol lovagi tornán legyőzi ellenfeleit, és elnyeri a tarsusi királylány, Thaisza kezét. Amint azonban idővel hazafelé hajóznak, a vad viharban Thaisza félelmében koraszüléssel hozza világra leánygyermekét (akit, mivel a tengeren született, Marinának neveznek el), maga pedig tetszhalottként marad a fedélzetten. Királyi férje a hajósok követelésére koporsóba zárva a tengerbe veti halottnak hitt asszonyát. Thaisza koporsó-bárkája partot ér, ő maga természetesen föléled, és Diana papnője lesz. A csecsemő idővel föl nő, tizenhat év telik el a dráma első és második része között. A mytilenei uralkodó pár azonban, akik Marinát fölnevelik, riválist lát személyében a saját gyermekükkel szemben, és halálra szánják. Egy vadászt bíznak meg Marina megölésével. (Igen, akárcsak a Grimm testvérek *Hófehérkéjében*!) A vadászoknak azonban nagy szívük van az európai irodalomban, a lányt a mytilenei vadász futni hagyja, a tizenhat éves Marinát hamarosan egy bordélyház tulajdonosa fogadja házába. A lány azonban kikezdehetetlen tisztességével és éles eszével-nyelvével fölkelti a város uralkodójának figyelmét, majd szerelmét. Pericles és felesége, Thaisza jó másfél évtized múltán találkozik, lányuk révbe jut, a gyalázatos mytilenei királyi párra saját népe rágyújtja a palotát – győz hát az igazság.

Rémtörténet ez a javából, egy pikareszkregény és egy pornóelemekkel megtűzdelt nemzetközi krimi keveréke. A baj azonban nem a dráma romló-

romlott elemeivel van! Hanem a meseszöveg kezdetlegességével és az erkölcsi világrend hiányával. A darabban hemzsegnak a valószínűtlen elemek, a félreértések és az indokolatlan nem tudások. A mű morális színvonala pedig mélyen Shakespeare színvonala alá süllyedt. Az incestust egyetlen sor ítéli el (a látszat kedvéért), a bordélyszellem és -nyelv ellenben tobzódik ötletekben és változatosságban. A szerkezet széteső és vontatott, ötletszerűen ejt el szálakat és kap új történetbe. A pikaresztkregénynek sajátja a füzérszerűség, a *Pericles*ből viszont hiányzik a lovagi erkölcs, az emelkedett szellem (amely a spanyol-portugál pikaresztknek mindvégig sajátja marad). A darab közepén a nemzedéknyi időváltás nehezen hidalható át, az új generáció fölnő, a felnőtt viszont nem öregszik – ha ilyen egyszerű volna a világ!

A Lamb testvérek a XIX. század elején a nagy sikerű Shakespeare-mesék között a *Periclest* is átdolgozták ad usum Delphini, csak éppen két dolog hiányzik belőle: a vérfertőzés és a bordély („egy súlyos bűn”, illetve „a ház, ahol a lány lakott” lett belőle). A kínos félrefordulás és szemérmes elhallgatás nemcsak a romantika és a biedermeier szalonizálását mutatja, hanem a *Pericles* általános megítélését Angliában és a kontinensen is. Mindamellett nem zárható ki, hogy napjaink liberálisnak mondott, de inkább szabados ízlésváltozása a *Periclest* éppen erkölcsfeszető és polgárpukkasztó elemei okán esetleg újra fölfedezi, és a saját ízlésvilága igazolására használja föl – de talán ne adjunk ötleteket Shakespeare újrafogalmazásához!

Dramaturgiailag azonban érdekes megoldást alkalmaz Shakespeare a *Pericles*ben, amit egyetlen más darabjában sem: föllépteti azt a John Gowert, aki az eredeti elbeszélésgyűjteményt összeállította, még valamikor a XIV. század végén. A cselekményben nincs szerepe, de ő tájékoztat az előzményekről és értelmezi a történeteket. Shakespeare – az antik dráma mintájára – „kar”-nak nevezi Gower egyszemélyes felvonásbevezetőit, a XX. század ezt a tevékenységet majd „narrátor” néven fogja fölújítani.

1609-ben keletkezett a *Cymbeline*, még abban az évben elő is adták, majd évtizedekig nincs adat a dráma sorsáról. A XVII. század végén erősen átdolgozták, az első három felvonás tartalmáról csak egy prolóógus tájékoztat (ismét valami narrátorféle megoldás!). A XIX. század aztán visszaállítja eredeti formájában, de keveset játsszák, Magyarországon először 1881-ben mutatják be, később is alig kerül színre. Ma Lator László fordításában olvashatjuk. Tennyson, a nagy XIX. századi angol költő legkedvesebbik Shakespeare-drámájának tartotta, igyekezzünk a *Cymbeline*-t az ő szemével nézni!

A történet magvát Shakespeare Holinshed *Krónikájából* vette, amelyhez Boccaccio *Dekameronjából* a II. nap 9. történetét férceli hozzá. A két szálát egy romantikába hajló harmadikkal egészíti ki. A darab így egy királydráma, egy történeti színmű és egy reneszánsz szerelmi történet eseményeit egyesíti. De hát mi a probléma a *Cymbeline*-nel?

Az első, az antik brit-római történelmi szál az ókori Britanniáról szól, amelyet Julius Caesar seregei újra és újra elfoglalnak, és újra és újra elveszítenek. A hódítók önteltsége és az országglakók szívóssága egy nemzeti dráma lehetőségét rejti magában, Cymbeline király ugyan nem sokat tesz az ügy érdekében, de katonái, tanácsosai bátor helytállást ígérnek. A király tizenhat évvel korábban, rejtélyesen eltűnt két újszülött fiát siratja (már megint ez a bűvös tizenhat év!),

a családi tragédia gátolja abban, hogy megakadályozza az ország tragédiáját. Magánemberként azonban szinte baráti kapcsolatot tart fenn a rómaiak katonai kormányzójával (ha lehet egy brit király és egy római hadvezér magánember!). (Azért a rómaiak is meggondolnak egy-egy újabb britanniai hadjáratot, sietni kell az ilyesmivel, hogy a zord brit tél beállta előtt ismét napfényes vidéken lehessenek. A hódítók kényelemszeretete azért sok szenvedéstől mentette meg akár Cymbeline népét, amiképpen egy kontinenssel keletebbre az egrieket.)

A darab másik szála ízig-vérig reneszánsz történet, bár ez is Britannia és Róma között feszül, ez a Róma azonban a hivalkodó és élvhajász reneszánsz város. Cymbeline leánya, a szép, okos és erényes Imogen (mellesleg az elveszett fiúk testvérhúga) elutasítja mostohaanyja idétlen és üresfejű fiát, Clotent, és Posthumushoz megy feleségül (a névadásból néha valóban arra következtethetünk, hogy Shakespeare nem igazán tudott latinul). Posthumus (azért ő sem sokkal különb vetélytársánál!) az esküvőjük után hamarosan Rómába utazik világot látni, római ficsúrok és kalandorok között friss asszonya szépségével és erényével hanceg, és fogadásokat köt felesége elcsábíthatatlanságára. Iachimo, a gaz csábító természetesen zavartalanul halad a római lebujoktól Imogen britanniai hálózobájáig, ahol az asszony erényét ugyan nem, de a karkötőjét megszerzi, és bizonyíték gyanánt viszi is vissza magával Rómába. Posthumus sem a józan észnek, sem asszonyának, sem hű szolgájának nem hisz, csak a hazug ál-csábítónak, terjedelmes és fertelmes tirádákban tör ki a női ellen – és beáll az ellenséges római hadseregbe.

A dráma harmadik szála – természetesen – az elveszettek hitt két királyfi története, akik elrablójuk, egy sértett, ősz nemes védelme alatt bátor és derék ifjakká serdülnek tizenhat év alatt. Az eseményekbe akkor kapcsolódnak be (véletlenül), amikor Imogen menekülni kényszerül otthonából, mert férje orgyilkost fogadott föl megöletésére, de az érzékeny szívű orgyilkos (akárcsak Marina vadásza a *Pericles*ben) elárulja neki a gonosz megbízatást. A két testvér megszereti a férfiruhába öltözött Imogent (saját testvérhúgukat), majd vitézül helyállnak a partra szálló római hadsereg ellenében. Férj és feleség végül boldogan egymásra talál, kölcsönösen megbocsátanak egymásnak, Clotennek feje vétetik, a nemes lelkű gyermekrabló kegyelmet kap, a pipogya Cymbeline király országa egyéves haladékot nyer a római támadás és adófizetés alól.

Három történet tehát, amelyeket alig fűz össze dramaturgiai funkció, korban és szellemben nehezen illeszthetők egymás mellé. Mindhárom szál önmagában alkalmas volna drámai mű gerincéül, így a három együtt lerontja egymás hatását. Az első szál történelmi hitele megmosolyogtató, de még elfogadható volna, ha nem ugyanabból a Rómából kerülnének Britanniába a reneszánsz kalandorok. A hűség-hűtlenség történet inkább pikareszkregényekre emlékeztet, és végigterpeszkedik az öt felvonáson. A legkevésbé kapcsolódik a római szálakhoz a harmadik: az elrabolt fiúk története – viszont ez a legharmonikusabb, a legköltőibb.

A nomád körülmények között élő, bölcs öreg nemes és a két tapasztalatlan, de bátor királyfi szájával Shakespeare véleményt mond a világról, a társadalomról, a természetről és az ember lelki békéjéről. A romantikus hegyi tájat Shakespeare a Milford-öböl mellé teszi. Kész csoda persze, hogy a rómaiak Rómából Britannia felé hajózva itt, a nyugat-walesi partvidéken szállnak part-

ra, de ez legyen az ő hadi gondjuk. Arany Jánost nyilván megragadta a remek tájleírás, a „lány esti szél” hangzású helynév, és balladájában a Milford-öblöt említi hiteles walesi helyszíneként (*A walesi bárdok*ban). A XVII. század végi átdolgozás-rövidítés bizonyosan ezért választotta a mű második részét a dráma keretéből, és talán Tennyson is ezekért a részekért szerette a *Cymbeline*-t.

A dráma bonyolításában egy sor olyan elemet találunk, amely más Shakespeare-darabokból ismerős: az orvosságnak, amely Imogent tetszhalottá teszi, a *Rómeó és Júliá*ban van végzetes szerepe, a leányát kiátkozó király mintha Lear szavait ismételné, a féltékenység, a hiszékenység és nyomorúságos bizonyítékai pedig az *Othelló*ban vezettek rosszra. Csakhogy amíg ott döntő szerephez jutottak, itt csupán kellékek.

A történet egyes száalai alig kapcsolódnak egymáshoz (majd csak az utolsó jelenetben), a megoldások máshonnan ismertek, a dráma szerkezete nehezen képes összefogni, s még kevésbé hitelesíteni a részleteket. Cymbeline sem királyként, sem emberként, sem boldog apaként nem marad meg jó emlékezetünkben. Imogen alakja az egyetlen, aki „fel nő” Shakespeare nagy nőalakjai közé. Erkölcsi tisztasága mellett bátorsága, találékonysága is figyelemre méltó, szinte sajnáljuk, hogy kegyeit olyanra pazarolja, mint léhűtő férjura. Ezt mintha Shakespeare is így gondolta volna, a korszak nőalakjai emlékezetesebbek, mint a férfiak figurái.

A *Téli rege* 1610 körül keletkezett, a következő évben be is mutatják, első fönmaradt szövegközlése 1623-ból való. Egyike Shakespeare leginkább színpadszerű, látványos darabjainak, többször előadták a királyi udvarban, esküvők, ünnepek kedvelt produkciója volt. A restauráció (1660) gátat vetett a mű népszerűségének: a drámától ismét a hármas egységet kezdték követelni. Majd’ nyolcvan évet kellett várnia az újjászületésre, 1741-től – mint több más Shakespeare-drámát – a *Téli regét* is rövidített formában játszották, hogy a megkövetelt hármas egység helyreálljon. Az előzményeket (az első három felvonást) pedig a prolóógus ismertette. A XVIII. század végétől aztán ismét eredeti formában került színre, sőt 1856-ban száznál több angliai előadást ért meg.

Magyarországon ellentmondásosan alakult a *Téli rege* sorsa. Már Petőfi tervbe vette fordítását, végül Szász Károly magyarításában jelent meg 1864-ben. A darab fő szerepeit a kor legnagyobb színészei alakították (Szacsavay Imre, Jászai Mari, később Rózsahegyi Kálmán), mégsem tartozott a sikerdarabok közé, a századfordulóig alig harminc előadást jegyeztek föl országszerte. 1925-ben Kosztolányi Dezső magyarította, de fordítása hamar elavult, ma Mészöly Dezső korszerű fordításában olvashatjuk. 1865-ben kelt tanulmányában Gyulai Pál a *Téli regét* Shakespeare másod-harmadrendű művei közé sorolja, az előadások száma és az érdeklődés mintha őt igazolná...

A források közül első helyen kell megemlíteni Robert Greene regényes elbeszélését, a *Pandosto vagy Az Idő diadala* címűt, amely a XVI–XVII. század fordulóján több kiadást ért meg. A szerző görög szerelmi regényekből merített, a könyvben egymást érik a csodás kalandok, az isteni beavatkozások, felbukkannak a barokk pásztorköltészet korai motívumai. A görög nevek és helyszínek kellemes idő- és területenkívüliséget jelentettek Shakespeare számára. És még valamit! Az Idő szerepeltetése (így, megszemélyesítve, nagy kezdőbetűvel) jelent szemléleti újdonságot az egyébként szokványos történetek között.

Az Idő beavatkozása az eseményekbe számtalan bajt okoz és számos problémát megold, egymás mellé állít (vagy inkább egymás mellett megtúr!) különböző nemzedékeket, akik így egymással sajátos kapcsolatba kerülhetnek. Az idő tehát 1608 után a korábnál hangsúlyosabb rendezőelv lesz Shakespeare darabjaiban, a *Téli regében* pedig személyesen is megjelenik.

Shakespeare ritkán dolgozott egyetlen forrásból. A halász meséje (megjelent 1595-ben) mellett ezúttal egy lengyel krónikát használt föl, amely egy tragédiával végződő féltékenységi drámáról szól. Shakespeare azonban a tragédiát „évtizedes lelkifurdalásra enyhítette”. A lengyel forrás persze nem valóságos földrajzi helymeghatározást jelent, hanem – mondjuk így! – égtáját. Így került a cselekmény Bohémiába, amit az utókor Csehországgént értelmez, és a cseh tengerpartot képtelenségnek tekinti, ezért változtatta az ország nevét inkább Bythiniára. A brit Shakespeare viszont azt tekintette képtelenségnek, hogy egy országnak ne legyen tengerpartja. (Bythinia egyébként – ha valaki nem tudná – a Fekete- és a Márvány-tenger déli partvidékén fekvő tartomány, Törökországban. Létezik! Csak éppen semmi köze se Lengyel-, se Csehországhoz!) Shakespeare továbbá (egyetlen mondatban) orosz hercegnőnek teszi meg Hermione királynét, és dalmátokat, illíreket, erdélyieket említ, mindezek azonban csak a kelet-európai eredetet akarják jelteni.

A történet első szála egy évtizedes barátsággal ismertet meg, amelyet Szicília és Bohémia királya érez egymás iránt, és mivel – királyi teendőik okán – már régen találkoztak, szinte rajongásig fokozódott. A bohémiai királynak (Polixenes) már indulnia kellene haza, de vendéglátója (Leontes) szinte erőszakkal marasztalja, hiába. Ekkor a királyné, Hermione kéri maradásra a vendéget, aki nagy nehezen kötélnek áll. Vesztére! A szicíliai királyt hirtelen őrjöngő féltékenység fogja el, amiért felesége szavára hajlik a vendég, megcsalást, házasságtörést sejt az engedékenység mögött. Ádáz gyűlölettel fordul felesége ellen, a vendéget pedig meg akarja öletni. A gyilkosságra kiszemelt Camillo azonban (miként Pericles vadásza és Cymbeline derék szolgája) figyelmezteti a vendéget a veszedelemre, sőt maga is vele menekül Bohémiába. Szökésük immár végleges bizonyíték Hermione és Polixenes ellen. Leontes, a zsarnoki férj szabályos koncepciót folytat le felesége ellen: vád van, védelem nincs, az ítélethez és a végrehajtó ugyanaz a személy, a király maga. A zsarnoki rögeszmék és eljárások valamennyi történelmi kelléke ott sorakozik a szicíliai király vádjában. Hermione időközben megszüli leányát, akit apja előbb megöletne, aztán ítéletét száműzetésre változtatja. Az igaztalan vádak hallatán, „nemes haragjában” Hermione holtra váltan esik össze, tíz év körüli fia bánatában utánahal. Leontes egyedül marad féltékenységében, fájaldalmában, önvádtól marcangolva.

A dráma másik szála ezúttal is tizenhat évvel később indul, az évek múlását maga az egyszemélyes karként föllépő Idő jelenti be. (Tizenhat év annyira idő, amíg egy – halálra ítélt, kitett, elrabolt – csecsemőből fiatal felnőtt lesz.) A leánygyermek, akit az őt megtaláló és fölnevelő pásztor Perditának nevez el (Perditának, azaz Elveszettnek, mert a pásztor tud latinul!), természetesen szép, okos és erényes ifjú hölgygé cseperedik, aki azonban mit sem tud származásáról. Megismerkedik egy arra lézengő ficsúrral, aki nem más, mint a cseh király makrancos fia, aki megunt az udvari etikett „nyűgét s nyilait”. A szálak tehát kezdenek egybefonódni. Különös színt képvisel Autolycus, a zsebtolvaj,

aki Shakespeare mezei figurái közül való, egyszerre érzelmes és gátlástalan, kritikus szellemű és megbocsátó.

A két király végül nyomára bukkan a két elveszett gyermeknek, barátságukat az ő szerelmük és házasságuk pecsételi meg és teszi véglegessé. A zárójelenetben pedig kiderül, hogy Hermione királyné sem halt meg, tizenhat éven át hú udvarhölgye rejtegette a saját lakosztályában. Most festett szoborból élő asszonnyá változik, férjével boldogan találják egymásra. Nagy színésznők szerepálma volt Európa-szerte, hogy Hermionét és leányát, Perdítát egy személyben játszassák.

A második szálnak nevezett eseménysor szereplői (pásztorok, birkanyírók, zsebtolvaj) közrangú népek, ezért – mint máshol is Shakespeare-nél – prózában beszélnek. Csakhogy jelenlétük a darabnak közel a felét teszi ki, a *Téli regében* található a legtöbb prózai Shakespeare-szöveg. Az „okoskodó parasztok” azonban elmaradnak Shakespeare más mezei figurái mögött, sem nem elég okosak, sem nem elég szellemesek. Míg amazok epizódszereplőnek emlékeztetéseket, ezek főszereplőnek feledhetők.

Leontes király őrjöngő féltékenysége egyrészt ismét Othellót, másrészt az előző évben (a *Cymbeline*-ben) megformázott Posthumust idézi, haragját a személyéhez kapcsolódó királyi hatalom teszi félelmetessé.

A *Vihar* valószínűleg az utolsó dráma, amelyet teljes egészében Shakespeare írt, 1611-ben keletkezett, Stratfordban. Lehet, hogy alkalmi mű, a maga korában több udvari és főúri rendezvényen, esküvőn is bemutatták. Filológusok máig sajnálkoznak, hogy forrást, előzményt nem találtak a *Vihar*hoz, talán egy német komédiát, de valószínűbb, hogy inkább mindkettő azonos (elveszett vagy lappangó) forrásból táplálkozik. Azt föl sem tételezik, hogy Shakespeare a saját kútfejből lett volna képes a *Vihar* történetét megalkotni.

A XVI. században a legnépszerűbb Shakespeare-művek egyike volt. Bár a legutoljára írt és a legrövidebb, mégis a *Vihar* vezeti be az 1623-as, első gyűjteményes fólió-kiadást. Ezt az előkelő helyét az angol nyelvű, egykötetes Shakespeare-kiadásokban a mai napig őrzi. A restauráció után – ellentétben a legtöbb Shakespeare-drámával – a *Vihart* meghosszabbították, valamiféle klasszikus szimmetria nevében új szereplőket állítottak színre (Miranda álszent nővérét, Calibán undok testvérhúgát, Ariel női tündér-párját). Prospero szövege rövidebb lett, viszont a darab tobzódott a látványos színpadtechnikai megoldásokban és trükkökben. A *Vihar* szövege két alkalommal is opera szövegkönyvéül szolgált. Mindezt a sallangot csak a XIX. századra sikerült letisztítani a drámáról, bár a látványelemek hajszolása napjaink *Vihar*-előadásain is kísért.

Magyarországon a *Vihar* a XIX. század elején egy gyenge német átdolgozás fordításaként került színre, *Tengeri szélvész* címen. Igényes fordítása viszonylag későn készült (Szász Károly, 1870-ben), több felújítás és parádés szereposztás ellenére a *Vihar* inkább olvasni való drámacsemegének számított. Prospero és Caliban alakja egyaránt többféle értelmezésre adott lehetőséget: Prosperót hol rezignált bölcsként, hol misztikus varázslóként állították színre, Caliban alakjában időnként a nyiladozó értelmet, máskor meg a „modern vadembert” ábrázolták. Babits Mihály 1916-ban készítette el emlékeztető *Vihar*-fordítását, 1960-ban Mészöly Dezső fordította újra a drámát, színházaink ma mindkét fordítást használják.

A *Vihar* cselekménye valójában egyetlen szálon fut, bár ez nem ennyire egyszerű. Ez az egyetlen szál ugyanis – természetesen – tizenhat évvel ezelőtt indul, az akkor történeteket most, a játék kezdetén mondja el Mirandának, a leányának Prospero, a névtelen és titokzatos sziget ura. Prospero Milánó városállam törvényes hercege-uralkodója volt, aki nagy bölcsességben kormányozta városát és élvezte népe szeretetét. A tudományokat (amelyek Prospero esetében a varázslást jelentik) azonban a kormányzásnál is jobban kedvelte, ezért átadta a hatalmat testvéreinek, maga pedig visszavonult könyvei közé. A „bitorló” Antonio azonban az ellenséges Nápollyal szövetekezett, eltávolította Milánóból Prosperót és csecsemőkorú leányát, Mirandát. Csónakba ültette őket a herceg kedvelt könyveivel együtt, Prospero pedig a szigetre hajózott, amelynek ura lett. A szigeten „szellemi hatalmat” épített ki (a légies Ariellel és a földies Calibannal). Most azért meséli el a történet előtörténetét, mert varázserejével mindazokat egyetlen hajóba ültette, akik valaha ártottak neki és családjának, mű-hajótörést követ el ellenük (varázstudománya segítségével és Ariel tevékeny közreműködésével), a kárvallottak már a szigeten tévelyegnek, a leszámolás ideje elérkezett.

Itt álljunk meg egy pillanatra! Prospero – jó király. Hatalmát mégis átadja másnak, bár erre senki sem kényszeríti. Ez bizonyosan Shakespeare korában sem volt megszokott királyi gyakorlat. A nép – úgymond – szereti Prosperót, nyilván mindaddig, amíg országa trónján ül. Hogy a testvére „bitorló” volna? Maga Prospero tukmálja rá a hatalmat, ő, Antonio, akire „rászakad a királyság”, csak él vele, ahogyan egy reneszánsz fejedelem szokott. Szövetséget köt az addig ellenséges Nápollyal – ez inkább okos békepolitika, esetleg távolba tekintő nagyhatalmi politika. Antonio – nem „jó király”. Mitől volna? A „jó király” Prospero volt, aki odadobta királyságát, és még azt a hibát is elkövette, hogy a királykodásra ráunván, a helyszínen maradt. Antonio csak éppen eltávolítja a lelkiismeretével és könyveivel a helyszínen tüntető Prosperót. Nem öleti meg, nem bántja, szépen hajóba ülteti (bár Milánónak sincs tengerpartja, akárcsak Bohémiának!). A nép, amely szerette volt urát, a kisujját sem mozdítja érte. (A *Pericles*ben az elégedetlen nép a zsarnok Kleonra rágyújtotta a kastélyát. A milánói nép csak nem bukott diktátort lát Prosperóban?) Prospero pedig beül a csónakba és hányódik a tengeren, esze ágában sincs megmaradni birtokában vagy visszaszerezni trónját, amikor látja helyzete rosszra fordulását. Pedig varázsereje – ha igaz – volna hozzá. A szigeten viszont ellentmondást nem tűrő zsarnoki hatalmat gyakorol mindkét alattvalója fölött, Ariel a nemesebb rabszolgája, Caliban a nemtelenebb. Arielt fenyegeti, zsarolja és hitegeti a szabadsággal a dráma utolsó soráig, Calibanra szenvedést, testi nyavalyákat küld. Mirandát pedig tudatlanságban tartja, tizenhat évig eltitkolja előle családjá és származása történetét. Ja, és még Ferdinandot is megkínozza, fahasábokat cipeltet vele – próbatétel címen. Prospero – egyezzünk meg benne! – felvilágosult zsarnok, aki emigrációba kényszerült, és most bosszúra készül, nem igazságszolgáltatásra. Aztán végül megbocsát testvérelenfeleinek, a maga logikája szerint: indokolatlanul. Nem viszi végbe a tizenhat éven át tervezett bosszút, mintha talán megunt volna a mindenhatóságot.

És vajon mi lesz ezután? Prospero visszatér Milánóba, ahol mostantól Ferdinand és Miranda lesz a királyi pár, most ömellettük teszi ugyanazt, mint

tizenhat év előtt Antonio mellett? A sziget pedig marad a szellemi libertinus Ariel és a szellemi karonülő Caliban kezén? Ariel átveszi Prospero helyét, vagy – felszabadulván – varázserejétől is megfosztja volt ura? Prospero eltöri a varázspálcát. Ez afféle szándékgesztus, hogy többet nem kíván beleavatkozni a természet dolgaiba? Prosperónak a darab *belső logikája* szerint kell a varázspálcát eltörnie, nem azért, mert William Shakespeare öreg, és befejezte a drámaírást! Hogy nem fog többet önállóan teljes darabot írni, ezt Shakespeare nem tudhatta előre, ez a magyarázat az utókor megfordított logikája!

Az egyetlen szál két része – Prospero varázslatos barlangja és a szigeten tévelygők sorsa – okos mértékkel kapcsolódik egymáshoz és szolgálja a dráma kibontakozását. A szigetre került milánói és nápolyi fogoly-vendégekben nem él semmiféle gonosz indulat, legalábbis Prosperóval szemben nem. Kiöregedett bajkeverőket talál közöttük, hajósokat, ártatlan „mezei népeket”, és Ferdinandot, a férfit, akit leánya elsőként pillant meg életében, és természetesen azonnal megszeret. Ferdinand öröklí ugyanis mindkét ország trónját, mi értelme volna bármiféle bosszúnak?!

A *Vihar* kétségkívül Shakespeare egyik legköltőibb műve. Prospero józan derűje és rezignált bölcsessége éppen a szigeten töltött évek alatt érik vonzó emberi jellemvonássá. Miranda nem a nagy hősnő, hanem a kedves leányalakkok közül való, méltó párja a *Pericles* Marinájának, vagy még inkább a *Téli rege* Perdítájának, tapasztalatlan és jó szándékú. Caliban pedig Shakespeare egyedi remeklése, akinek a gonoszsága a keserű szenvedésből fakad, értelme pedig a szemünk előtt tisztul (na, nem nagyon!). Caliban – ellentétben Shakespeare mezei hőseivel – *mindvégig versben beszél*, ami azt sejteti, mintha megalkotója üzeni akarna vele valamit az utókornak. De lehet, hogy ez ugyanolyan belemagyarázás, mint Prospero varázspálcája!

Ami még hátravan: 1613-ban Shakespeare három újabb darab elkészítésében is együttműködött Fletcherrel, akit a színházban egyre inkább Shakespeare utódjának tekintenek. A legkomolyabb talán a *VIII. Henrik*, királydráma ugyan, de alkalmi laudáció is egyúttal: Jakab király leánya, Erzsébet hercegnő tiszteletére készült. Shakespeare a dráma három részletét írta, mindannyiszor egy-két jelenetet. A mű akár jó is lehetett, a forrás ezúttal is Holinshed *Krónikája* volt, és a *Mártírok könyve*. A drámát öt betét, öt maszkjáték tette látványossá. Ezeket talán Ben Jonson készítette, ő volt hosszú éveken át a maszkjátékok mestere. Fletcher sem volt rossz, Dumond-nal együtt az angol drámatörténet remekeit hozták létre. De nem Shakespeare-drámákat. 1613. június 29-én, a *VIII. Henrik* egyik előadásán, a színpadi ágyúlövedéktől tüzet fog és leég a Globe Színház, bizonyosan sok Shakespeare-kézirat is ott veszett. Az előd és az utód még két darabon dolgozik együtt, a *Cardenio* *historiáján* és *A két nemes rokonon*, az előbbi romantikus vígjáték, az utóbbinak csak a címe maradt fenn.

A színpadi technika és a zene egyre komolyabb helyet követel magának a XVII. századi angol drámában, néha fontosabb is lesz talán, mint maga a szöveg, a tartalom. A maszkjáték valami egészen más, mint a shakespeare-i színpad: egyetlen ötletre fölfűzött látványos jelenetek sora, a metafizikai világ megidézése. A jó és rossz küzdelme, mitológiai, bibliai történetek. Zajok és színek kavalkádja, tűz és víz, anyagok, táncok, állatok. Mindez a királyi udvar színpadán: pompa és költség; a városok olcsóbb színpadán, az utcán: látvá-

nyos felvonulás (show-nak nevezték). Zene, az angol opera kezdetei. Ez nem Shakespeare világa, még ha bizonyos elemei be is lopóznak színpadára (a *Pericles* némajátékai, a *Cymbeline* harci jelenetei).

Túl komédián, túl tragédián... – lássuk, igaz-e a megállapítás! Az elemek, amelyekből a négy utolsó Shakespeare-dráma fölépül, lényegében ugyanazok, mint korábban. *Pericles*, *Cymbeline*, *Leontes* – király, *Prospero* uralkodó herceg, családjuk, udvaruk veszi őket körül, az ellenfelek ugyanebből a körből kerülnek ki. Hozzájuk „mezei népek” csatlakoznak: a *Pericles*ben hajósok, bordélyosok, a *Téli regében* a pásztor, a birkanyírók, illetve *Autolycus* zsebmetsző komoly szerephez jut, a *Viharban* *Trinculo* és *Stephano* feladata oldani a hangulatot. A királyok azonban meg sem közelítik *Richárd*, *Macbeth* vagy *Lear* tragikus figuráját, a mezei népek vidámsága és kópésága elmarad *Falstaff*, *Böffen Tóbiás* vagy *Zuboly* mögött. A meseszöveg kezdetleges, az erkölcsi világrend alacsonyabb szintű ezekben a darabokban. Mindezek nélkül pedig nincs tragédia, nincs komédia. *Mintha* egyszerre valami más kezdené érdekelni Shakespeare-t.

Az a bizonyos Idő korábban nem volt jelen, vagy legalábbis nem játszott szerepet a drámákban. A *Rómeó és Júlia* három nap alatt játszódik, a *Macbeth*, a *Hamlet* néhány hét, s ha érezzük is, hogy múlik a drámai idő (mint például a *III. Richárd*ban), nem mérhető, és az idő múlásának nem lesz dramaturgiai funkciója. 1608 után azonban külön kell mérni a *színpadi cselekmény* idejét, és külön a történet teljes *logikai* idejét. A *Pericles* második része egy nemzedéknyi idő után folytatódik, „meg kell várnunk”, amíg felnő *Marina*. A *Cymbeline* egy nemzedékkel előbb indul, itt az elrabolt királyfiak felnövekedésekor kezdődik a színjáték. A *Téli regé* előtörténete a két király gyermekkori barátságát, a dráma közepén pedig ismét nemzedéknyi űr tátong, amíg a csecsemő *Perdita* cseperedik felnőtt korú szereplővé. A *Vihar* viharos előtörténetét maga *Prospero* beszéli el.

Az időrétegek következtében a szálak némelykor nehezebben kapcsolódnak, megnő a nem tudomok, a véletlenek szerepe, szaporodnak az elveszett, a kített gyerekek. A jólelkű „mezei népek”, akik fölnevelik az eltűnt királyi porontyokat, egyre fontosabbakká válnak. A nemzedékeken átívelő idő múlását mintha a férfiak jobban bírnák, megnő a – különböző korú – női szereplők száma. *Pericles* halottnak hiszi asszonyát, *Thaiszát*, aki pedig „csak” *Diana* papnője lesz, meg kell várnia, amíg leányuk, *Marina* felnő, hogy ismét találkozhassanak. *Cymbeline* első felesége (gyermekai anyja) meghal még a dráma kezdete előtt, itt *Imogen* bátorsága és tisztessége állítja helyre a világrendet (ami egyúttal *Cymbeline* második feleségének a halálát is jelenti). A *Téli regében* *Hermione* hal meg (családja és a nézők hite szerint), *Perdita* felnövekedése és visszatérése szabadítja meg az eltaszított asszonyt nemzedéknyi idejű szobafogságából. *Prospero* felesége, *Miranda* édesanyja is még a dráma kezdete előtt meghal, a lánya semmilyen képet nem őriz róla.

Az epikus időkezelésre Shakespeare számtalan eszközt használ fel: narrált a *Pericles*ben, egyszemélyes kart a *Téli regében*, *Belarius* elbeszélését a *Cymbeline*-ben, *Prospero* beszámolóját a *Viharban* (valamint az *Epilógust* is ugyanott).

Az üldözés és menekülés motívuma mind a négy drámában főszerephez jut. Emiatt igen sok helyszínen játszódnak a drámák, Shakespeare az idő mel-

lett a teret is darabokra tördeli. Pericles menekül az antiochiai király bosszúja elől, mert fölfedte a király és leánya bűnös viszonyát, Marina menekül gyilkos nevelőszülei elől, menekül a bordélyból. Imogen menekül megvadult férje elől, a két királyfi bujkál a Milford-öböl környékén, felbujtók, nemes lelkű és galád gyilkosok vesznek részt az üldözésben. A *Téli regében* a cseh királynak és a megöletésére fölbérelt, de vonakodó Camillónak együtt kell menekülnie, Perdita idegen földön éli le gyermekkorát. Prospero és leánya csónakon hányódik, míg az ismeretlen szigetre jutnak, de menekülnek a hajótörést szenvedett milánóiak és nápolyiak is. Miért menekülnek valamennyien? Egyikük sem követett el sem a törvénybe, sem az erkölcsi világrendbe ütköző vétket, mégis menekülniük kell. A gyűlölet, a féltékenység, a bosszú, a zsarnokság lendíti ki mindegyiküket kastélyából, városából, hazájából. Egyikük se pusztul bele – se az üldözésbe, se a menekülésbe. Üldöző és üldözött egyaránt túléli minden csapást. A menekülőket az igazság tudata, az ártatlanság érzete őrzi meg a sanyarú körülmények között, az üldözőket pedig rövid idő után az önvád kezdi kínozni, a tudat, hogy halálba, száműzetésbe, idegenbe kergették szeretteiket. És egy nemzedéknyi idő kell, amíg a kegyetlenség kiég az üldözőkből, a sértettség kiég az üldözöttekből, és ismét boldogan egymásra találhatnak. A kiengesztelődés és a megbocsátás húzódik meg mind a négy dráma mélyén. A hősök megszenvednek tévedésükért, bűnbocsánatot nyernek. A belátás átforgalmazza a lelkeket. Az asszonyi hűség elnyeri jutalmát – ha nem saját személynükben, akkor lányaikban.

Lukáts János

William Shakespeare (1564–1616) – Halálának ötszázadik évfordulójára emlékezünk

Konsztantyin Szimonov (1915–1979) – Kis közléskéséssel tisztelgünk a 101 éve született orosz író, költő előtt

Bakonyi Péter

Várj – még – reám!

Közel 100 év, az egész XX. század történelmének milliárdnyi történet-szálából készülök felfejteni egyetlen vékony, de hosszú, bonyolult, sokszereplős fonalat. Magam is rajta csüngök, egyszerre több ponton is, most gondoltam át, hogy összeszedtem az írivalót. Lassan én is történelem leszek már? És szemtanú – még ha időnkét „rövidnadrágos” is...

Kezdjük a közepén! 1971/72-ben, még egyetemistaként, amolyan külső munkatársa voltam a Magyar Rádióknak, „termelési gyakorlatomat” is ott töltöttem. Ez akkor csupán néhány nyers, szárnyát csapkodó riportot jelentett a valóságosan és jelképesen is bő szoknyájú, népies karakterű és kiváló Szél Júlia (1927) védelme alatt, az Ifjúsági Munkastúdió tanoncaként. Egy év múlva állásba is vettek. Akkoriban hangzott el a Kossuthon a szimbolikus hírű magazin, a *Lányok, asszonyok, nők negyedórája* egyik szombat reggeli műsorában egy rövid interjú a 80 éves Lányi Sarolta (1891–1975) költő-műfordítóval, akinek megjelent egy újabb kötete (*Téli hajnal*), s másodszer is kitüntették József Attila-díjjal...

Ebben mindenféléről esett szó: 1922-ben gyerekével együtt – szerelemből – emigrációba (száműzetésbe) ment Moszkvába a férje, Czóbel Ernő (1886–1953) irodalomtörténész, műfordító – Czóbel Béla (1883–1976) testvére – után, aki egyéb funkcióit követően a Tanácsköztársaság bécsi követe volt, ezért lefogták, elítélték, becsukták, majd később kicserélték orosz hadifoglyokkal. Lányiról a korabeli politikai rendőrség feljegyezte: „kiadatott Oroszországnak”, s hogy a tiszteletére rendezett irodalmi esten Tóth Árpád búcsúzott az akkor már – főképpen a Nyugatból – ismert ifjú költőnőtől: „Köszönjük a csodálatos, üde természetességű dalpatakat.” Őt magát is idézte a titkos jelentés: „Elme-gyek szeretni ebből az országból.” Férje aztán 1936-tól, mondhatni „magyar szokás szerint”, tizenegy évet töltött a GULAG-on, mialatt a felesége hűségesen várt reá, ahogy akkoriban írta a hűségről szóló egyik versében: „...elmentél, és meghagytad, hogy várjak... s én neked hiszek: várok.” A család tagjai végül 1945/47-ben kerültek haza. Közben Lányi a moszkvai Kossuth Rádió munkatársa volt 1940-től, tehát abban az időben is, amikor az a bizonyos szerelmes vers keletkezett, amely ennek az írásnak is apropója. Lányi és Czóbel unokája, Szádvári Lívia dokumentumfilm-rendező (1951) pedig tavaly könyvet szerkesztett nagyapja leveleiből, amelyeket a büntetőtáborból írt hűségesen reá váró feleségének, s a címe, mi is lehetne más: *Várj reám, s én megjövök...*

Nem én készítettem a Lányi-interjút, hanem egy idősebb kolléganő, a mostanra széleseben s többnyire méltatlanul elfelejtett sok tucat rádióriporter egyike, Kapusi Rózsa (1929), de mikor délben bementem a szerkesztő, az áldottan nyugodt természetű Balyó Mária (?–1981) szobájába, hogy Vajda Mártonnal (1915–1981), a feledhetetlenül békés alkatú szuperlektor-cenzorral közös kávézásukhoz asszisztáljak, mint máskor, ott ült Lányi Sarolta a kis szobában. Pár percig még folyt a diskurzus, s eközben, mivel akkoriban még ifjú költő hírében álltam (így is mutattak be), bátorkodtam megemlíteni, hogy

a gimnáziumban én is lefordítottam a *Várj reá*mot. Talán küldje el, szívesen elolvasom, hangzott Sarolta néni nagylelkű ajánlata, de az már a liftben, mikor a kapuhoz kísértem, ahol már vártak reá, hogy hazavigyék. Egy kicsit meglepett, hogy a versről és annak sikeréről (az interjúban) sem szólt egy szót sem...

Mikor visszamentem, a két joviális ősrádiós még a szobában üldögélt. Balyómariska felajánlotta, hogy készíthetek majd egy hosszabb műsort Lányival a *Nókról nőknek* című 30 perces magazin számára, Szimonovnak úgys évfordulója lesz nemsokára. Abban aztán megbeszélgetheti Saroltával a maga versfordítását is – mondta –, a lánya, Czóbel Anna (1918–2012) különben is kolléganőnk, a televízió operátora. „Ugye, Marci?” A megszólított, a hatbanas, hetvenes évek rádiózásának kultikus és meglehetősen művelt alapfigurája rábólintott a költői kérdésre, de mindjárt hozzátette, hogy Lányi fordította a *Hej, te bunkóciska, te drága* és a *Varsavianka* című abszolút közismert (lám, mi minden ralatív!) dalokat is. Természetesen azt is tudta mint jó cenzor, hogy akkoriban Ungváry Ildikó (1942–2014) is rögzített egy műsort az Irodalmi Osztálynak, mely szerint Lányi a *várjreá*mot csak mint egy nagy sikerű költeményt fordította le több verssel együtt valamikor 1943-ban, amikor a mozgósított ifjak már szerte a Szovjetunióban lelkesen dalolták, s éppen filmet forgattak a híressé lett történetből. „Ugye, Mariska?” (Utólag bevallhatom, valójában a két „öregember” utolérhetetlenül érdekes meséi és ismeretei miatt ültem végig naponta a kávézásukat, ugyanis akkoriban én még nem ittam feketét, szerelmi fogadalomból, de ez egy másik történet...)

Talán még Lányit is meglepte, mekkora népszerűsége lett itthon a sanzonnak – folytatta Mariska. „Ugye, Marci?” Marci bácsi ismét felkészülten felelt: – Mert Negrelli Henrik szerezte a zenéjét (1911–1993). – Nem Buday Dénes? (1890–1963) – kérdezett vissza Mariska. Nem tudták eldönteni. Ahogyan mások sem. Állítólag mind a ketten írtak rá dallamot, de csak az egyik lett ismert, hiába hogy a másik zeneszerző volt a nevesebb: nem mindig az élet választ... Állítólag azt a melódiát csak Buday állandó előadója, a valamikor József Attilával (1905–1937) is közeli kapcsolatban álló Sólyom Janka (1902–1972) színésznő, sanzonénekes vette műsorára. Negrelli viszont (állítólag) egyenesen Darvas Ivának (1925–2007) írta a dalt, gondolván hogy ő bizonyára ráérez az ízére, hiszen az édesanyja orosz volt. Hogy esetleg azért írta volna Darvasnak 1960-ban, mert a színész az 1956-os szereplése miatt kapott 27 hónap börtön után akkoriban szabadult, s négy évig műanyag-fröccsöntő segédmunkásként dolgozott Újpesten, arról nem szól a fáma. De arról sem, hogyan élte meg a családi ügyeiről és érzelmeiről nemigen valló színész, hogy szabadulását követően (13 év házasság után) elvált élete nagy szerelmétől, a nála tizenegy évvel idősebb s akkor már nagyon sikeres Tolnay Kláritól (1914–1998), aki különben több mint két börtönévig hűségesen várt reá. Tolnay soha nem ment férjhez újra, míg Darvas megnősült, éppen abban az évben, amikor a mi történetünk is elindult... S valószínűleg mindnyájan láttuk, ugyancsak a hetvenes évek legelején, Makk Károly (1925) *Szereltem* című remekét, amelyben Darvas egy '56-os elítélt, éppen szabadul a fogházból, és megrendítő jelenetben találkozik először filmbéli feleségével, Töröcsik Marival (1935-), aki, ugye, éveken át várt reá...

Mennyi név már eddig is! Mennyi ismerős, mennyi sors, mennyi hűséges várakozás... De van még: mások ugyanis (még hivatalos hanglemezek és kiadványok is) még ma is úgy tudják, hogy a zene Budayé, de a háború utáni po-

litikai mellőzöttség éveiben (állítólag) Negrelli nevén tudta csak „értékesíteni”. (Lásd még: 20. századi magyar történelem!) Negrelli azonban azt nyilatkozta egy korábbi rádiós interjúban, hogy alig kapott valami jogdíjat a *várjreám* után, mert a szocialista országok az ötvenes, hetvenes években nem nagyon fizettek jogdíjat külföldi szerzőknek, és őt a neve miatt folyton olaszként tartották számon. Mi igaz, mi nem, talán már megmondhatatlan, most mindenesetre két szerzőnk van: egy von Buday és egy lovag Negrelli. A melódia viszont töretlenül remek, nemrég reggie-szerűre is átdolgozta a Dupla Kávé nevű honi formáció, meg is jelent, játsszák, Budayt említve szerzőként...

1971 óta 45 év telt el. Lányi Sarolta 1975-ben meghalt, a hosszabb műsorunk elmaradt. A fordításomat nem küldtem el neki, s nem tudtam tőle megkérdezni azt sem, vajon miért fordított egy-két helyen „hibásan”, legalábbis másképpen, mint az eredeti szöveg, például miéért írta az orosz verssor „anyám s lányom” változata helyett azt, hogy „apám s fiam”, hiszen nem feltételezhető, hogy ne értett volna jól oroszul, bár ő maga ismerte el a rádióinterjúban, hogy „a folyamatos orosz beszédet nem sajátította el”. Akkor nyilván a költői/fordítói szabadság nevében. Én mindenesetre 1967-ben, a harmadik gimnáziumban pontosabban fordítottam, nem is tehettem másként, mivelhogy házi feladat volt a vers kiszótározása, le is osztályozták, ám nekem meglehetősen tetszett az eredeti mű, hát magyar rímbe szedtem. Talán elhiszik, talán nem, hogy nem stréberségből, hanem a lírára való hajlandóságom miatt, s mert – olvasva, hallgatva mai visszaemlékező kortársaimat – én azon kevesek közé tartoztam, akik eléggé el nem ítélnélhető módon az oroszban Puskin nyelvét is látták, nem csak a tankokat, amelyek a kapunk előtt vonultak napok alatt oda s vissza 1956 október-novemberében Debrecenben. Természetesen nagyon kellett ügyelnem, hogy a fordításom a szükségesen, nyilvánvalón túl ne hasonlítson Lányi versszövegére, ami nem volt könnyű. De dalolni persze ezt is lehetne...

Konsztantyin Mihajlovszki Szimonov (1915. november 28. – 1979. augusztus 28.) tehát 100 éve született (Kirill néven). Hatszoros Sztálin-díjas (egyszeres Lenin-díjas) író, költő, drámaszerző, szerkesztő volt, s alighanem hithű kommunista is, bár ma már ezt így utólag nem lehet biztosan megmondani szinte senkiről. Idehaza sem. Életműve hatalmas mennyiség: versek, drámák, cikkek, haditudósítások özöne, s egy hosszú sor súlyosan realista és meghatározóan világháborús regény, néhányat olvastam is (pl. *Élők és holtak*, *Nappalok és éjszakák*, *Nem születünk katonának* stb.). Szinte életformája volt a harctéri jelentés (később is): *Sztálingrád*, *Voronyezs*, *Tito partizáncsatai*, *Elba-parti végjáték* stb., de járt Vietnamban is, és még a spanyol polgárháború dokumentumait, nyomait is kutatta a helyszínen – 30 évvel a küzdelmek után. S itt egy újabb személyes szál: Szimonov írt verset Zalka Mátéről is – akihez engem családi kapcsolatok fűznek –, Madrid legendás Lukács tábornojáról, *General* címmel. Radó György (1912–1994) fordította (*A tábornok*, 1947). Meg Somlyó György is (1920–2006), ami még a mi mostani történetünk indulásakor, 1971-ben jelent meg a Népszabadságban. De Somlyó nem volt túl büszke rá, úgy éreztem, amikor egyszer rákérdeztem mint egyik kötetének szerkesztője, 1990-ben. Aztán valahogy szóba került a *Várj reám* is, meg hogy én is lefordítottam kölyökként, és akkor elárulta: ő is, méghozzá Szimonov 1955-ben megjelent első magyar verseskötetéhez (*Barátok és ellenségek*). Jellemzője, de némileg iróniája is a sorsnak, hogy ebben a

kötetben szerepel egy másik vers, a *Nyílt levél* egy hűtlen asszonyhoz, amely egy megbántott férfi (egy katonabajtárs) nevében szól, fájdalmas iróniával és némi megvetéssel kárhoztatva az „örök” hűtlenséget...

Az író máskülönben háromszor is járt Magyarországon (1956, 1964, 1965), nagy sikerrel turnézott szerte az országban, vagy éppen nyaralt, háborús naplóján dolgozott a Balaton-parton, de talán furcsa, hogy akkor született interjúiban nem beszélt egy mondatot sem a mi versünkről. Vagy sose kérdeztek rá? Pedig a dalnak itthon töretlen volt a sikere... Először a Húvösvölgyi Nagyrét egyik 1960-as rendezvényén hangzott el, aztán a Rádió nőnapj műsorában, a már említett Balyómariskánál, és több százezer lemezt ért meg máig. Közös történetünkhöz azonban hozzátartozik még az is, hogy a szerző halálának évében *várjreám*-fordításomat elküldtem Bella Istvánnak (1940–2006) az Élet és Irodalomhoz, de túl későn kapta meg – ezt mondta Pista –, s különben is túl sokan írtak nekrológot egyszerre több lapban, úgyhogy jobb lenne inkább majd valamelyik kerek születésnap körül közölnünk...

Meg kell hagyni, elég sokáig kellett várom vele. Pedig a vers története és a szereplők személye külön is megér egy-két misét, ez talán kiderült az eddigiekből, s nemcsak azért, mert Sztálin (1878–1953) szerint (állítólag) „Szimonov szerelmes verseit elég lett volna két példányban kiadni, az egyiket neki, a másikat a nőnek”. Ne dőljünk be azonban ez alkalommal sem a mindenhez magas fokon értő Generalisszimusz blöffjének: szerintem a vers igenis zseniálisan egyszerű és naivan profi, még akkor is, ha kiragadjuk a világ eddigi legsúlyosabb, legborzasztóbb háborújának környezetéből, amit persze nem tehetünk meg: összenőttek. Hogy a háború csak keveseknek dicsőség, még kevesebbeknek üzlet, viszont mindenkinek fájdalom, veszteség és áldozat – ezt üzenté az író a könyveivel, és a híres vers is ennek a súlyos igazságnak egy szentimentális, talán könnyedebb, szerelmesen megfogalmazott lenyomata. Szimonov vérbeli haditudósító volt a fronton: 1941-ben írta meg s küldte haza kedvesének, a szőke, meglehetősen szép és sikeres színésznőnek, Valentyina Vaszilijeva Szerovának (született Polikova, 1917–1975), aki különben korábban Anatolij Szerov (1910–1939) vadászpilóta felesége volt, s egy gyerek anyja. A Sas, Sztálin kedvence, a spanyol polgárháború és a Szovjetunió hőse egy kísérleti repülés közben szörnyethalt még 1939-ben, Valentyina tehát (két rövid házasság után) szabad lett a szerelemre (1941) és az új házasságra is, amelyre 1943-ban sor is került. Négy gyerekük született...

Természetesen a versek történetének kutatása meglepetéseket is szerezhet az olvasóknak, és nyilván nem szabad a mű általános érvényességét és üzenetét néhány életrajzi részlet miatt megkérdőjelezni. Szerova ugyanis (állítólag) nem várta hűséggel Szimonovot, se a házasságuk előtt, se utána. Az elősorolt tények szerint 1942 és 1946 között viszonya volt egy másik Konsztantjinnal, a lengyel származású Konsztantjinovics Rokosszovszkij tábornokkal (1896–1968), akivel egy sebesülésből történő lábadozása közben ismerkedtek meg a frontkórházban, ahol az asszony önkéntesként dolgozott. Rokosszovszkij a Szovjetunió és Lengyelország marsallja is volt, sőt egy időben (1949–1956) lengyel honvédelmi miniszter, miniszterelnök-helyettes is, bár akkori szereplését ma már nem sorolják a nagy elismerést érdemlők közé. A világháborúban viszont kiemelkedő katonai sikerek fűződtek a nevéhez, a legjelentősebb a Bagratyin-hadművelet kidolgozása 1944-ben Fehéroroszországban és Kelet-

Lengyelországban. Egy másik, kevésbé dicsőséges dátum az életéből, hogy ő állt a legközelebbi szovjet seregek élén a varsói felkelés idején, tehát a bele nem avatkozás elhíresült „aktusa” is kapcsolódik a nevéhez. De életrajzának szorosabban a témánkba vágó eseménysora volt, hogy 1937 és 1941 között ő is börtönbe került, ahogy a hadsereg legmagasabb rangú főtisztjeinek hosszú sora is, és ezalatt felesége (természetesen nem Szerova-Szimonova) és leánya a legmostohább körülmények között várt reá, hűségesen...

A szerelmi és a honfiúi hűség tehát végigkíséri ezt a hosszú történetet, s ezek nem csupán a romantika érzelmei, hanem a legkeményebb idők megrázóan szép és tiszteletre méltó kiállításának, emberi, polgári vállalásának aktusai is, talán ez is forrása volt a vers-dal végtelen népszerűségének. Szimonov szindarabot is írt belőle, és ötletéből (a közreműködésével) már 1944-ben elkészült a film is (*Háborúban a világ* – a Sztálin-díjas Nyikolaj Krjukov zenéivel, akitől amúgy legalább hét szinkronizált szovjet film zenéjét ismerhettük meg itthon az idők során). Természetesen beindult tehát a hős-propaganda gépezete is a valódi érzelmek felkavaró hullámain. Szimonov sok műfajban dolgozott, rengeteget és sikeresen. A Novij Mir és más folyóiratok főszerkesztője is volt egy időben, például 1954-től, bár e korszakára árnyékot vet, hogy akkoriban szerepe volt a Borisz Leonyidivics Paszternak (1890–1960) *Doktor Zsivágójának* kiadását megakadályozó cenzúrában. Talán megbocsátást nyert a lelkiismerete, mert élete végén viszont meghatározóan lépett fel annak érdekében, hogy Mihail Bulgakov (1891–1940) *Mester és Margaritája* a Szovjetunióban is megjelenhessen (1966/67).

A háború után aztán viszonylag gyorsan elkészült szerte Kelet-Európában a *Zsdímenyá* jó néhány műfordítása, például a német (Klara Blum: *Wart auf mich*), amelyre Matvej Iszaakovics Blanter (1903–1990) szerzett zenét (a filmet ott csak 1967-ben mutatták be), aki legalább ezer dalt írt a *Várj reámon* kívül, köztük például a világhíressé lett *Katyusát*, 1938-ban. Nálunk nem ment az 1944-es film a mozikban, én legalábbis nem emlékszem rá. Többször is elhangzott viszont a kilencvenes évek elején a Magyar Rádióban a *Várj reám* című hangjáték, amelyet a szerző régi drámájából szerkesztett át a dramaturg, az orientalista író, műfordító Sári László (1950), „véletlenül” éppen velem közös dolgozószobában. A hazai társrendező Avaneszian Alex (1947) volt, régi rádiós közszereplő, mellel a magyarországi örmények egyik kulturális és közéleti vezetője, a moszkvai Rádióból érkezett főrendező pedig: Emil Grigorjevics Vernyik (1924). Miközben a zenét mindvégig egyetlen dal és énekhang, Darvas Iváné szolgáltatta a darabhoz. Sikere volt, ami a jó művek kozmikus időtlenségét igazolta vissza újra, s az alapüzenet politikáktól lehántható, megkapóan súlyos egyszerűségét.

Azt nem tudom, még hány nyelvre fordították le a verset, s melyikre milyen indíttatás nyomán került sor, de a már említett német és az angol (*Wait for me*) meglehetősen jól sikerült, megítélésem szerint. Valószínűleg, ahogy mondják: „eteti magát a szöveg”. Állítólag a héber fordítás is igen tetszetősen hangzik (Abraham Slonszkij költő, Solomon Dajcsev zeneszerző). Talán mert háború és szerelem mindenhol van a világban?

Végül – bár nem szeretném rombolni a nagy lángot és nagy emberséget, hűséget, kitartást sugalló, érzelmes kultuszvers imázsát – Szimonov (amint az más, általam is elősorolt adatokkal kapcsolatosan is elmondható volt: állítólag)

1965-ben elhagyta a feleségét, aki addigra egészségileg is leromlott (az alkohol miatt), és a nagy filmsikerekből is kikopott. Tíz év múlva halt meg, talán elfeledetten. Szimonov (állítólag) 58 szál rózsát küldött a temetésére. Nem vigasztalásként említem, de a nagy műzsák sose hálnak meg. Mi sem igazolhatná ezt jobban, mint egy 16 és fél éves magyar fiú lelkes versfordítása a hatvanas évek közepéről, amelyet most első ízben közreadunk e történelmi-irodalmi kistabló zárásaként.

Várj reám!

Várj reám, s visszatérek,
hogyha várva vársz!
Várj, mikor sárga méreg,
ködös bú a társ,
várj, ha szél és hó kavar,
várj, ha ég a nyár,
várj, ha többé nem akar
várni senki már!
Várj reám, ha leveled
több nem érkezik,
várj, ha már ki várt veled
sem emlékezik.

Várj reám, s visszatérek,
csak küzdj ellenük,
kik nyugovást ígérek,
ha feledsz velük!
Ha anyám is megtörik,
véle gyermekem,
s barátok pecsételik
is meg életem;
s ha édes-könny italuk
gyógyír, hogyha fáj:
bárhogy bíztat is szavuk,
ne igyál még: várj!

Várj reám, s visszatérek,
száz rontáson át!
„Ördögöm” volt, hogy élek,
mondja, ki nem várt,
s nem érti, mért nem féltem
a tűz-menetben:
mert a halál ellenében
te védtél engem.
Túléltem! S bárki csodál,
s gondol bármire:
egyedül csak te tudtál
várni ennyire...

Juricskayné Aszja Szabeva

Bolgár apokrif imák

Disszertációrészlet

A kérdés műfaji felvetése szemszögéből is érdekes egy jelenkori bulgáriai jelenség, amely első pillantásra nincs összhangban a mai élet rohanó tempójával, de jól mutatja annak a hagyománynak az erejét, amely mélyen gyökerezik a néptömegek tudatában, és máig sincs elfelejtve. A Bolgár Ortodox Egyház berkein belül jelent meg, amely mindig is közel állt a néptömegekhez, és ebben az esetben idejében reagált a modern kihívásokra mint a kultúrák és történelmi korok közötti közvetítő. Az a szokás, amelyről most szó van, a Bulgáriában az utóbbi két évtizedben elterjedő szekták, önjelölt csodatevő gyógyítók és más manipulátorok tettei ellen irányul. Az egyház nem félt olyan archaikus, de nem elfeledett szövegeket elővenni, amelyekkel a nemzeti összetartozást erősítette, és visszaterelte a lakosságot az ortodox egyházhoz. Az ebben az esetben felhasznált szövegek közel álltak az apokrif imádságokhoz. Ez a tény újra felveti az apokrif imádságok műfaji besorolásának kérdését, amely a szükségleteknek megfelelően változik, és képes mindig sajátos, új alakot ölteni és más kifejezési formákat találni.

Egész évben minden csütörtökön a „Szt. Nedelja” szófiai központi katedrálisban ún. Ciprián-féle imádságokat olvasnak „varázslatok, szemverés, gonosz nyelvek és betegségek ellen”. Hogy mennyire közel állnak a néphez ezek az imák, jól látszik a főleg nőkből, de férfiakból is álló nagy sokadalmon, amely ezen a napon a templomban megjelenik, hogy részt vegyen a misén. Avkszenij, plovdivi archimandrita¹ szerint ezeket az imákat nemcsak Szófiában olvassák, hanem Plovdiv, Csirpan és Sztara Zagora több templomában is elterjedtek. Az ortodox vallás régi szokása szerint az egyház igyekezett keresztényesíteni mindent, amit lehetett, és csak az ellen lépett fel, amit nem sikerült. A fent említett imádságok ígéző típusúak, félig pogány, félig keresztény jellegűek. Az Egyház ezeket nem kiirtotta, hanem integrálta, keresztényesítette. A kora középkori időszakban ezeket a szövegeket még népi ráolvasók vagy szelleműzők olvasták, akik a bizánci korszakig még civil személyek voltak. A 6. század után, a kereszténység teljes hatalomátvétele után már a papok olvasták fel. A Ciprián-féle imádságokat kifejezetten a tisztátalan szellem által megszálltakkal olvasták. Ugyanúgy, a Vazul-féle imát is, amely kifejezetten ígéző jellegű, szintén a tisztátalan szellem által megszálltakkal olvasták (saját gyűjtés, Avkszenij archimandrita, szóbeli közlés, 2008).

A szentek életírásai szerint Szt. Jusztina Antiochia városában lakott. Ő csatlakozott Krisztus hitéhez, megkeresztelkedett és tagja lett Isten egyházának. Megtagadta, hogy férjhez menjen. Egyszer megjelent nála egy Ciprián nevű

¹ Személyes közlés, 2008. július

varázsló. Juszтина újraélesztette őt a szó és a kereszt erejével, és felkeltette Cipriánban a vágyat, hogy meghajoljon a megfeszített Jézus előtt. Amikor a pogányok rájöttek, hogy ők ketten keresztények, megkínózták őket és lefejezték karddal (vö. Жития на светците, 1991, 484–485.). Szt. Ciprián és Szt. Juszтина tiszteletére végzik ezt az imádkozást hetente csütörtökön, tekintettel arra is, hogy Ciprián, mielőtt felvette volna a kereszténységet, mágiával foglalkozott, és jártas volt a varázslásban.

A rítus kollektív volta teljesen egyértelmű. A Szt. Nedelja-templomban 300-400 ember vesz részt a szertartáson, csütörtökönként 10 órától. Az oltár előtt szabad teret hagynak, amelyet székekkel vesznek körbe, ahová a hívők elhelyezhetik tárgyaikat, vagy szükség szerint leülhetnek. Az elkerített részben kapnak helyet a vízszenteléshez szükséges edények és két asztal, és ott tevékenykedik a két pap is. A szertartás vízszenteléssel kezdődik. Közben a két asztal egyikére a kenyereket és cipókat helyezik el, a meggyújtott gyertyákkal együtt, míg a másikkra új ruhákat, kendőket, trikókat, blúzokat, alsóneműt, zoknit stb., amelyeket meg kell tisztítani a gonosz erőktől és meg kell szentelni, ami után ajánlatos a csupasz bőrön viselni ezeket, mert segítenek mágia, szemverés, rontás ellen, és jó egészséget és jólétet hoznak. Emellett minden jelenlévő felírja hozzátartozói, barátai nevét, hogy egészségesek, sikeresek és jó módúak legyenek, és „mágia ellen”, a neveket a mise végén olvassák fel. Felolvassák Szt. Ciprián és Szt. Juszтина kánonját – énekek és négy imádság. Megáldják és megszentelik a kenyereket és a ruhákat. Ezután a gyertyákat eloltják, a kenyereket felvágják, egy részüket az egyház kapja meg, a többit pedig szétosztják a jelenlévők között vagy hazaviszik. A már beszentelt ruhákat hazaviszik. A végén egy menet alakul ki emberekből, elmennek Szt. Ciprián és Szt. Juszтина ikonja előtt, megcsókolják, megszórik őket szentelt vízzel, amiből üvegekbe is töltenek, és hazaviszik. Ez az ún. Ciprián-víz, amelyből isznak, vagy locsolják magukat és mosdanak. Az a tulajdonsága, hogy elűzi a gonosz szellemeket, segít a szemmel verteknek, rontásokat old fel és betegségeket gyógyít. Az igéző imádságok tartalmazzák a legtöbb pogány elemet. Itt csak néhány részletet közlök az imádságokból: „Te magad, Krisztus Uram, hívatál engem, méltatlant magadhoz, és abban a megtiszteltetésben részesítettél hogy szeretetben és jámborságban éljek irgalmasságod előtt, és szétszórtad a mágia erejét, mert én is, Uram, feltartottam a felhőket és nem engedtem az esőt esni, megkötöztem a földet, és az nem termett gyümölcsöt, a nyájak nem adtak tejet, a férfiak nem egyesültek asszonyaikkal, és ők nem lettek anyák, megtettem, hogy a fivérek ne lássák egymást, és családokat választottam szét, a telet nyárrá és a nyarat téllé tettem. Minden rosszat, amit lehetett, megtettem, Uram Istenem, ezért fogadd az én alázatos imádságomat, és tedd úgy, hogy akit gonosz szellem gyötör, vagy elvarázsolta a mágia, amely embereidet és házukat zavarja, azonnal, ahol ezt az imádságot istenben való hittel elmondják, szabaduljon meg az Atya, a Fiú és a Szent Lélek nevében, Ámen... Ha a rontás a küszöbön, vagy bőrben, vagy vasban, vagy kő alatt, vagy föld alatt, vagy fa alatt van, tűnjön el, mint a füst, vagy ha le van írva tintával vagy emberi vérrel jószágra, halra, vagy bármiből van megcsinálva, hadd tűnjön szerte a te rabjaidból. És ha a varázslat sok csomóval van megkötve vagy csontokba van betéve, vagy tű fokán átbújtatva és sírba téve, vagy szemétdombra dobva, vagy

akárhogy van megcsinálva, hadd szabaduljanak fel Isten rabjai (nevek felsorolása) a tisztátalan szellem minden gonosz tettétől, hogy bátran mondhassák: »Isten az én védelmezőm, nem ijedek meg semmi gonosztól.« Mert Te, Uram, velem vagy.” (Szt. Ciprián imádsága szemverés, rossz nyelvek és betegségek ellen, 10–15.) Napjainkban megjelent az imádság nyomtatott verziója is, amelynek amulettjellege van (6×8 cm-es könyvecske), a tulajdonosnak mindig magánál kell hordania a ruhájában vagy a táskájában.

A rituális és verbális adatokból látszik, hogy itt több különböző varázspraktikáról is szó van, amelyeket a múltban és részben a jelenben is használnak. Ez a majdnem apokrif imádság, illetve a hozzá tartozó rítus aktuális, élő és népszerű, mert modern, és ma is különös erővel funkcionál. Az imádság erősen szintetizált az idő szempontjából, tekintettel az imádkozók közös gyülekezetére, akiknek viszont eltérő szükségleteik és igényeik vannak, illetve az imádság kollektív voltára. Az egész szertartás mintegy 2 órán keresztül tart. Ennél a rítusnál látjuk az apokrif imádság mobilitását; gond nélkül tud létezni az ortodox templom falain belül, bár jellegénél fogva egyértelműen az igéző imádságokhoz áll közel. Látjuk a „műfaji” sokszínűséget is, amit az apokrif ima és a félig apokrif rítus máig is betölthet. Ez a jelenség felveti az apokrif imádságok kanonikus vagy nem kanonikus voltának kérdését is. [Това описание е много интересно, но не му е тук мястото, а при съвременните апокрифни молитви. Тук може да се спомене с 2 изречения.]

Igen érdekes Donka Petkanova azon kijelentése, hogy az „apokrif” önmagában nem műfaji fogalom, hanem bizonyos vallási művek kanonizációjával kapcsolatos. Az apokrif irodalmon belül számos műfajt fedezhetünk fel: apokalipsziseket, elbeszéléseket, felhívásokat, költészetet, imádságokat, jóslatokat stb. Mivel ezek a kérdések még nem tisztáztak a mai irodalmi kritikában, Jauss német irodalomkritikus, aki a műfaj problematikájával foglalkozik, azt javasolja, hogy kerüljön kidolgozásra az irodalmi műfajok elmélete. Ez az egyéni és a közös vonásokon alapul, az irodalom tisztán művészi jellege, illetve célirányossága és funkcionalitása között. Egy ilyen kísérlethez, írja, különösen alkalmasak a középkori népi irodalmak, mert az ezen a területen írt filológiai kutatások nem haladják meg az egyes monográfiák terjedelmét, és leggyakrabban áttekinthető jellegűek. Ezekben a különböző műfajok még nem különülnek el egymástól, nem is szólva történeti szinkrón és diakrón leírásukról. A ragaszkodás az irodalom három természetes formájához (epika, líra és dráma) kiiktatná a sokszínűséget a középkori műfajokból, amelyek még nem letisztult és pseudo-költészeti formák – mondja Jauss, Kuhnt (1959) idézve. Jauss elhatárolódik Krotsche felfogásától, aki a műfaj fogalmának normatív volta ellen áll ki, és azt mondja, hogy az irodalmi műfajokat csoportokként vagy történelmi nemekként kell értelmezni. Jauss inkább az egyes műfajok funkciójára helyezi a hangsúlyt, amikor azt tartja, hogy különbséget kell tenni az önálló és konstitutív műfaji szerkezet, illetve az önállótlan és kísérő funkció között, különösen azért, mert itt szinkretikus jelleggel van dolgunk – az irodalmi mű és a folklór cselekvés kombinálódik, amelyek hol kiegészítik, hol pedig helyettesítik a szöveget, megváltoztatva a szövegkohéziót a rítus javára. Túl egyoldalú lenne, ha csak a szövegekkel foglalkoznánk, és nem vennénk figyelembe a rituális cselekvéseket, ugyanis ezek az apokrif imák esetében gyakran egyenértékűek a szöveggel.

Ezt a kérdést is vizsgálta Jauss, emellett további alcsoportokat állapított meg a középkorra jellemző 4 osztályozási séma mellett: 1) a beszéd különféle megnyilvánulásai, 2) a stílus különféle realizációi, 3) a kifejezőeszközök különféle realizációi és 4) a tárgyak különféle realizációi (vö. Jauss, 1988, 166, 169, 171, 187.; Kuhn, 1959, 7.). A műfaji problémákat más, az apokrifekkel foglalkozó tudósok is érintették, mint Adamik (2008, 173–190.), Pesthy (2007, 238–239.), Schneemelcher (1959, 4, 7, 50.) vagy Tóth (2008, 148–166.). A felsorolt szerzők sokrétű kutatásaikban az apokrifek műfaji határait vizsgálták. Arra a kérdésre keresték a választ, mi is az az apokrif, és erre sokrétű választ adtak, ahogy azt maga az anyag is kívánta. Pesthy az apokrifek, homiliák és az átdolgozott biblia vizsgálata mellett a szentírás körüli műfajokkal is foglalkozott, és ezt a kérdést vitára bocsátotta. Mindhárom fent idézett kutató valamennyire Schneemelcher meghatározásából indul ki, aki megpróbálta meghatározni az apokrif fogalmát és határait. Végül arra jutottak, hogy minden, ami az adott történelmi korszakban nem illeszkedett a kánon keretein belül, de egyházon kívüli közegben használatban volt, apokrifnek tekinthető.

A fent említett példa Ciprián imádságáról azonban újra felveti az apokrif és az apokrif imádságok fogalma változékonyságának kérdését, illetve e jelenségek kanonizálásának kérdését is, hol elfogadják kanonikusként, hol pedig kivetik az elismert művek listájáról, ami általános gyakorlat volt a középkorban az „Indexek” tanúsága szerint.

Egy másik tény, ami felveti az írott apokrif imádságok műfajának kérdését, az az évszázados hagyomány Bulgáriában, hogy a személyes imádságokat papírra írják, majd a kolostor vagy templom látogatásakor ezeket a cetliket beteszik a csodatevő ikonok melletti falrésekbe, azzal a céllal, hogy a szent teljesítse az imádkozó kérését (saját gyűjtés). A Szt. Mina-kolostorban (Obradovci falu) a szent ikonja alatt még egy kis ládát is elhelyeztek, ahová az imádkozók bedobják a leírt kívánságokat. Ugyanez figyelhető meg a rilai kolostorban is, ahol a hívők a Rilai Szt. Iván sírja melletti forrás szikláinak nyílásaiba teszik imáikat. Doboz az imádságoknak a szófiai Orosz templomban is van, Szt. Szerafim Szarovszkij sírjának a helyén. A Pomorie városban található Szt. György kolostorban máig is beteszik az apokrif imákkal teleírt cetliket a templom jobb oldalán látható szent csodatevő ikonja melletti résekbe. A szentről azt tartják, hogy patrónusünnepének előestéjén megjelenik fehér lovon, megfürdik a kolostor fehérmárvány szent forrásmedencéjében, és meghallgatja a hívők imáit. Ezután elhagyja a kolostort, megajándékozva a nyomorékokat és a betegeket ép kezekkel és lábakkal. Róla beszélnek, hogy vaslába van, ezért segít minden ízületi megbetegedésben szenvedőnek. Az ünnep előestéjén a templomban alvók azt mesélik, hogy éjfélkor hallották, hogy jön, lova patkói dobogtak a kockaköveken, majd megfürdött a forrás vizében. Ezután elment, a víz pedig átváltozott, szenteltvíz lett. A következő napon a betegek megfürödtek a vízben, ahol Szt. György is fürdött, és hitték, hogy meggyógyulnak (saját gyűjtés, Szt. György-kolostor, Pomorie).

Szt. Pantelejmon ikonja előtt imádkoznak egészségért úgy, hogy figurális, a beteg szervet (vese, láb, emberalak, bivalyfogat, ló, szem, kéz, szív, gyermekalak stb.) ábrázoló, ezüstből készült kis tárgyakat hagynak templomi adományként abban a reményben, hogy meggyógyulnak. A helyi lakosok között

létezik az a szokás, hogy ha valaki megbetegszik, a beteg szerv közelében viseli a megfelelő ábrázolást 40 napig, ez segít a gyógyulásban (saját gyűjtés, Szozopol, Szt. György-templom). Ezek a jelenségek teljesen beleillenek a népi vallásosság hagyományába, amely gyakran vesz fel gyakorlatias, amulett jellegű formát. Emellett azt is látjuk, hogy az imádságnak hány megnyilvánulási formája lehet, és hogy tárgyiasulhat egy fogadalmi amulettben, amely egy adott testrészt ábrázol.

Ezen jelenkori imádságok műfaji kérdései összekapcsolódnak az apokrif szövegcsalád belső funkcionális egységével, mint az apokrif imádság, a jóskönyvek (amelyek a meteorológiai kalendáriumokkal vannak kapcsolatban), az apokrif kérdések és válaszok, amelyek találós kérdéseket is tartalmaznak. Ezek nem annyira műfajilag determináltak, mint inkább funkcionális és tematikus egységek. Egyértelmű – írja Petkanova –, hogy az apokrif imádságokra a műfaji meghatározatlanság jellemző, az igen nagy változatosság, számos esetben műfaji szinkretizmussal. Ez a tény bizonyítja, hogy ezek a szövegek a pogányság és kereszténység, illetve a folklór és az írott irodalom kereszteződésének eredményei (vö. Petkanova, 1976, 34.).

A bolgár apokrif imádságokat tekinthetjük sajátos szintézisnek a népi kereszténység és a bolgár ráolvasások folklórmintái között, amelyekre a vallásos népdalok és a karácsonyi áldások is komoly befolyást gyakoroltak. Ez végig jellemző marad több évszázados történetük során, és megválaszolja a műfaji sokféleség kérdését, illetve a különböző műfaji formákét, amelyek az apokrif imákkal kapcsolatosak. Érdekes, hogy számos magyar, illetve délszláv apokrif imádság sokkal közelebb áll a bolgár vallásos és karácsonyi népdalokhoz, mint magukhoz a bolgár apokrif imádságokhoz. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a bolgár imádságok nagy része prózai, míg a többi említett népé inkább a költészetben alapul, és a középkorban folyamatosan énekelték és szavalták őket.

Szívből gratulálunk Napút-díjas kedves szerzőnknek, Kiss Annának Kossuth-díja, konzulens barátunknak, Szakolczay Lajosnak márciusban átvett Széchenyi-díja alkalmából. Méltó helyen a művészeti s a tudományos tevékenységért adott két magas állami elismerés. (A szerkesztőség)

Barabás Irén
 Őszi hangulat

Hallgatom a csend
 sokszínű szólamát.
 Zizegő fűszálak súrolnak,
 avarban igyekvő bogarak,
 hálóba tévedt rovar rezeg,
 könnyű szél hoz harangszót
 a távoli dombok mögül,
 s érkezte lelkembe simul.
 Megszólal egy énekesmadár
 s törékeny ívet húz
 ég és föld között.
 A pók hálóján lassan
 rózsaszín fény színez apró
 kristálygyöngyöket.
 Cseppen a köd leve,
 zörren a vastagodó
 színes levéltakaró,
 de a zöldek uralják itt-ott
 még az őszi tájat,
 tiszta, édes színharmónia.
 A pára, mint fátyol,
 lágyan betakar, majd a szél seprője
 óvatosan moccanva
 összefog a fényel.
 Távol a kéklő párából
 kibukkan egy ébredező város.
 Most körülölel a
 pirkadati puha lég
 és a horizontról kibukó
 narancsos sárga fény.
 A fűzfák némán
 lógtatják vetkőző ágaik.
 Arany-vörösben
 pompázik már az ősz,
 a tó tükrében a fák
 megmártják árnyaik.
 Sárga izzásban lángol majd
 délben a nyárfák sora,
 s estére éjkék
 bársonytakarót kap
 alattuk a gombák
 sapkája, bocskora.

Gálla Edit

Párkák

Talán mindennek vége,
csak nem veszed észre:
Annuska kiöntötte az olajat,
a Párkák elvágta a fonalat,
és te vérzel,
mégsem érzel
semmit a párkányon állva,
mikor a zsinór elszakad.
Nem tudni, melyik az utolsó falat,
mielőtt az élet torkodon akad,
és nincs több nyelés, se nyereszkedés:
csak a veszteségek maradnak veled, a hű ebek,
a boldogságtól őrző-védő szelindekek.
Elnyúttél cipőt, türelmet.
Elrongyolódott a szeretet,
annyira megviselted:
most ütött-kopott.
Többet más se kapott
nálad, ne is áltasd magad,
ne is tagadd:
a szívvonal,
a piros fonal
elszakadt.

E számunk szerzői

- Ábrahám Viktor** (1976) – köztisztviselő, Budapest
- Agócs Sándor** (1957) – író, költő, szerkesztő, bibliográfus, Lakitelek
- Albert-Lőrincz Márton** (1951) – egyetemi docens, költő, Marosvásárhely (Románia)
- Antal Adrien** (1968) – zenetanár, műfordító, Gyúró
- Antalfy Yvette-Hildegard** (1956) – újságíró, Budapest
- Aranyi László** (1957) – költő, Pilisborosjenő
- Ásványi Tibor** (1960) – programtervező matematikus, Budapest
- Babics Imre** (1961) – költő, Bakonyszűcs
- Bakonyi Péter** (1949) – újságíró, előadóművész, szociológus, dramaturg, Budapest
- Barabás Irén** (1948) – Érd (65 éves)
- Barabás Szilvia** (1970) – folyamat szervező mérnök, Budapest
- Barna Júlia** (1946) – nyugdíjas ügyintéző, költő, Hajdúdorog
- Bibor István** (1950) – nyugdíjas gyógyszerész, Balatonalmádi
- Bíró József** (1951) – költő, szerkesztő, performer, Budapest
- Bodó Márta** (1963) – szerkesztő, Kolozsvár (Románia)
- Boldi Rebeka** (1989) – adatrögzítő, Nagyszalonta (Románia)
- Bolemant László** (1968) – költő, fotográfus, Budaörs
- Bors Anna** (1978) – újságíró, tréner, vers és drámaíró, Budapest
- Bósa Diána** (1983) – író, Budapest
- Botos Ferenc** (1949) – középiskolai tanár, Budapest
- Böjthe Pál** (1969) – állatorvos, Kolozsvár (Románia)
- Börzsönyi Erika** (1954) – költő, prózaíró, könyvtáros, Budapest
- Bősze Éva** (1941) – író, költő, pedagógus, Kőszeg
- Bucz Magor** (1994) – egyetemi hallgató, Budapest
- Bukovinszky Mária** (1958) – fejlesztő pedagógus, kineziológus, mediátor
- P. Buzogány Árpád** (1965) – művelődés szervező, Székelyudvarhely
- Csadó Szilvia** (1971) – szabadúszó, Budapest
- Csata Ernő** (1952) – mérnök, költő, Marosvásárhely (Románia)
- Cserhádi Márta** (1950) – nyugdíjas középiskolai tanár, Eger
- Csikós Diána** (1979) – lektor, író, Hódmezővásárhely
- Csók István** (1865–1961)
- Csontos János**
- Csontos János** (1962) – író, költő, Budapest
- Debreczeny György** (1958) – költő, könyvtáros, Budapest
- Demeter Mária** (1949) – nyugdíjas titkárnő, Sepsiszentgyörgy (Románia)
- Dittrich Panka** (1966) – textiltechnikus, Győr
- Domonkos Marcell** (1982) – haikuíró, Celldömölk
- Döbrössy Péter** (1981) – tanár, Tatabánya
- Dudás Sándor** (1949) – költő, író, Tápiógyörgye
- Egry Artúr** (1953) – költő, Budapest
- Elek Szilvia** zeneművész, író, Nagykovácsi
- Erdélyi Z. János** (1947) – költő, műfordító, Szekszárd
- Filip Tamás** (1960) – költő, közjegyző, a DOKK főszerkesztője, Budapest
- Fodor Ákos** (1945–2015) – költő, műfordító
- Frühwirth Blanka** (1993) – főiskolai hallgató, Sopron
- Gaál Erzsébet** hárfaművész, egyetemi tanár, Bloomington, Indiana, USA
- Gábor Edina** (1968) – útitárs, coach, Budapest
- Gála Edit** (1985) – főiskolai tanár, költő, Budapest

- Gémesi Géza** (1961) – zeneszerző, karmester, Budapest
- Gyimóthy Lilla** (1988) – egyházügyi tanácsos, Tata
- Habos László** (1963) – író, szerkesztő, Budapest
- Halasi László Antal** (1930) – amatőr költő, nyugállományú geológus technikus, Budapest
- Harcos Katalin** (1956) – marketingszakember, költő, Keszthely
- Hegy Botos Attila** (1970) – költő, filozófus, Budapest
- Hegy Zoltán Imre** (1967) – költő, kritikus, biciklis futár, Budapest
- Hollós Judit** (1982) – nyelvtanár, műfordító, író, Budapest
- Hollós Máté** (1954) – zeneszerző, a Magyar Zeneszerzők Egyesületének elnöke, Budapest
- Horváth Bálint** (1986) – zeneszerző, tanár, Budapest
- Horváth Barnabás** (1965) – zeneszerző, főiskolai docens, Budapest
- Horváth Gábor Miklós** (1957) – költő, újságíró, Budapest
- Horváth Ödön** (1938) – teológus, költő, műfordító, Kismaros
- L. Horváth Zsuzsanna** (1950) – nyugdíjas, Ságvár
- Jankovics Nóra** (1996) – egyetemista, Szekszárd
- Jovánczay Edit** (1970) – háztartásbeli, Pécs
- Juricskayné Aszja Szabeva** (1952) – néprajzkutató, Budapest
- Kállay-Kotász Zoltán** (1969) – író, szerkesztő, Budapest
- Kántor Krisztián** (1978) – könyvtáros, Gyenesdiás
- Karafa Sándor** (1986) – középiskolai tanár, Nyíregyháza
- Karvaly Ákos** (1950) – lelkész, Budapest
- Kecskés Balázs** (1966) – zeneszerző, zongoraművész, tanár, Budaörs
- Kéringér Gábor** (1972) – költő, a Budakeszi Régizene Együttes vezetője, Telki
- Kerti Károly György** (1948) – festőművész, restaurátor, Tata
- Kincses Katalin** kultúrtörténész, Budapest
- Kiss Anna** (1939) – író, költő, drámaíró, Budapest
- Kiss Zsuzsanna** zeneszerző, tanár
- Kisszólósi Szánthó Lóránt** (1942) – nyugalmazott gépészmérnök, Gyöngyös
- Könyves Mirjam** (1999) – tanuló, Kiskunfélegyháza
- Kőszegi Barta Kálmán** (1949) – fogorvos, író, költő, Békéscsaba
- Kreisz Rudolf** (1964) – villamos üzemmérnök, Eplény
- Kun Irén** (1954) – nyugdíjas, Bükkszék
- Kupihár Rebeka** (1999) – középiskolai tanuló, Felsőtárkány
- Lárai Eszter** költő, tanár, Budapest
- Liszkey Zoltán** (1955) – szabad bölcsest, Budapest
- Lovász Krisztina** (1970) – könyvtáros, asszisztens egy nemzetközi ügyvédi irodában, költő, író, Budapest
- Lukács Sándor** (1947) – költő, színművész, Budapest
- Lukáts János** (1943) – irodalomtörténész, novellista, Budapest
- Majláth Ákos** (1996) – egyetemi hallgató, Apagy
- Martinovic Boris** (1983) – verseny-közgazdász, Budapest
- Maszárik Martin** (1991) – egyetemi hallgató, Diósd
- Matthew Hollis**
- Mészáros Ildikó** (1952) – internetes újság főszerkesztője, amatőr költő, Fegyvernek
- Mészáros Mária** (1951) – nyugdíjas pedagógus, Kolozsvár (Románia)
- Milbik József** (1961) – gyógyszerész, Debrecen
- Molnár Gábor** (1976) – informatikus, Budapest
- Molnár Nikolett** (1985) – könyvkereskedelmi topmenedzser, Budapest
- Móritz Mátyás** (1981) – író, Budapest
- Mukli Ágnes** szellemi szabadfoglalkozású, Abda
- Nagy István Paphnutius** (1962) – költő, műfordító, Tata
- M. Nagy László** (1973) – nyugdíjas fotóriporter, Helemba (Szlovákia)

- Nerhaft Antalné** (1940) – nyugdíjas, Budapest
- Nógrádi Péter** (1952) – zeneszerző, tanár, Budaörs
- Novák Valentin** (1969) – író, költő, szerkesztő, Budapest
- M. Pálffy Erika** (1977) – közgazdász, szakíró, műfordító Budapest
- Pálffy Gabriella** (1977) – teológus, Budapest
- Pálmai Tibor** (1987) – hivatalnok, Győr
- Pataki Anett** (1992) – egyetemi hallgató, Kajászó
- Pataki Edit** (1947) – nyugdíjas tanár, Magyarómbegyház
- Petőcz András** (1959) – költő, író, lapszerkesztő, Budapest
- Pócs Katalin** (1963) – zeneszerző, tanár, Budapest
- Podonyi Hedvig** (1964) – író, Budapest
- Rozán Eszter** (1969) – művelődésszervező, amatőr író, Szombathely
- Rózsa Iván** (1959) – közgazda, újságíró, Budakalász
- Salamon József Imre** (1956) – tanár, Cegléd
- Saláth Barbara** (1971) – asszisztens, Budapest
- Sánta Hajnalka** (1976) – szociológus, tanár, Pécs
- Schwalm Zoltán** (1972) – költő, Budapest
- Simon Zoltán** (1985) – informatikus, Székesfehérvár
- Spányi Miklós** (1962) – csembaló- és orgonaművész, tanár, Mannheim/Budapest
- Szabó Edit Irma** (1960) – óvodavezető, Sarkad
- Szabó Eszter** (1988) – bölcsész, Isaszeg
- Szabó Julianna** (1954) – ápolónő, amatőr költő, Makó
- Szamosi Upor** (1953) – remete, Píliszentlászló
- Száva Csanád** (1979) – könyvtáros, Kolozsvár (Románia)
- Szepes Erika** (1946) – irodalomtörténész, író, Budapest
- Szepsy Eleonóra** (1939) – nyugdíjas pedagógus, Szeged
- Szilágyi Erzsébet** (1948) – nyelvtanár, Budapest
- Sziráki Éva** (1965) – vállalkozó grafológus, Tatabánya
- Szóllósi Bernadett** (1987) – költő, jelenleg vendégmunkás Belgiumban
- Szuroghi Pál** (1951) – bölcselkedő, Bercel
- Szűts Péter** (1965) – hegedűművész, karmester, Franciaország
- Tamás Menyhért** (1940) – író, költő, műfordító, Budapest
- Tekse József** (1958) – textil- és kelmefestő, Budapest
- Telkes Beáta** (1998) – gimnáziumi tanuló, Gyékényes
- Téző Donát** (1970) – író, költő, zenész, Dabas
- Terjékné Deák Krisztina** (1977) – adminisztrátor, Tata
- Tillmann Pentele** (1979) – amatőr költő, Szuhakálló
- Tóth Judit** (1994) – tanuló, Uploaded magazin főszerkesztője, Budapest
- Tózsér Árpád** (1935) – költő, szerkesztő, Pozsony, Szlovákia
- Tuboly Erzsébet** (1953) – Bocfölde
- Valyon László** (1944) – nyugdíjas vegyész-mérnök, Zsámbék
- Varga Imre** (1950) – költő, író, műfordító, jógaoktató, Dunakanyar
- Várkonyi Flóra** (1992) – egyetemi hallgató, Pusztaszabolcs
- Vass Veronika** (1972) – óvodapedagógus, Érd
- Vercsek Györgyi** (1971) – Titkárnő, Budapest
- Vermes György** (1949) – kereskedő, Budapest
- Vermuth Attila** (1975) – hivatalnok, Győr
- Vihar Judit** (1944) – műfordító, irodalomtörténész, haikuköltő, Budapest
- Virág József** (1965) – gépészmérnök, szakfordító, Zalaegerszeg
- Vörös István** (1964) – költő, író, irodalomtörténész, Budapest
- Zahorecz Ádám** (1970) – masször, Szombathely
- Zalán Tibor** (1954) – író, költő, dramaturg, Budapest
- Ziff Stella** (1999) – középiskolai tanuló, Pozsony (Szlovákia)
- Zsatkovics Edit** (1951) – nyugdíjas bölcsész, Debrecen

Vonalvendégység

„az éjszaka szájában ülök az alkonyatban meghatározatlan növények lélegzetében elvesztették jelentőségüket a színek a formák a kör tartalom nélküli üres tér egy nagyobb körre gondolok amire kitekintek és egy mindent magában foglalóra visszafelé is nézek az idő vonalán ahol valaki már gondolta ugyanezt nincs új a nap alatt minden körbejár a vonal magába visszatér / a tragédiák / ismétlődnek egyszer már / megtörtént minden” (Barna Júlia)

„Érzésem és olvasatom szerint a legtöbb „magyar haiku”-ból, a minden kis üres folyóirat-felületet beszóró-bemászó, sok haikunak tetező háromsorosból hiányzik az a többlet, amit megszenvedésnek, akár megszenvedettségnak hívunk. De hívhatjuk ezt akár felelősségnek is.” (Zalán Tibor)

„Keressük a szavakat. Dadogunk, próbálkozunk. Sokan, sokféléen. Próbáljuk elmondani, mit jelentesz nekünk. Most, hogy nem hangjegyekbe, hanem szavakba szeretnénk önteni emlékeinket, szeretetünket, ennyit tudunk.” (Elek Szilvia Fekete Győr Istvánhoz)

„Folyik a csap derekasan, s a jó nedű – veszve, fene erővel változik erővé a sárkány, ki e mai világban legfeljebb félreértés, a többi meg sötétben. Akkor meg mire álmódott Teremtő Atyánk kerek világot, öltöztette fel mítoszhősök hadával, tágabb valókkal való, arany meséivel?!” (Kiss Anna Toót-Holló Tamásról)

„A szerelmi és a honfiúi hűség tehát végigkíséri ezt a hosszú történetet, s ezek nem csupán a romantika érzelmei, hanem a legkeményebb idők megrázóan szép és tiszteletre méltó kiállításának, emberi, polgári vállalásának aktusai is, talán ez is forrása volt a vers-dal végtelen népszerűségének.” (Bakonyi Péter Konsztantyin Szimonovról)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

